RESEARCH AND EDUCATION
Scientific Research Center

ISSN: 2181-3191

INTERNATIONAL CONFERENCE ON LEARNING AND TEACHING 2022/13

10 AUGUST, 2022 YEAR

International Scientific Conference

RESEARCHEDU.ORG

Google Scholar

PKP | INDEX

Uzbekistan, Tashkent

“RESEARCH AND EDUCATION”

Scientific Research Center

“INTERNATIONAL CONFERENCE ON LEARNING AND TEACHING 2022/13”

www.researchedu.uz

Languages of publication: o‘zbek, english, русский, қазақ, точик

TASHKENT, UZBEKISTAN
2022/ AUGUST 10

FIELDS OF APPLICATION OF WIRELESS SENSOR NETWORKS

Javlon Tursunov,

Tashkent University of Information Technologies named after

Muhammad al-Khwarizmi,

Email: javlontatu96@mail.ru

Gulrukh Memonova,

Karshi branch of Tashkent University of Information Technologies named after

Muhammad al-Khwarizmi,

Email: memonovagulrux@gmail.com

Abstact: This work provides detailed information about wireless networks and their advantages in transmitting information in various environments. Also, the network architecture for the establishement of the wireless network has been illustarated along with describing and explaining stages which are indispensably important in terms of organising the wireless network structure. Since the trasmitting data is gaining popularity, the thorough emphasis has been put on the collecting data from different sensors wirelessly and collecting them in one place for further process. OSI model layers involved in most of the networks have been also touched on, making its importance obvious in terms of network establishment.

Key words: Wireless Sensor Network, Open Systems Interconnection, protocol, sisot, meliorative.

A wireless sensor network (WSN) is a group of spatially distributed and isolated sensors to monitor and record the physical state of the environment and organize the collected data in a central location. The network of wireless sensors is designed to measure environmental conditions such as temperature, sound, pollution level, humidity, wind, etc.

Its architecture is based on the OSI model. Basically, sensor network consists of five layers: application layer, transport layer, network layer, data layer and physical layer. In addition, there are 3 levels of operation used for network management and sensor interoperability. These are the power management layer, the traffic management layer and the task management layer. These layers perform the following functions.

Traffic control layer-detects the movement of sensor nodes, power control layer-node can monitor neighbors and power level (for power balance), control layer-task control plane: schedule sensitive tasks to a certain area. Determine which nodes are disabled and which are enabled. Figure 1 shows the architecture of a wireless sensor network.

Wireless sensor network architecture follows the OSI model and differs from it in several ways.

Each tier has its own functions, for example, the application tier is responsible for traffic management and software for various applications that translate data into an understandable form or send requests to retrieve specific data. supplies.

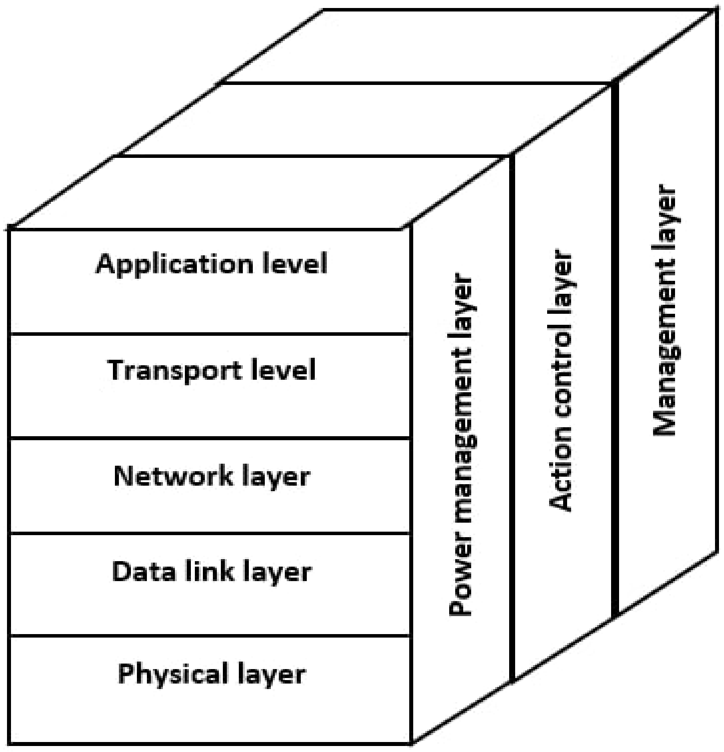

Figure 1. Wireless sensor network architecture.

Transport level: The function of this layer is reliability and congestion prevention, where many protocols designed to provide this function are used upstream or downstream. This step is especially necessary when the system is configured to access other networks.

Network level: The main function of this layer is routing. The basic idea of a routing protocol is to determine reliable paths and redundant paths according to a certain scale called a metric, which varies from protocol to protocol.

Data link layer: It is suitable for data stream multiplexing, data addressing, MAC and error management, providing point-to-point or point-to-multipoint reliability.

Physical layer: It can provide an interface to transmit a stream of bits over a physical medium. Responsible for frequency selection, carrier frequency generation, signal detection, modulation and data encryption.

The architecture of wireless sensor networks is of great importance in ensuring the operation of the entire system. Design problems, protocols, or network integration algorithms are conducted. Using wireless sensor technology in any application requires a good understanding of network architecture.

Wireless sensor networks are widely used autonomous sensors that monitor physical or environmental conditions such as temperature, sound, pressure, etc. and transmit their data to the main location through the network. Today, such networks are used in many industrial and consumer applications, for example, industrial process monitoring and control, machine configuration control, etc. In particular, it is possible to establish a network of sensor nodes in the forest. Sensors can be attached to nodes to measure temperature, humidity and gases produced by fires in trees or vegetation. As a result, thanks to wireless sensor networks, the fire brigade knows when a fire is lit and how it spreads. Also, water monitoring and control of water quality and level includes many activities such as checking the quality of underground or surface water and ensuring the country's water infrastructure for the benefit of humans and animals. This, in turn, can be used to prevent water wastage.

In the case of wireless sensor networks, it is possible to collect and transmit data to the center from devices that allow online monitoring of seepage water level and mineralization level in reclamation monitoring wells (Fig. 2).

Figure 2. Monitoring device for melioration monitoring well

References

1. M.Erdelj., Nathalie Mitton., Enrico Natalizio. "Applications of Industrial Wireless Sensor Networks" HAL Id: hal-00788629 Submitted on June 12, 2013 https://hal.inria.fr/hal-00788629

2. Akyildiz, I.F., Su, W., Sankarasubramaniam, y., Cyirci, E., Wireless sensor networks: a survey. Computer Networks, Vol. 38 no.4: p. 393-422, 2002.

3. A.Alkhatib "Wireless Sensor Network Architecture" 2012 International Conference on Computer Networks and Communication Systems Singapore. CNCS 2012

4. Tom Karygiannis, Les Owens, "Wireless Network Security", NIST Special Publication 800-48

5. Appenzeller, G., Roussopoulos, M., and Baker, M. "User- Friendly Access Control for Public Network Ports". Proceedings of IEEE Infocom 1999, March, 1999,699-707.

НИКОТИН МАҲСУЛОТЛАРИНИНГ САЛОМАТЛИК УЧУН НИСБИЙ ХАВФИНИ БАҲОЛАШ АСОСИ

Азимова Наргиза Равшановна

Фарғона давлат университети

E-mail: azimovan.ravshanovna@gmail.com

Аннотация: Мақолада тамаки тутуни кимёвий таркибининг зарарли оқибатлари, саратон касалликларининг пайдо бўлиш эҳтимоллари, тамаки таркибидаги никотиннинг миқдорини назорат қилиш ва саломатлик учун нисбий хавфини баҳолашнинг аҳамияти ёритилган.

Калит сўзлар: Тамаки махсулотлари, тамаки тутуни, сигарет, трубкали тамаки, тутунсиз тамаки, чайналадиган тамаки, электрон сигарета, оддий сигарета, швед снюси, концероген таъсир.

THE BASIS FOR ASSESSING THE RELATIVE HEALTH RISK OF NICOTINE PRODUCTS

Abstract: The article discusses the harmful effects of the chemical composition of tobacco smoke, the likelihood of cancer, the importance of controlling the amount of nicotine in tobacco and assessing its relative health risk.

Keywords: Tobacco products, tobacco smoke, cigarettes, pipe tobacco, smokeless tobacco, chewing tobacco, electronic cigarette, regular cigarette, Swedish snus, carcinogenic effect.

Тамаки чекиш бутун дунё бўйлаб олдини олиш мумкин бўлган касалликлар ва эрта ўлимнинг асосий сабабларидан бири бўлиб қолмоқда. Ҳозирги кунда бутун дунёда истеъмол қилинаётган тамаки маҳсулотларининг

асосий шакли - бу чекиладиган (сигарет, трубкали тамаки), шунингдек чекилмайдиган (тутунсиз) маҳсулотларнинг навларидир (чайнайдиган тамаки). Сўнгги ҳисоб -китобларга кўра, тамаки чекиш истеъмолчиларининг ярмидан кўпининг ўлимига сабаб бўлади ва ҳар йили 8 миллион эрта ўлим ҳолатларига олиб келади. Тамаки маҳсулотларининг соғлиқ учун хавфи уларнинг кимёвий таркибига боғлиқ. Тамаки тутунида 7000 дан ортиқ кимёвий моддалар мавжуд бўлиб, улардан 250 таси зарарли, 69 таси саратон касаллигини келтириб чиқаради. Чекувчилар ҳар сафар тутунни ютганда бу заҳарли моддаларни таъсирига тўғридан-тўғри, чекмайдиганлар эса пассив чекиш орқали дучор бўлади. Токсинлар таъсир қиладиган асосий жойлардан ташқари (оғиз, томоқ ва ўпка тўқималари), токсинларнинг қонга сингиши бошқа органларга ҳам таъсир қилиши мумкин. Тамаки маҳсулотларининг токсик хусусиятлари кўплаб илмий тадқиқотлар билан исботланган ва шунинг учун соғлиқни сақлаш ташкилотлари томонидан тамаки маҳсулотларидан фойдаланиш кенг қораланади. Ҳужжатли тадқиқотларга қарамай, дунё аҳолисининг тахминан 20% ўз хоҳиши билан тамаки маҳсулотларини истеъмол қилишни давом еттирмоқда. Истеъмол хулқ-атвор хусусиятлари, генетика, ижтимоий муҳит ва никотинга қарамлик ўртасидаги мураккаб муносабатлар туфайли юзага келади. Чекишни ташлашга тўсқинликлар инсонларни яшаш жойларига кўра турлича бўлади. Кам ва ўртача даромадга эга мамлакатларда тамакини соғлиққа хавфи тўғрисидаги хабардорлик даражаси анча паст бўлади, ривожланган мамлакатларда еса кўплаб тамаки истеъмолчилари соғлиқ учун хавф ҳақида билишади ва чекишни ташлашга интилишади, никотинга қарамлик билан курашишади.

Никотинни инсон организмига киритиш 1950 йиллардан бошлаб муҳим янгиликларга айланди. Шундай қилиб, ривожланиш давом этар экан, чекиш маҳсулотлари билан чиқадиган токсинларнинг организмга таъсирини сезиларли даражада камайтирадиган янги маҳсулотлар ишлаб чиқилди. Янги авлод маҳсулотларига электрон никотин етказиб бериш тизимлари (ЭНЕБТ), электрон

сигареталар, снюс ва никотин ўринбосарли терапия киради. Илмий адабиётларда тамаки маҳсулотларининг истеъмолчилар саломатлигига зарарли таъсирини тасдиқловчи кўплаб далиллар мавжуд ва бу соғлиқни сақлаш тизимлари томонидан кенг эътироф этилган. Шу билан бирга, никотинли маҳсулотларнинг тўлиқ ассортименти билан, айниқса, кейинги авлод маҳсулотларининг соғлиқ учун хавфлари тўғрисида илмий консенсус мавжуд эмас.

Бугунги кунга келиб, илмий адабиётларда чоп этилган учта тадқиқот маълум параметрлар ва методологиялар асосида никотинли маҳсулотлардан фойдаланиш натижасида касалликларнинг ривожланиш хавфи шкаласини беради. Масалан, 2014 йилда *D.Nutt* ва бир гуруҳ тадқиқотчилар никотинни ўз ичига олган маҳсулотларнинг зарарли томонлари ҳақида ҳисобот эълон қилишди. Тадқиқот 12 та никотин сақлаган маҳсулотини 0 дан 100 гача 14 мезон асосида баҳолаган халқаро экспертлар гуруҳини тузди. Бу тадқиқот Англия жамоат соғлиқни сақлаш хизмати (Public Health England, PHE) электрон сигаретининг "оддий сигаретага қараганда 95% камроқ зарарли" деган даъвосига асос бўлди. 2018 йилда *D.Abrams* ва ҳаммуаллифлар, *D.Nutt* тадқиқотининг натижаларига асосланиб, никотин маҳсулотларининг кўп ўлчовли тузилиши бўйича нисбий зарарланишининг сифатли таҳлилини еълон қилишди, улар уч ўлчовдан иборат: боғлиқлик, заҳарлилик ва жозибадорлик. Муаллифлар швед снюсини "олтин ўрталик" - танага энг кам зарарли таъсир кўрсатадиган, етарлича жозибали ва етарли даражада никотин етказиб берадиган маҳсулот деб таърифлайдилар. Ниҳоят, 2018 йилда *W.Stephens* томонидан чоп етилган ва Калифорния атроф-муҳит саломатлиги хавфини баҳолаш бошқармаси (OEHHA) билан биргаликда ёзилган учинчи тадқиқот никотин маҳсулотларини тамаки тутунининг канцероген таъсири нуқтаи назаридан миқдорий баҳолайдилар. *W.Stephens* тамаки тутунидан саратон ривожланиш хавфи никотин ингаляторига(*Nicotine inhaler*) қараганда 2500; электрон никотин етказиб бериш тизимларидан 64 марта, электрон

сигаретлардан эса 10 баравар юқори еканлигини ҳисоблаб чиқди. Шундай қилиб, юқоридаги тадқиқотлар никотин маҳсулотларининг саломатлик учун нисбий хавфини баҳолаш учун асос яратади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Nutt D.J., Phillips L.D., Balfour D., et al.: Estimating the harms of nicotine-containing products using the MCDA approach.*Eur Addict Res.*2014; 20(5):pp. 218–225.

2. Stephens W.E.: Comparing the cancer potencies of emissions from vapourised nicotine products including e-cigarettes with those of tobacco smoke. *Tob Control*. 2018; 27(1):pp.10-17.

OILADA MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARGA OTA VA ONANING MUNOSABATINI ANIQLASHNING PEDAGOGIK PSIXOLOGIK IMKONIYATLARI

Tojiyeva Dilfuza Boymurod qizi

TerduPI maktabgacha ta’lim mutaxassisligi magistranti

ANNOTATSIYA

Maktabgacha ta’lim yoshidagi bolalarning ta’lim va tarbiyasida ota-onaning ma’suliyati hamda ularni maktabgacha ta’lim tashkilotlari faoliyatiga jalb qilish, ular bilan olib boriladigan psixologik va pedagogik imkoniyatlardan qanday foydalanish haqida atroflicha so‘z yuritilgan.

Kalit so‘zlar: maktabgacha yosh, munosabat, psixologik, pedagogik, ta’lim, tarbiya, samimiy, rasmiy.

ABSTRACT

The responsibility of parents in the education and upbringing of children of preschool age, involving them in the activities of preschool educational organizations, and how to use the psychological and pedagogical opportunities with them were discussed in detail.

Key words: preschool age, attitude, psychological, pedagogical, education, training, sincere, official.

Insoniyat mavjudligining muhim shartlaridan biri bola tarbiyasi hisoblanganligi bois, u dunyoga kelmasdanoq tarbiyaviy tadbirlar boshlab yuboriladi. Shunday bo‘lsa-da jamiyatda o‘z farzandiga befarq bo‘lgan ota-onalarni ham uchratib turamiz. Ularni bunday befarqliklari bolalarning kelajakda xulqida turli og‘ishlarning paydo bo‘lishiga olib keladi. Biz esa bu bolalar tabiatan shunday xulq-atvorga ega deb,

e'tibordan chetda qoldirish yoki chora-tadbirlar ishlab chiqmaslik jamiyat uchun kattadan-katta yo'qotishlarga olib keladi. Shu bois maktabgacha ta'lim yoshida bo'lgan bolalarga ta'lim va tarbiya ko'rsatuvchi kishilar psixologlar, pedagoglar hisoblanadi. Chunki ota-onalari munosabati yomon bolalarda bir qator o'ziga xos tipik illatlar kuzatiladiki, ular:

1. ota-onalar, pedagoglar va boshqa katta yoshdagilar bilan munosabatda
2. o'rtoqlari, sinfdoshlari va boshqa tengdoshlari bilan munosabatdao'ziga munosabatda va o'zini o'zi tushunishda
3. ichki yagonalik, boshqalar bilan do'stlasha olmasligi o'qishdagi qiyinchiliklarni boshdan kechiruvi kabi tipik illatlar kuzatiladi.

Ushbu illatlardan bolalarni xalos etish yoki ularning oldini olish uchun qanday psixologik-pedagogik yordam ko'rsatish mumkin?! O'ylaymizki, ota-onalari yomon munosabatda bo'ladigan bolalarga psixologik-pedagogik yordam ko'rsatishning o'ziga xos tartibi bo'lishi kerak. Bunda jumladan;

1. Avvalambor ota-onalar bilan sog'lom , do'stona va samimiy munosabatlarni o'rnatish lozim.
2. Ota-onalarga bolalarning yosh xususiyatlarini, bolalar psixologiyasi va psixodiagnostik, pedagogik qonuniyalari haqida tushunchalar berib borish
3. Ota-onalarni maktabgacha ta'lim tashkiloti faoliyatiga bevosita aralashuvini ta'minlash
4. Ular bilan turli psixologik va pedagogik so'rovnomalar va testlar o'tkazish, natijalarni tahlil qilish , tushuntirish va maslahatlar berish
5. Bolaning ta'lim va tarbiyasida ikkisini ham ma'suliyati nimalardan iborat ekanligini, oiladagi muhitning bolaga salbiy hamda ijobiy ta'siri haqida tushuncha berish lozim.

Ota-onalar maktabgacha yoshdagi bolalarni tarbiyalash bo'yicha psixologik-pedagogik bilimlarni maktabgacha ta'lim tashkilotlaridagi maxsus seminarlarda oladilar, keyin bu yo'nalishdagi ishlar maktab tomonidan amalga oshiriladi. Ota-

onalarga pedagogik ta’lim berish uchun maktabgacha ta’lim tashkilotlarida oilaviy tarbiya bo‘yicha maxsus xonalar, pedagogik bilimlar berish tashkil etilsa yaxshi natijalarga erishamiz.Ular psixologik-pedagogik mavzularda ma’ruzalar tinglashsa va o‘qishsa, oila tarbiyasida o‘zaro tajriba almashish bo‘yicha uslubiy konferensiya va seminarlar o‘tanilgan, pedagogika va psixologiyaga oid adabiyotlar ko‘rgazmalarini tashkil etilsa, tarbiyaviy mavzudagi filmlarni tomosha qilish va muhokama qilishi va hokazolar rejalashtirish maqsadga muvofiq deb o‘ylaymiz.. Pedagogik ta’limning har xil turlari va shakllari mavzulari ma’lum yoshdagi ota-onalar bilan olib boriladigan tarbiyaviy ishlarga nisbatan ishlab chiqiladi va asta sekin murakkablashadi. Shunday qilib, ota-onalar ma’lum bir yoshdagi va o‘g‘li yoki qizi tarbiyalanayotgan maktabgacha ta’lim tashkilotlarida bolalarni tarbiyalash uchun mo‘ljallangan pedagogik bilimlarni oladi

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Read more at: https://minikar.ru/uz/money/programma-psihologo-pedagogicheskogo-prosveshcheniya-roditelei-roditelskaya/

2. BABENKO R. "Oh, bu qiyin ota-onalar yig‘ilishlari ...": Ota-onalar yig‘ilishlarini o‘tkazish texnologiyasi // Maktabda tarbiyaviy ishlar. - 2006. - iyun (N 3). - S. 129-135.

3. VERSHININ V. Ota-onalarning pedagogik umumiy ta’limi: [umumiy ta’lim muassasalarida] // Xalq ta’limi. - 2005. - sentyabr. (N 8). - S. 186-192.

ABDULLA ORIPOV SHE'RIYATINING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

Bozorboyev Nodirbek
Ajiniyoz nomidagi Nukus davlat pedagogika instituti
Turkiy tillar fakulteti 1-bosqich talabasi

Abstract: Abdulla Oripov she'rlarida insoniy fazilatlar va uning o'ziga xosligi, rangin tuyg'ular mushtarakligi.In the poems of Abdulla Oripov, human qualities and their uniqueness, the commonality of colorful feelings.

Keywords: Abdulla Oripov she'rlari va to'plamlari. Abdulla Oripov's poems and collections.

O'zbek xalqi azaldan shoirtabiat xalq, uning tuprog'idan tortib yaprog'igacha shoirdir. Shuning uchun ham u farzandlariga she'riyat kabi teran, she'riyat kabi serma'no, bir-biriga uyqash ismlar qo'yadi. U to'y qilsa, shodliklarini she'rga solib "yor-yor" aytadi. Hattoki azada ham hasratlarini she'rga aylantirib bo'zlaydi

Temur tig'i yetmagan joyn Qalam bilan oldi Alisher deb yozgan o'zbek xalqining sevimli farzandi, shoir Abdulla Oripov Temur kabi sohibi zamonlar qilichi yetmagan yerlarni qalam bilan olishga Alisherni qodir qilgan qudrat she'riyatdir. She'riyatni "onajonim" deb ulug'lagan va chindan ham she'riyatga fidoyi farzand bo'lgan Abdulla Oripovning she'ri kirib kelmagan bironta xonadon O'zbekistonda topilmasa kerak "O'zbekistonning o'zi shoir bir yurt. Abdulla Oripov o'z she'rlarini ana shu "ustozi"ga barhaq va barhayot ilhom manbai, "asrlarning koshonasida mangu yorug' maskan" bo'lgan ona yurti – O'zbekistonga bag'ishlaydi" Darhaqiqat, shoir bu yurt o'zining shoir o'g'lini behad sevadi. Uning she'rlarini o'qiydi, yodlaydi. Biz dalada kolxozchilar tushlik payti Abdulladan she'r o'qiganlarini, bola emizib o'tirgan ayollar masrur bir xayol bilan tinglayotganini ko'rganmiz. Uning she'rlarini tinglagan chollar, umring uzoq bo'lsin, o'g'lim, deb alqaganini eshitganmiz. Olis safarlarga yo'l olganda

faqat abdullaning she'rlarini hamroh qilib olib ketgan shofyorlarni, uning she'rlarini qo'lidan qo'ymay yurgan quruvchilarni ko'rganmiz. Ba'zan shunday ham bo'ladiki, Toshkentga borib kelgan kishilardan uning sog'ligini kuyinib so'raydilar. Bu haqda shoirning o'zi ham haqli ravishda faxrlanib yozadi. Bizni pisand qilganlarga ming bora qulluq Paxtakorlar va ishchilar pisand qildilar Ziyolilar, yumushchilar pisand qildilar Studentlar, to'quvchilar pisand qildilar. Maktabdagi o'quvchilar pisand qildilar. Bizni pisand qilganlarga ming bora qulluq Xalqning o'z shoiriga bo'lgan bu muhabbati Abdulla Oripov o'zi orzu qilganidek "bizniki" bo'lib qolganini bildiradi Koshkiydi ahli yurt turib tepamda

— U bizniki edi- desalar

-deb yozgan shoir o'sha olis yillar ortidagi "Mitti yulduz" to'plamidan boshlab xalqning o'ziniki bo'lib qolgan.

Ma'lumki, Abdulla Oripov ijodi deyarli barcha munaqqidlarimiz e'tiborini tortgan. Biz mazkur tadqiqotda shoirning "Onajon", "Mitti yulduz", "Ruhim", "Najot qal'asi", "Surat va siyrat", "Yillar armoni" kabi kitoblari bilan tanishib, ayrim she'rlari ustida fikr yuritdik. Shuningdek, Abdulla Oripov ijodi xususida bahs yuritgan taniqli munaqqidlarning maqolalarini o'rgandik. Salohiddin Mamajonov, Mahkam Mahmudovning she'riyat haqidagi fikrlari, Matyoqub Qo'shjonovning Abdulla Oripov ijodiga bag'ishlangan "Onajonim she'riyat" deb nomlangan risolasi, Norboy Xudoyberganovning "Ehtiros to'lqinlari" kitobidagi shoir she'rlariga munaqqid munosabati, shuningdek, N. Rahimjonov kabi tanqidchilar fikrini o'rgandik.Yuqorida aytilgan manbaalarga suyanib, Abdulla Oripov she'riyatining o'ziga xos xususiyatlari yuzasidan o'z fikrlarimizni bayon etishga harakat qildik.Shoirning xalqqa, xalqning esa shoirga bu qadar dildosh va sirdosh qilgan shoir fazilatlari, o'ziga xos xususiyatlari nimada ekan "Abdulla qaysi bir temaga qo'l urmasin, nima haqda she'r yozmasin, uning ko'zi oldida Ulug' Vatan turadi, o'sha ulug' Vatanning farzandi sifatida qo'liga qalam oladi. Shu sababdan uning she'rlari doim hayotbaxsh, pafosi baland, ovozi dadil, ruhi tetik", deb yozadi Matyoqub Qo'shjonov. Abdulla Oripov

she’riyatining o‘ziga xos tomonlari haqida so‘z yuritilar ekan, uning she’rlarini xalqqa manzur qilgan xususiyatlaridan biri uning xalqchilligida, xalq tilida yozilganligidadir. Shoir o‘z qalbini xalq qalbiga tarjima qiladi, tarjima uchun esa shubhasiz so‘z kerak. Bu so‘z esa xalqning o‘z so‘zi bo‘lmog‘i lozim. To‘g‘ri, hamma shoir ham o‘z ona tilida she’r yozadi. Lekin ayrim yo‘nalishdagi shoirlar borki, o‘zbek tilida o‘zbekcha bo‘lmagan she’rlar yozadilar. Ularning she’rini oddiy xalq tushunmaydi. Ularning lirik qahramoni butun dunyoga, XX asrga qarata falsafa so‘qiydi. Bunday “muallaq gaplardan” to‘ygan shoirning o‘zi ham shunday yozadi. Iqbol deb behuda chekasan yohu Ohing bu – folbinning daraklaridir. Asrim, asrim deysan asring nima u? U — to‘zg‘oq kalendar varaqlaridir. Shoir bu she’rida havoyi gaplardan ko‘ra yonginangda turgan insonning orzulariga oshno, dardlariga hamdard bo‘lishga chaqiradi. Yuqorida keltirilgan she’rdagi quyidagi misralar buni yaqqol tasdiqlaydi.

Inson deb falakka hayqirmoq nega

Inson yoningdaku, u mening qo‘shnim

Axir, paxtakor-paxtakor” deb siyqa nom bilan siylangan kolxozchining, ishchining, mexanizatorning ham qalbi bor, ularga ham ma’naviy rizqu ro‘z – she’riyat kerak

Xalqqa tushunarsiz, o‘ta donishmandlik da’vosida, turli xil eksperimentlar shaklida yozilayotgan she’rlar to‘lib-toshib yotar ekan, ko‘pchilik hamisha Abdulla Oripov she’rlarini sog‘inib, Erkin Vohidovga ko‘z tutib, Omon Matjonni izlab yursa hech ajab emas.

Ha, shoir xalq so‘zi bilan xalq qalbini kuylaydi, kuylaganda dilrabo ohang bilan, yonib, o‘rtanib kuylaydi Kulma, kulma, nega kulasan

Xijolat chekkanning holiga

Nega qo‘l uzatding bir kambag‘alning O‘g‘rilardan qolgan moliga

“O‘g‘rilardan qolgan mol” – xalq tilidagi oddiy ibora, lekin shoir tiliga ko‘chganda bu ibora inson qalbining tafakkur rivojlanib borgani sayin kamyoblanib borayotgan ezgu tuyg‘ulari ekanligini shunday ta’sircha ifodalaydiki, eng besavod odamning ham qalbi titraydi

Kolumbda bor alamim manim O‘zbekiston Vatanim manim

Shoir kuylagan bu "alam" – xalqning buyuk armoni, dardi, g'ururi ekanligini xalq qalbiga tarjima qilgan. Bu misralarni o'qigan har bir she'rxon bu "Alam"ni o'z qalbiga tuyadi. Taajjubki, bu "alam"dan ko'ksi tog'dek ko'tariladi

Abdulla Oripov she'riyatining o'ziga xosligi shundaki, u behad o'ziga xos shoir. U sevsa, yonib, o'rtanib sevadi, agar nafratlansa, sevgisi darajasidagi kuchli dard, armon bilan nafratlanadi. Unda hech qachon oraliq holat bo'lmaydi.

Men shoirman, istasangiz shu O'zimniki erur shu sozim

Birovlardan olmadim tuyg'u O'zgaga ham bermam ovozim

Bu – o'zligini anglagan o'zbekning o'ktam ovozi. Ayni paytda "mijg'ov va past" gaplardan zada bo'lgan shoir qalbining nidosi "Sozim" she'ri shoirning eng yoniq, fikrchan va kurashchan she'riyati namunasi. Lekin tanqidchi Norboy Xudoyberganov mazkur she'rni "Biroz umumiyroq she'r bo'lib, unda konkret mazmun chuqur yoritilmagan. Bordi-yu zikr etilmoqchi bo'lgan fikr jonli, hayotiy va haqqoniy lirik qahramon xarakteriga singdirilib, yedirilib yuborilganda edi, she'rning ta'sir kuchi yanada ortardi"- deb maslahat beradi. Axir, bu she'rda lirik qahramon shoirning o'zi-ku, axir u "jonli, hayotiy va haqqoniy" emasmi? Bu she'rning o'zi butunligicha tanqidchi e'tirozlariga raddiyadir. N. Xudoyberganov Abdulla Oripovning sadoqat gimniga aylanib ketgan «Ayol» she'riga ham noto'g'ri munosabat bildirgan. "Baxt va muhabbat yo'lida" nomli maqolasida "Fidoyilik, o'lgan odam uchun baxtni qurbon qilish g' bu, asketizm va fatalizmning ko'rinishlaridan biridir. Bunday holat har qanday sharoitda ham kishini tushkunlikka, tarkidunyochilikka olib boradi" – deb yozadi va fikrini davom ettirib, Abdulla Oripovning "Ayol" she'rini misol kel[15]tiradi. "Abdulla Oripov o'zining "Ayol" she'rida beva qolgan ayollarni ulug'lab, o'zlarini "Ming bitta bozordan olib, ming bitta bozorga soladigan" buzuq xotin qizlarga qarata

Shu sodiq bevaga sajdalar qiling

Shu sodiq bevaga aylang ehtirom, – deydi

Buni qanday izohlash mumkin? Avvalo shuki, yengil tabiatlixotinlar bevalarga sig'inmaydi, ularga bosh egmaydi.

Negaki, ular bevalikni tarkidunyochilik bilan baravar deb tushunishadi. Binobarin, haligiday yengil tabiatli ayollarga nisbatan beva qolgan xotinlarni emas, balk ko'z o'ngida turmush kechirayotgan sadoqatli er-xotinlarni namuna qilib ko'rsatilsa yaxshi bo'lardi". Tanqidchi: "Aza umrbod davom etishi mumkin emas, nahotki, yoridan ajraganlarning hammasi bir umrga tarki dunyo qilishi kerak bo'lsa?" – deya ajablanib, "Ayol" she'ridagi singari ayollarni esa istisno holatlarga yo'yadi

Yuqorida keltirilgan munaqqid fikrlariga bizning e'tirozlarimiz bor. Birinchidan, fidoyilik hech qachon tarkidunyochilikka olib bormaydi. Agar yoridan ajralganlarning hammasi bir umrga yoriga sodiq qolmoq uchun beva o'tsalar ham, dunyo bundan hech qanday ziyon ko'rmasdi, balki bevafo, betutruqlar jabridan ruhi majruh, qalbi xasta bo'layotganlar, "sadoqat satridan nolib, nadomat komida qolgan" ayollar aybi bilan dunyoga kelib, tirik yetim bo'layotgan bolalar kamayar edi, qo'ying-chi, dunyomiz ma'naviy jihatdan poklanar edi.

Ayniqsa, Abdulla Oripov kabi shoirning she'rlari hamma uchun birdek tushunarli emasmi! Bizningcha, munaqqid shoirning sa'natini, she'rning ta'sir doirasini inson ruhining qaysi bilgisiz nuqtalariga daxldorligini she'xonga

yetkazishi kerak N. Xudoyberganov Abdulla Oripov she'rlarining "ayrim nuqsonlari" haqida bosh qotirib, shunday deydi: "Abdulla Oripovning ayrim she'rlarida mantiqiy izchillik yetishmaydi, fikrni yalang'och ifodalash ustun turadi, poetik manzaralar yaratish o'rniga nasihatbozlikka berilish holatlari uchraydi"- deydi.

Agar shoir she'rlarida poetik manzaralar bo'lmasa, biron bir she'rida nasihatbozlikka berilgan bo'lsa, she'rxon Abdullani bu qadar sevmas edi.Poetik manzaralar yaratish, tabiat manzaralarini inson tuyg'ulariga yo'g'irib tasvirlash Abdulla Oripov she'riyatining yana bir o'ziga xos, takrorlanmas qirralaridan hisoblanadi. U shu qadar ajoyib, betakror manzaralar yaratadiki, usta rassomlardan ham o'tkarib yuboradi

Aslida she'riyat- bu, rangin olamning inson tuyg'ulariga, inson kechinmalariga yo'g'rilgan tasviridir. Ma'lumki, hamma voqea-hodisalar zamon va makonda sodir bo'ladi. Hatoki, inson qalbida kechgan eng mayda tuyg'ular ham Kimningdir ko'ksiga engashgancha gu Marmar sag'anadan o'qib turar bayt

Abdulla Oripovdek shoirning qalbi ona zamin yanglig‘ saxovatlidir. Zamin bag‘rida turfa xil gullar ochiladi, tikanlar o‘sadi. Shu kabi shoirningqalbi ham o‘z tuyg‘ularidan turfa xil gullar – she’riyat gullarini armug‘on etadi

Chindan ham Abdulla Oripovning she’rlari mohiyat e’tibori bilan voqe bo‘lgan she’rlardir. Biz uchun, “shoir bir yurt” bo‘lgan O‘zbekiston uchun shoir ham, uning she’rlari ham hamisha aziz va ardoqlidir

BIBLIOGRAFIYA

1. Abdulla Oripov. Yuzma-yuz. — G‘afur G‘ulom nomidagi adabiyot va san’at nashriyoti. Toshkent, 1978 2.Abdulla Oripov. Yillar armoni. — G‘afur G‘ulom nomidagi adabiyot va san’at nashriyoti. Toshkent, 1984

3. Abdulla Oripov. Najot qal’asi. — G‘afur G‘ulom nomidagi adabiyot va san’at nashriyoti. Toshkent, 1980.

EVALUATION OF THE YIELD OF POTATO VARIETIES AND SELECTION SAMPLES REPLANTED WITH NEWLY DUG TUBERS IN THE SUMMER

assistant: Begimkulov Ilkhom Bakhtiyorovich*,

professor: Ergashev Ibragim Tashkentovich.

Samarkand state university of veterinary medicine, livestock and biotechnologies.

Samarkand., Uzbekistan *E-mail.ru: ilxom.begimkulov@mail.ru

Аннотоция: Ўзбекистонда тупроқ-иқлим шароити учун картошка селекциясининг ана шундай специфик хусусиятларидан бири-бу навларнинг бир йилда икки ҳосил беришга яроқлилиги ҳисобланади.

Калит сўзлар: Ҳосилдорлик, селекцион намуна, биокимёвий таркиб, қайта ишлаш, баҳолаш натижалари, нав.

Abstract: One of the specific features of potato selection for soil and climate conditions in Uzbekistan is the ability of these varieties to produce two crops in one year.

Key words: Productivity, selection sample, biochemical composition, processing, evaluation results, variety.

There are many advantages of twice-a-year harvesting of quick-cooking potato varieties, and to take advantage of such advantages, the varieties must be suitable for this crop. In addition, in the following chapters of this dissertation, information is given about the effect of cultivation periods on the growth, development and productivity of potato varieties, as well as on the biochemical composition of tubers, and therefore on the yield and quality of chips made from them. That's why determining the indicators of suitability of tubers for making chips for planting varieties in different growing periods is one of the urgent issues of potato growing.

Material and methods. Field and laboratory tests of new varieties of agricultural crops were conducted on the basis of the "Methodology of conducting

experiments in vegetable, vegetable and potato growing" developed by the scientists of the State Variety Testing Commission [2], Scientific Research Institute of Vegetables, Potatoes and Potatoes [1].

Taking into account the above information, we conducted separate laboratory experiments to evaluate the suitability of our studied samples for obtaining two harvests in one year.

The content of the literature shows that in order to be suitable for two harvests in one year, potato varieties should be quick-ripening, have a short dormancy period, and should be quick and strong awakeners under the influence of growth stimulants [3].

For the experiments, samples of each variety were taken and processed under the influence of growth stimulants, and the germination energy was determined by counting the awakened nodules every 5 days in laboratory conditions. In field conditions, field germination of the samples was determined 30 days after planting.

The results of the experiments show that the nodules of the Surkhan-1 and Kuvonch-16/56m varieties showed fast and high fertility [4].

It was found that 85.3-97.5% of the newly dug tubers in the summer, treated in the solution of growth stimulants, formed shoots after 7 days in the newly evaluated method of evaluation of these varieties in laboratory conditions. When evaluated by the laboratory method, the lowest fertility indicators were observed in the digital selection sample 18a selection sample (82.3 %) and Bahro-30 variety (90.1 %). This indicator was 92% in the Sante variety, which served as a standard.

It should also be noted that selection sample 18a also showed signs of suitability for two harvests in one year in terms of bud viability in the digital selection sample. That is, 83.6% of the total treated buds germinated. However, the germination energy was much lower in this sample. That is, 58.0% of buds formed tumors on 5 days after treatment with growth stimulants in laboratory conditions. (Table-1).

Table 1

Productivity of potato varieties replanted with newly dug tubers in summer (2018-2020).

№	The name of the variety and selection samples	Productivity by years t\ha			Average yield, t/ha
		2018	2019	2020	
1	Surkhan-1	23,1	26,0	25,0	24,7
2	Romano	24,3	27,1	26,6	26,0
3	18a selection sample	23,2	22,9	20,5	22,2
4	Feruza	27,8	28,2	26,8	27,6
5.	Kuvonch-16/56m	19,9	22,0	21,4	21,1
6.	Bahro-30	26,7	27,3	26,4	26,8
7.	Sante (st)	22,8	24,3	23,4	23,5

Conclusion. In our research, Surkhan-1, Romano, Feruza, and Bahro-30 varieties, replanted with newly dug tubers in the summer, obtained a higher yield than the standard variety. The yield of these varieties was on average 24.7-27.6 t/ha per unit area, while this indicator was 23.8 t/ha in the Sante variety studied as a standard. It was found that the selection sample 18a, grown in this way, had a lower productivity index (19.7-22.2 t/ha) than the standard variety.

References:

1. Azimov B.J., Azimov B.B. Methodology of conducting experiments in vegetable growing, potato growing and potato growing. - T.: "National Encyclopedia of Uzbekistan", 2002. -181-185 p.
2. State register of agricultural crops recommended for planting in the territory of the Republic of Uzbekistan. Tashkent 2021.
3. www.potatotubers.com
4. www.tubersquality.com

УДК: 332:636.32

ҚОРАКЎЛЧИЛИК КЛАСТЕРЛАРИ ТАШКИЛ ҚИЛИНИШИНИНГ ҚИШЛОҚ ҲУДУДЛАРИНИ РИВОЖЛАНТИРИШДАГИ ЎРНИ ВА АҲАМИЯТИ

Иномов Жафарбек Ғуломжон ўғли

Озиқ-овқат ва қишлоқ хўжалиги соҳасида стратегик ривожланиш ва тадқиқотлар халқаро маркази таянч докторанти

Аннотация: Мақолада қоракўлчилик тармоғининг ўзига хос хусусиятлари, қоракўлчилик тармоғини тўғри ташкил этиш заруурияти, қоракўлчилик кластерларини ташкил қилишнинг афзалликлари ва камчиликлари ўрганилган.

Калит сўзлар: Наслдор қоракўллар, майда шохли моллар, эчкилар, жун, гўшт, кластер, чўл, яйлов, ем-хашак, озуқа.

Abstract: The article examines the specific features of the cattle breeding network, the necessity of proper organization of the cattle breeding network, the advantages and disadvantages of the organization of cattle breeding clusters.

Key words: Breeding cattle, cattle, goats, wool, meat, cluster, desert, pasture, forage, feed.

Иктисодиётнинг барча тармоқларида кластерлар ташкил қилиниб, натижада кластерлар иқтисодиётнинг локомотивига айланиб бормоқда. Қоракўлчиликда кластер тизимининг жорий этилиши ҳудудлардаги яйловлардан самарали фойдаланишга олиб келади. Сабаби, илмий ва инновацион ёндашувларни асосида наслли қоракўлларни кўпайтириш кластер иштирокчилари ўртасида кооперация алоқаларини йўлга қўйишни рағбатлантиради. Хом-ашёни қайта ишлаш механизмини такомиллаштиради. Ундан ташқари, аҳолининг маълум қисмини иш билан банд қилади.

Республика «Қоракўлчилик» уюшмаси аъзоларига қўл меҳнати учун ускуналар харид қилиш бўйича харажатларни қоплаш учун камида 1 та иш

ўрни яратиш шарти билан Бандликка кўмаклашиш жамғармаси маблағлари ҳисобидан БҲМнинг 10 баравари (2 млн 230 минг сўм) миқдорида субсидиялар ажратилиши қишлоқ ҳудудларида иш билан баъндликка ижобий таъсир ўтказилади.[1]

Қоракўлчилик тармоғи қишлоқ хўжалигининг бошқа тармоқларига нисбатан ўзига хос томонлари билан фарқланади. (1.1.1-расм)

Қоракўлчилик тармоғининг ўзига хос хусусиятлари	Қоракўлчилик маҳслотлари ҳажми озуқа маҳсулотларининг етарлилигига боғлиқ. Озуқа маҳсулотлари жумладан ем-хашак мўл бўлиши об-ҳавога, ёғингарсчилик миқдорига боғлиқ.
	Қоракўлчилик билан шуғулланаётган фуқароларнинг аҳоли яшаш пунктларидан узоқда яшаши ижтимоий муҳит нуқтаи назаридан нисбатан жозибадор эмас.
	Чўл, яйловлар атрофида бозор ва ижтимоий инфратузилма нисбатан пастроқ ривожланган бўлади.
	Қоракўлчилик тармоғи катта ер фондини ўзида қамраб олади. Ушбу ерларни чорвадорларга бириктириш борасида муайян самарали яхлит бир тартиб мавжуд эмас. Яйлов, чўл ва пичанзорлар давлат идоралари томонидан тартибга солиниши мураккаб жараён ҳисобланади.
	Қоракўлчилик фаолияти ортидан даромад олишда рискларнинг мавжудлиги ва бу рисклар ҳар доим ҳам етарли даражада кафолатланмаслиги.
	Қоракўлчилик маҳсулотларининг барчасига (жун, тери ва бошқалар) ҳар доим ҳам талабнинг мавжуд эмаслиги. Қайта ишлаш корхоналари энди йўлга қўйилаётганлиги ва чорвадорлар билан бозор муносабатлари тўғри йўлга қўйилмаганлиги.

1.1.1-расм. ҚОРАКЎЛЧИЛИК ТАРМОҒИНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ[2]

[1] https://xs.uz/uzkr/post/qorakolchilik-klasterlari-tashkil-qilinadi
[2] Муаллиф томонидан тузилган.

Қоракўлчилик тармоғини ривожлантиришга қаратилган бир қатор хуқуқий асослар яратиб келинаётганлигига қарамасдан айрим ҳолатларда кўзланган натижани бермаяпти. Қоракўлчилик хўжаликларининг ҳаммаси ҳам ўзининг наслчилик йўналишидаги фаолиятларига инновацион усулларни олиб кирмаяпти. Қоракўлчилик тармоғини ривожлантириш борасида босқичма-босқич кластер механизмлари йўлга қўйилмоқда. Албатта, кластер тизими хусусий мулкка асосланади. Мулкка бўлган муносабат нисбатан ўзгаради. Қайсидир маънода боқимандалик кайфиятини пасайтиради. Тўғри айрим ҳолатларда кластерлар томонидан яйлов майдонларининг талон-тарож, пайхон қилиниш ҳолатлдарини кўрамиз. Натижада эко тизим таназзулга учраши юз беради. Чўл ўсимликларининг камайишга олиб келади. Шунинг учун бу борада тизим мутасаддилари ер фонди ҳисобини аниқ юритиши, назорат қилиши лозим бўлади.

Қоракўлчилик кластерлари ўз отарларида илм-фан ютуқларини қўллаши замон талаби ҳисобланади. Акс ҳолда бозор талабига мос рақобатбардош маҳсулот етиштириш борасида ижобий силжиш кузатилмайди. Қайси тармоқ даромадли бўлса табиийки аҳоли шу тармоқда фаолият юритишга ҳаракат қилади. Қоракўлчиликда шундай анъана борки, яъни бу йўналишда авлодлар анъанаси мавжуд. Чўпонлик касби ота мерос, бобо мерос бўлиб қолади. Бу анъана албатта яхши. Тайёр кадрлар етишиб чиқади. Аҳолининг чорвачилик билан шуғулланувчилар қатламини орттиришимиз, уларга мотивация беришимиз керак. Чорвадор ўз оиласи билан, фарзанддлари билан фаолият олиб боради. Пировард даромад бутун оиланики ҳисобдланади. Оиланинг турмуш даражасига таъсир қилади. Чорвадор маҳсулот етиштиришда қишки мавсумда ўзининг шахсий бино-иншоотларидан фойдаланади.

Қоракўлчилик ва чўл экологияси илмий-тадқиқот институти ҳамда Бухоро чўл-яйлов озуқабоп ўсимликлар уруғчилиги илмий-ишлаб чиқариш марказининг Қорақалпоғистон Республикаси ва республика вилоятларида ташкил қилинаётган, қишлоқ хўжалигидаги билим ва инновациялар тизимини ўз ичига олган Агрохизматлар марказлари билан чуқур интеграциялашуви

жадаллашиб бораяпти. Қоракўлчилик билан шуғулланувчи тадбиркорлик субъектларига Агрохизматлар марказлари орқали билимлар бериш, уларни илмий-амалий қўллаб-қувватлаш ва хизматлар кўрсатиш тизими жорий этилди.

2021-2022 ўқув йилидан бошлаб Тошкент давлат аграр университети ва Самарқанд ветеринария медицинаси институти филиалларида қоракўлчилик соҳасида кадрлар тайёрлаш бўйича махсус йўналишлар очилиб тизимга кадрлар етказиб бериш ишлари сифат жиҳатдан такомиллаштирилди. Самарқанд ветеринария ва медицина техникумида ҳам майда шоҳли молларни кўпайтириш бўйича кадрлар тайёрланмоқда.

Хулоса ўрнида айтиш мумкинки, қоракўлчилик тармоғида, қоракўлчилик кластерларида иқтисодий самарадорликни ошириш учун ҳар бир ташкилий, молиявий, иқтисодий ва ҳуқуқий тадбирларни мажмуавий дастурларни тармоқ вазирликлари ва маҳаллий ҳокимиятлар томонидан ҳамкорликда ишлаб чиқилиши зарур. Тармоқ иқтисодиётини барқарор ўсишини таъминлаш аҳолининг ижтимоий фаоллигини оширишга хизмат қилади. Чўл-яйлов ҳудудида истиқомат қилаётган аҳолининг турмуш даражасини яхшилайди. Чўл-яйловларда биохилма-хилликни сақлаш ва экотизимни таназзулга учрашини олдини олади. Глобал муаммо бўлган қирғоқчиликка қарши курашади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Қишлоқ хўжалиги вазирлиги маълумотлари
2. Қоракўлчилик ва чўл экологияси илмий-тадқиқот институти маълумотлари
3. Бухоро чўл-яйлов озуқабоп ўсимликлар уруғчилиги илмий-ишлаб чиқариш марказининг м аълумотлари.

TA'LIM SIFATINI OSHIRISHDA AKT VOSITALARIDAN FOYDALANISHNING AHAMIYATI

Tojiyeva Dinora Muzzaffarovna

Xatirchi tumanidagi 9 -sonli maktab biologiya o'qituvchisi.

Tojiyev Sirojiddin Rustamovich

Xatirchi tumanidagi 46-umumiy o'rta ta'lim maktabi

texnologiya fani o'qituvchisi.

Annotatsiya: Ushbu maqolada ta'lim jarayonini samarali tashkil etish uchun AKT vositalaridan foydalanish va turli fanlardagi yutuqli omillari keltirilgan. Darslarda o'quvchilarning diqqatini boshqarish va faolligini oshirishda AKT ning o'rni haqida ma'lumot berilgan.

Kalit so'zlar: axborot texnologiyalari, texnik afzalliklar, interfaol dars, multimedia, taqdimot.

Ta'lim tizimini modernizatsiya qilish bugungi kunda jamiyatni innovatsion rivojlanish salohiyati sifatida qaraladi va ta'limni rivojlantirishning yangi kontseptual yondashuvlarini amalga oshirishga asoslangan.Ta'lim sifatining yuqori darajasini ta'minlash asosiy muammo bo'lib qolmoqda. Yangi federal davlat ta'lim standartlari talabalarning asosiy kompetentsiyalarini rivojlantirishga qaratilgan universal pedagogik texnologiyalardan foydalangan holda o'quvchilarni o'qitishning tizimli faolligini joriy qilishni nazarda tutadi.

AKT texnologiyalarini maktab amaliyotiga joriy etish modernizatsiya qilishning ustuvor yo'nalishlaridan biri bo'lib, u nafaqat ta'lim sifatini oshirishga, balki o'quvchi shaxsining intellektual va ijodiy salohiyatini ochib berishga, axborot salohiyatini rivojlantirishga yordam beradi.

Hozirgi vaqtda o'quvchilarni dars davomida diqqatini bir joyga qaratish va samarali ta'lim berish texnologiyalari muhim amaliy masalalardan biridir. Biz bu

jarayonni o‘rganish davomida quyidagilarga ega bo‘lishimiz mumkin. Axborot texnologiya sohasi orqali ularni darsga jalb qilish va yangi metodik jarayonlarni tashkillash orqali erishishimiz mumkin.

Axborot texnologiyalari yordamida qo‘yilgan maqsadlar:

• Axborot madaniyatini oshirish va axborot texnologiyalaridan faol foydalanish orqali ta’lim sifatini oshirish;

• Zamonaviy axborot jamiyatida raqobatbardosh shaxsni tayyorlash;

• Har bir bolaning sifatli ta’lim olishi va har tomonlama rivojlanishi uchun teng sharoit yaratish.

Amaliyotda AKTdan foydalanishning afzalliklarini ikki guruhga: texnik va didaktik guruhga ajratish mumkin. Texnik afzalliklarga tezlik, samaradorlik,fragmentlarni ko‘rish, tinglash qobiliyati va boshqa multimedia funksiyalari kiradi. Interfaol darslarning didaktik afzalliklari - mavjudlik effektini yaratishdir. O‘quvchilarda haqiqiylik hissi, voqealar haqiqati, qiziqish, o‘rganish va ko‘proq ko‘rish istagi paydo bo‘ladi.

AKT bilan quyidagi sohalarda ishlash mumkin:

• Darslar uchun taqdimotlar yaratish.

• Internet resurslari bilan ishlash.

• Tayyor oquv dasturlaridan foydalanish.

• O‘z mualliflik dasturlarini ishlab chiqish va ulardan foydalanish.

Darsning istalgan bosqichida AKT texnologiyalaridan foydalanish mumkin.

1. Dars mavzusini korsatish.

2. Dars boshida organilayotgan mavzu boyicha savollar yordamida muammoli vaziyat yaratish.

3. Oqituvchining tushuntirishiga qoshimcha sifatida (taqdimotlar, formulalar, sxemalar, chizmalar, videoroliklar va boshqalar).

4. o‘quvchilarni nazorat qilish.

Bunday darslarni tayyorlash odatdagi rejimga qaraganda ancha puxta tayyorgarlikni talab qiladi. AKTdan foydalangan holda darsni tuzishda men

texnologik operatsiyalar ketma-ketligi, ma'lumotlarni katta ekranda taqdim etish shakllari va usullari haqida oʻylayman. Dars uchun multimediani qoʻllab-quvvatlash darajasi va vaqti har xil boʻlishi mumkin: bir necha daqiqadan toʻliq siklgacha.

Matematika darslarida kompyuter yordamida mobil koʻrinishning yetishmasligi muammosi hal qilinadi, bunda bolalar mening rahbarligim ostida monitor ekranidagi geometrik shakllarni bir-biriga qoʻshib solishtiradilar, koʻpaytirish jadvalini takrorlaydilar va harakatga oid masalalarni hal qiladilar.

Rus tili darslariga qiziqishni rivojlantirish uchun men oʻquvchilarga ifodalanishi mumkin boʻlgan ijodiy vazifalarni taklif qilaman: krossvordni, mavzu boʻyicha rebusni yechishda. Lekin birinchi navbatda, bolalar uchun muammoli vaziyat yaratiladi.

Taqdimotlardan foydalanish lugʻat ishlarining turlarini diversifikatsiya qilish, turli mezonlar boʻyicha soʻz guruhlariga boʻlinishni aniq koʻrsatish imkonini beradi.

Men adabiy oʻqish darslari mazmuniga kichik adabiy asarlarni namunali oʻqish yozuvlarini taklif qiladigan audio vositalarni kiritaman. Bu ifodali oʻqish, kayfiyatni his qilish, qahramonlarning xarakterini aniqlash qobiliyatini oʻrgatadi.

Toʻgʻri tanlangan fonogrammada she'r oʻqish yosh tinglovchilarning qalbida hissiyotlar boʻronini, boshqalarda ham xuddi shunday his-tuygʻularni uygʻotishga intilishni keltirib chiqaradi. Ular talabalarning ijodiy va intellektual salohiyatini oshiradi, olingan bilimlarni kengaytiradi va mustahkamlaydi - darslar - ertaklar boʻyicha viktorinalar,

Axborot texnologiyalari nuqtai nazaridan atrof-muhit, tasviriy san'at saboqlari ayniqsa yorqin va samaralidir. Darsning asosini chizmalar, oddiy va animatsion diagrammalar, animatsion va video filmlar bilan tasvirlangan yangi material taqdimoti tashkil etadi.

Texnologiya darslarida AKTdan foydalanish oʻqitishni soddalashtiradi, ish tartibini koʻrsatish mumkin boʻladi, soyalar, oʻqlar yordamida kerakli chiziqlarni koʻrsatishingiz va keyin tayyor natijani koʻrsatishingiz mumkin. Bundan tashqari, AKT takrorlashlar yordamida ishning murakkab bosqichlarini ishlab chiqishga imkon beradi.

Xulosa qilib aytganda , sinflarda pedagogik texnologiyalarni,AKT vositalarini qo'llash o'quvchilaming bilim faolligini, ijodkorligini, axborot bilan ishlash ko'nikmasini, o'z-o'zini hurmatini oshirishga yordam beradi, eng muhimi, ta'lim sifati dinamikasi oshadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. 1. Komilova, N. (2022). GENDERED LEXICON OF ENGLISH LANGUAGE. *Science and innovation*, *1*(B4), 192-194.
2. Do'smatov, D. qizi Shodiyeva, GN (2022, May). *O 'ZBEK TILSHUNOSLIGIDA SO 'ZLARNI TURKUMLARGA AJRATISH*.
3. Sotvoldiyevna, U. D. (2022). Political Euphemisms in English and Uzbek Languages (A Comparative Analysis). *Eurasian Journal of Learning and Academic Teaching*, *9*, 92-96.
4. Satvoldievna, U. D. (2021). Axiological Characteristics Of English, Uzbek And Russian Phraseological Units. *The American Journal of Social Science and Education Innovations*, *3*(06), 40-45.
5. Satvoldievna, U. D. (2021). Axiological Characteristics Of English, Uzbek And Russian Phraseological Units. *The American Journal of Social Science and Education Innovations*, *3*(06), 40-45.
6. qizi Shodieva, G. N., & Dusmatov, H. H. (2022, July). RINCIPLES OF DIVISION OF WORD CATAGORIES IN UZBEK LANGUAGE. In *INTERNATIONAL CONFERENCES ON LEARNING AND TEACHING* (Vol. 1, No. 11, pp. 38-43).
7. Shodiyeva, G. N. K., & Dustmatov, H. (2022). CLASSIFICATION OF WORDS IN UZBEK AND ENGLISH: IN THE EXAMPLE OF VERBS. *Central Asian Academic Journal of Scientific Research*, *2*(4), 234-237.
8. Abdilkadimovna, K. N. (2022). THEORETICAL ANALYSIS OF GENDER RELATED WORDS IN ENGLISH LANGUAGE. YOUTH, SCIENCE, EDUCATION: TOPICAL ISSUES, ACHIEVEMENTS AND INNOVATIONS, 1(2), 179-182.

9. Tukhtaeva, K., & Razzakova, N. (2021). The role of cognitive linguistic approach in implementing idioms into english language teaching process. *SOUTH ASIAN JOURNAL OF MARKETING & MANAGEMENT RESEARCH*, *11*(6), 10-17.
10. Tukhtaeva, K., & Khasanova, G. (2021). Teaching idioms with a color component reflecting a person's internal world. *ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal*, *11*(6), 162-169.

THE ROLE OF INTERACTIVE METHODS OF TEACHING IN ENGLISH LESSONS

Muhammadieva Shahlo, student
Samarkand State Institute of Foreign Languages

Abstract: In this article highlights which is considered one of the current issues in the education system, particularly in the English language lessons using interactive methods and its importance.

Keywords: interactive methods, innovation, English, education process, educational technology, information.

At the display organize of the improvement of cutting edge systematic thought, the essential structural unit of the instructive handle in a remote dialect is that the lesson is seen as a complex act of communication, the most reason and substance of which is practice in fathoming issues of interaction between subjects of the academic prepare, and the main way to realize the objective and ace the substance serve persuaded communicative tasks of changing degrees of complexity. Researchers accept that the integration of technologies in learning a remote language is inescapable, in this manner, impressive attention is paid to the presentation of inventive advances within the instructive process. The issues of academic development continually draw in the consideration of modern analysts, who have substantiated the most methodological as well as hypothetical standards of inventive instructive exercises.

As the encounter of instructing a remote dialect and the involvement of various teachers of hone appears, it isn’t continuously conceivable to organize discourse interaction in a lesson utilizing conventional strategies and forms of work. The essential systematic advancements today are associated with application of intelligently strategies and gatherings of preparing to a remote language. Interactive strategies are strategies that permit you to memorize how to interact with each other; and intuitively learning, built on the interaction of all understudies,

including the instructor. The innovative strategies too bargain with this prepare and their aim is to assess the exercises of a educator and learners utilizing other ways and strategies of instructing including unused specialized implies of instructing. As we know that methodological approach in educating outside dialects may be isolated into three bunches. They are Detached methods, Dynamic strategies conjointly intelligently strategies.

Acoording to, Collins COBUILD English Word reference and the Cambridge Worldwide Lexicon of English donate definitions of language structure which include:

• the rules of a dialect (the system)

• the way an person employments the rules (someone's individual ' grammar')

• a book containing the rules (a linguistic use book)

• the think about of the rules (the subject called grammar) In the cutting edge pedagogy,there are extraordinary number of sorts of educating techniques which are from straightforward course books to worksheet or tests. Academic helps are considered the easy-find things from the Web web-sites. IN arrange to realize not as it were solid information but also intrigued and crave to memorize a dialect language structure of understudies, intuitively instructing strategies require utilizing all conceiv able present day innovations, educating gear and methods whereas having a lesson.

Therefore,modern instructor ought to choose,prepare and utilize all the helps agreeing to learners' age, intrigued, sexual orientation, level of information and indeed religion. In expansion, now and then as it conclusion, Educating English and linguistic use require information of diverse learning styles and techniques effectively with the combination of other abilities and imaginative strategies to reach each understudy within the classroom. Learners keep in mind superior the fabric that has been displayed by implies of visual helps. Visual procedures loan themselves well to showing concrete things of English linguistic us were language structure instructing and learning may be a small bit boring or troublesome due to distinctive syntactic rules but, in the event that a instructor combine her lesson with a few sources and strategies which are associated with other abilities such as talking or tuning in, lessons will be more curiously and and qualitative. In the taking after this kind of instructing instruments will be introduced: 1. Realia or realness. "Bona fide materials are print, video, and sound materials understudies experience in

their day by day lives, such as change-of address shapes, work applications, menus, voice mail messages, radio programs, and recordings. Bona fide materials are not made particularly to be utilized within the classroom, but they make great learning instruments for understudies accurately since they are bona fide."It is very useful and easy aid, the objects that can be easily bring into the classroom and can be used to teach vocabulary, grammatical structures, for building dialogues and narratives, for games and quizzes. They also include cards, menus, timetables, leaflets. These materials create experience of a real context of the target language. They will be introduced how a conversation in a natural situation of native speakers begins, goes on and finishes.If modern teachers utilize authentic sources during the lesson pupils have an ability to figure out how English grammar rules are used in reality.

2. Interactive media. As WANG articulated, in 1992 cognitive brain research thinks about have appeared that 94% of the data learned through the visual and sound-related get to, of which 88% is gotten through the vision, 12% through hearing. It is apparent that the visual organs are the foremost vital educated organs of human. Beneath the display circumstances, amid the isolate as it were the mixed media instructing framework can completely mobilize the students' audio-visual and other tactile organs, and hence get the leading of the cognitive impact. As it were by computers teachers can conduct their lessons and give a remove -learning and teching. Moreover,teachers can select the suitable E-work courses of action to the understudies from the interactive media courseware after lesson, so that they can total the significant extra-curricular work, and send message to the instructor through their possess e-mails, the educator through electronic Mail stamping reactions to understudy.

In conclusion, Educating English and linguistic use require information of diverse learning styles and techniques effectively with the combination of other abilities and imaginative strategies to reach each understudy within the classroom. Learners keep in mind superior the fabric that has been displayed by implies of visual helps. Visual procedures loan themselves well to showing concrete things of English linguistic use and other abilities.Ine and other abilities.

References:

1. Farxodjonova N.F. Problemi primeneniya innovatsionnix texnologiy v obrazovatel'nom protsesse na mejdunarodnom urovne // Mejdunarodnaya

konferentsiya. Innovatsionnie tendentsii, sotsial’no-ekonomicheskie i pravovie problemi
vzaimodeystviya v mejdunarodnom prostranstve. - 2016. - S. 58-61.

2. Richards G. C. and Rodgers Th. S. Approaches and Methods in Language teaching.
USA, 1993. -P.76.

3. https://moluch.ru/conf/phil/archive/177/9583/

4. Polat E.S. Novie pedagogicheskie i informatsionnie texnologii v sisteme obrazovanie:
posobie dlya studentov. -Rostov, 2005.
Dudley-Evans T. Developments in English for Specific Purposes. - Cambridge
University Press, 1998. -P.48

5. Khodjamkulov, U., Makhmudov, K., & Shofkorov, A. (2020). The Issue of Spiritual and Patriotic Education of Young Generation in the Scientific, Political and Literary Heritage of Central Asian Thinkers. International Journal of Psychosocial Rehabilitation, 24(05), 6694-6701.

6. Makhmudov, K. (2020). Ways of Forming Intercultural Communication in Foreign Language Teaching. Science and Education, 1(4), 84-89.

7. Makhmudov, K. (2020). Current Problems of Teaching English and New Approaches to Resolve in Secondary Education Schools. Modern Trends in Linguistics: Problems and Solutions, 271-273.

8. Makhmudov, K. (2020). Integrating a Mother Tongue while Teaching a Foreign Language: Problems and Solutions. Literature and History, (1), 89-91.

FIZIKA FANININI O'QITISHDA SHAXSGA YO'NALTIRILGAN TA'LIM

Egamberdiyeva Soxiba Otabekovna
fizika fani o'qituvchisi

Annotatsiya: Maqolada fizika ta'limi samaradorligini ta'minlashda turli pedagogic texnologiyalardan foydalanish, darslarni DTS talablariga muvofiq tashkil etishning maqbul yo'llari ko'rsatilgan.

Kalit so'zlar: individuallik, shaxs, mustaqil fikrlash, sub'ekt, bilish strategiyasi.

Mamlakatimizda ta'lim tizimi tubdan isloh qilinayotgan hozirgi davrda maktablarda ta'lim berayotgan o'qituvchilar har xil darajadagi bilim, ko'nikma va malakaga ega bo'lgan o'quvchilar bilan ishlashga to'g'ri keladi. Shu bois barcha fanlardagi singari fizika fanini o'qitishda ham o'quvchining individual xususiyatlari, imkoniyatlarini hisobga olish, fizika ta'limi samaradorligini ta'minlashda turli pedagogiktexnologiyalardan foydalanish, darslarni DTS talablariga muvofiq tashkil etishning maqbul yo'llaridan biri hisoblanadi. Ta'limni texnologiyalashtirish asosida ta'lim samaradorligini oshirish belgilangan vaqt ichida va berilgan sharoitlarda loyihalangan o'quv natijalariga erishishni kafolatlash uchun ta'limni to'liq boshqarish g'oyasi yotadi. Ta'limga texnologik yondashish mohiyati ta'lim jarayonini muayyan pedagogik tamoyillar bo'yicha o'ziga xos bo'lak va elementlarga ajratish hamda uni muayyan izchillik va ketma-ketlik asosida ana shu tarkibiy qismlarni shakllantirishdan iborat. Hozirgi kunda shaxsga yo'naltirilgan pedagogik texnologiyalar deyarli barcha rivojlangan mamlakatlarda o'rganilmoqda, o'zlashtirilmoqda va o'ziga xos darajada qo'llanilmoqda.

Shaxsga yu'naltirilgan texnologiyalarda o'quvchi ta'limning milliy modeli mohiyatiga ko'ra pedagogik jarayon markaziga q o'yiladi, uning rivojlanishiga va tabiiy imkoniyatlarini ro'yobga chiqarishga qulay shart-sharoitlar yaratib beriladi. Ta'limning milliy modelini – shaxs, davlat va jamiyat, uzluksiz ta'lim, fan, ishlab

chiqarishdan iborat 5 ta tarkibiy qismida ‘shaxs’ asosiy tarkibiy qism – birinchi o‘rinda turadi. Boshqacha aytganda, butun ta’lim tizimi, shu jumladan o‘qitish o‘quvchi shaxsiga yo‘nartirilgan bo‘lishi lozim

Shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim texnologiyasi fan, madaniyat va ma’rifat masalalari bo‘yicha BMT tarkibidagi nufuzli bo‘lim YUNESKO tomonidan ham tan olingan va shunday ta’rif berilgan; ta’lim texnologiyasi ta’lim modellarini optimallashtirish maqsadida inson va texnika resurslari hamda ularning o‘zaro ta’sirini hisobga olgan holda butun o‘qitish va bilimlarni o‘zlashtirish jarayonini yaratish, qo‘llash va aniqlash tizimidir.

Maktablarda o‘qitish jarayoni kuzatilganda quyidagi xulosalar sezilib qolayapti:

-mustaqil ta’lim uslubiyati hali talab darajada ishlab chiqilmagan;

- o‘quvchilarda turli manbalar bilan ishlash ko‘nikmalari yetarli shakllanmagan;

-o‘quvchilarning berilgan mavzuda amaliy mashg‘ulotlarni mustaqil bajarishlari qiyin kechayapti;

-o‘z fikrlarini og‘zaki va yozma ifoda etishda qiynalishadi.

Ommaviy axborot vositalari, internet orqali kelayotgan turli mazmundagi katta hajmli axborotlar ham o‘quvchilarning mustaqil fikrlash faoliyatini chetlab o‘tib ularning kitob varaqlash, ma’lumotnomalar va entsiklopediyalar bilan ishlashlariga ma’lum ma’noda xalaqit bermoqda. Hozirgi kun talablariga ko‘ra o‘sib kelayotgan avlodni o‘qitish ularning bilimi, talabi va imkoniyatlarini hisobga olgan holda shaxsga yo‘naltirilgan rivojlantiruvchi xususiyatlarga ega bo‘lishi kerak. Aynan shuning uchun ham shaxsga yo‘naltirilgan pedagogik texnologiyalarini, jumladan modelli o‘qitish texnologiyasini qo‘llashga katta ahamiyat berilmoqda. Shaxsga yo‘naltirilgan yondashuv asosida o‘qitishda bir necha ming o‘qituvchilar, boshlang‘ich, o‘rta maktab, kollejlar (Angliya, AQSH), so‘ngra Olmoniyada ham o‘quvchilarning o‘zini baholashi yaxshilangan, intellektual ko‘rsatkich oshgan, ularning bilish qobiliyati rivojlangan, bu esa ularning sog‘ligini yaxshilanishiga, o‘zlashtirishning oshirilishiga ya’ni darsga qatnashishi yaxshilanishiga olib kelgan. Pedagogika, jumladan didaktika va psixologiya bilan uzviy bog‘langandir. Bu bog‘lanish nafaqat tadqiqot obe’kti

(inson, o'quvchi)ning umumiyligi bilan balki, umum nazariy holatlarda, insonning tabiatini tushunishda, ko'rinishda muhimdir. Shaxsga yo'naltirilgan yondashuv ham xuddi shuningdek boshqa pedagogik yondashishlar yecholmagan masalalarni o'qitishga qo'llashni o'z ichiga oladi.

Shaxsga yo'naltirilgan pedagoglar tomonidan qabul qilish uchun bu jarayonni texnologik tasvirlash kerak bo'ladi. Shaxsga yo'naltirilgan o'qitishning texnologiyasida o'qitish jarayonining prinsiplarini ishlab chiqish, jumladan testga, metodik materiallar, tavsiyalar, o'quvchi shaxsini rivojlanishni nazorat qilish shakli, ya'ni shaxsga yo'naltirilgan o'qitishni ta'minlashning butun didaktikasini ishlab chiqish joizdir.

Bunda quyidagilarni e'tiborga olish lozim: o'quv materialini o'quvchining sub'ektiv tajribasining mazmunini aniqlashga qaratilgan bo'lishi, darslar (o'qituvchi) bilimini bayon qilish, uning hajmini oshirishga qaratilgan bo'lmasada, balki strukturalash, integrallash, predmet mazmunini umumlashtirishga, lekin doimiy ravishda o'quvchi sub'ektiv tajribasini o'zgartirib boradi; o'qitish vaqtida o'quvchining sub'ektiv tajribasiga topshiriqning ilmiy mazmuni bayoni moslashtiriladi; o'quvchining ta'lim faoliyatini o'zicha baholashi, o'quvchi mustaqil o'qish, mustaqil rivojlanish, mustaqil fikrlashga erishishini ta'minlaydi; o'quvchiga topshiriqning mazmuni, formasini aniqlashga imkoniyat beradi; faqat natijani nazorat qilishni ta'minlashdan tashqari, o'qish jarayonini o'quvchi o'quv materialini qanday o'zlashtirayotganini ham nazorat qiladi.

Ta'lim jarayoni shaxsga yo'naltirilgan bo'lganda uning biologik, ijtimoiy ruhiy komilliklarini o'z ichiga olishi eng avvalo har bir ta'lim oluvchiga individ-shaxs tabiatning bir bo'lagi sifatida qaralmog'i lozimligi uqtiriladi

Adabiyotlar:

1. Yusupov A, Saidov T. ―Ta'limda innovatsion texnologiyalarni qo'llash‖(fizika fani misolida).Toshkent-Abdulla Avloniy-2017.47b.

2. Azamov A., Yusupov A. O'quvchilarga bilim berishda innovatsion usullardan foydalanish.-T., 2016.

FONETIKA BO'LIMINI O'QITISHNING AHAMIYATI

Muxtarova Muxlisa Zokir qizi
Navoiy viloyati Xatirchi tumani 9-maktabning ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi.
Shamsiyeva Xolisxon Shokirjon qizi
Navoiy viloyati Xatirchi tumani 22-maktabning ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi.

Annotatsiya: Fonetika - tilshunoslikning nutq tovushlarining hosil bo'lish usullarini va akustik xususiyatlarini, bo'g'in, nutqning pauza bilan ajraluvchi qismlarini o'rganuvchi bo'limi. Shu bilan birga, ayrim tilshunoslar fonetika doirasiga tovush birliklarining yozuvdagi ifodalari (grafika) va ma'noli birliklarning yozilish qoidalarini ham qo'shib, uning o'rganish obyektini yanada kengaytiradilar. O'zbek tilshunosligida fonetika doirasida, asosan, nutq tovushlari (ularning artikulyatsion, akustik, perseptiv) va funksional tomonlari va ohang (bo'g'in, sintagma, urg'u va boshqalar) o'rganiladi. Ushbu maqolada, fonetika bo'limining o'qitishning ahamiyati haqida fikr va mulohazalar yuritiladi.

Kalit so'zlar: Fonetika, tilshunoslik, nutq, tovush, so'z, ahamiyat, o'qitish, bo'g'in.

Har qanday nutq tovushi, avvalo, nutq a'zolarining harakati tufayli talaffuz etiladi, ya'ni fiziologik xususiyatga ega. U havoning ma'lum elastik jiyemni tebratishidan hosil bo'ladi; demak, uning akustik (fizik) jihati bor. Muayyan so'z va morfemaning ma'no tomoni bilan tovush qobig'i birgalikda inson ongida shakllanadi, zero inson ma'lum tovushlar majmuini eshitish bilan qabul qilar ekan, zaminidagi ma'noni idrok etadi, bu perseptiv (psixofonetik) xususiyat sanaladi. Va nihoyat, eng muhimi, nutq ma'lum vazifani bajaradi, binobarin, funksional qimmatga ega. Nutq tovushlari yuqoridagi xususiyatlariga ko'ra turli nuqtai nazardan o'rganilishi mumkin. Fonetika tilning tovush tizimini qaysi jihatdan o'rganishi (maqsadi) nuqtai nazaridan quyidagi turlarga bo'linadi:

1. umumiy fonetika;
2. tarixiy (diaxron) fonetika;
3. tasviriy (sinxron) fonetika;
4. qiyosiy fonetika;
5. eksperimental fonetika.

Yuqoridagilar bilan birga xususiy fonetika ham ajratiladiki, unda barcha fonetik xususiyatlar aniq bir til misolida o‘rganiladi. Umumiy fonetika barcha tillar uchun umumiy bo‘lgan fonetik xususiyatlarni (nutq tovushlarining hosil bo‘lishi, ularning universal tasnifi, tovushlarning birikish qonuniyatlari, yondosh tovushlardan birining ikkinchisiga ta’siri va boshqalarni) o‘rganadi. Umumiy fonetika xususiy fonetika materiallariga asoslanadi. Tarixiy fonetika tilning fonetik tizimini tarixiy taraqqiyotida, rivojlanish jarayonida o‘rganadi. Tasviriy fonetika esa muayyan til fonetik tizimining hozirgi holatini o‘rganadi. Qiyosiy fonetika ikki til fonetikasini, qarindosh tillar tovush tizimini bir-biriga qiyoslab o‘rganadi. Eksperimental fonetika nutq tovushlarini, fonetik hodisalarni ma’lum texnik vositalar yordamida o‘rganadi.

Fonetika tilning boshqa sohalari bilan bog‘liq, chunki tovush, urg‘u va ohangsiz bo‘g‘in, so‘z, so‘z birikmasi va ran bo‘lmaydi. Shu tufayli fonetika leksika, morfologiya, sintaksis va stilistika bilan bog‘liq til bosqichi deb qaraladi. “Nutq tovushi va harf” mavzusini o‘tishni topshiriqda berilgan gapni so‘zlarga, so‘zlarni bo‘g‘inlarga, bo‘g‘inlarni esa tovushlarga ajratish bilan boshlash to‘g‘ri bo‘ladi. O‘quvchilar o‘gzaki nutqning eng kichik, mayda bo‘lakka bo‘linmaydigan qismi nutq tovushi, tovushning yozuvdagi ifodasi esa harf ekanligini bilib oladilar. Bir tovushning bir harf bilan yoki ikki harf bilan ifodalanishi haqida tushunchaga ega bo‘ladilar.

Shundan so‘ng “Unli tovushlar”, “Undosh tovushlar” mavzulari o‘rganiladi. O‘quvchilar unli va undosh tovushlarning o‘xshash hamda farqli tomonlarini o‘rganib oladilar. Berilgan so‘zlar tarkibidagi tovushlarni unli va undoshlarga ajratadilar. "Nutq a’zolari" mavzusi orqali o‘quvchilarga nutq tovushining qanday hosil bo‘lishi va ularni hosil qilishda nutq a’zolarining ishtiroki haqida ma’lumot beriladi. O‘quvchilar nutq tovushlarini tabiatdagi boshqa fizik tovushlardan farqlashga

o'rganadilar. Tovushlar nutq azolarining ishtirokiga ko'ra lab tovushlari va til tovushlariga ajratiladi. Lab tovushlari lablarning ishtirokida, til tovushlari esa tilning ishtirokida hosil bo'ladi. M, n, ng kabi tovushlar burun tovushlari, h tovushi esa bo'g'iz tovushi hisoblanadi. O'quvchilar mana shunday ma'lumotlar bilan ham tanishadilar.

Nutq tovushlarining ma'no farqlash vazifasini o'rgatish ham ko'zda tutilgan, o'quvchilar nutq tovushlarining asosiy vazifasi so'zlarning ma'nosini farqlash ekanligini shox – shoh, yod-yot, ulg'aydi-ilg'aydi, tol-tosh-tom, qol-qor-qoch-qot kabi so'zlar tahlili orqali anglab yetadilar. Shundan so'ng o'quvchilar o'zbek alifbosi haqida bilimga ega bo'ladilar. Fonetika o'qitishda ko'zda tutilgan maqsadlardan biri o'quvchilarga orfografik bilimlar berishdir. Unli tovushlarni o'rgatishda ham, undosh tovushlarni o'rgatishda ham imloviy bilimlar berish imkoniyatlari katta. "Unlilar talaffuzi va imlosi" deb nomlangan. O'quvchilar u va i, a va o, o',e unlilarining talaffuzi va imlosini o'rgansh orqali orfografik bilimlarga ega bo'ladilar. Masalan, u va i unlilarining talaffuzi va imlosi bilan bog'liq holda o'quvchilar so'zlarni to'g'ri yozishga oid quyidagicha bilimga ega bo'ladilar: So'zlarning birinchi bo'g'inida r, l undoshlaridan oldin kelgan i unlisi bilinar – bilinmas talaffuz qilinsa ham, yozuvda i harfi bilan yoziladi. Masalan: biroq, sira, bilan. Ikki bo'g'inli so'zlarning birinchi bo'g'inida lablangan u unlisi ta'sirida ikkinchi bo'g'indagi i unlisi u holida talaffuz qilinsa ham, yozuvda i yoziladi. Shunday yozilishi bilan ikkinchi bo'g'inda u yoziladigan otlardan farqlanadi: urush-urish, yurush-yurish, qurut-qurit. Bu juftliklarning birinchi qismida berilgani ot turkumiga mansub so'zlar bo'lsa, ikkinchi qisimda berilgan so'zlar esa fe'l turkumiga mansubdir.

Xulosa qilib aytganda, o'quvchining fonetika bo'yicha to'plagan bilim, ko'nikma va malakalari tilshunoslikning barcha bo'limlarini o'rganishda asosiy manba bo'lib xizmat qiladi. Negaki til birliklarini shakllantiruvchi moddiy qobiq –bu nutq tovushlaridir. Shuning uchun tilshunoslikning barcha bo'limlari qatori fonetik bilimlar va tahlil namunlarini o'zlashtirish darkor. Bu nutqni o'stirish, uni ifodali va ravon bayon etish uchun ham ayni muddaodir. O'quvchilarning bular kabi bilim,

ko'nikma va malakalarni egallashlarida o'qituvchining bilim darajasi, ijodkorlik qobiliyati, pedagogik mahorati zamon talabiga javob berishi joiz.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Komilova, N. (2022). GENDERED LEXICON OF ENGLISH LANGUAGE. *Science and innovation*, *1*(B4), 192-194.
2. Do'smatov, D. qizi Shodiyeva, GN (2022, May). *O 'ZBEK TILSHUNOSLIGIDA SO 'ZLARNI TURKUMLARGA AJRATISH*.
3. Sotvoldiyevna, U. D. (2022). Political Euphemisms in English and Uzbek Languages (A Comparative Analysis). *Eurasian Journal of Learning and Academic Teaching*, *9*, 92-96.
4. Satvoldievna, U. D. (2021). Axiological Characteristics Of English, Uzbek And Russian Phraseological Units. *The American Journal of Social Science and Education Innovations*, *3*(06), 40-45.
5. Satvoldievna, U. D. (2021). Axiological Characteristics Of English, Uzbek And Russian Phraseological Units. *The American Journal of Social Science and Education Innovations*, *3*(06), 40-45.
6. qizi Shodieva, G. N., & Dusmatov, H. H. (2022, July). RINCIPLES OF DIVISION OF WORD CATAGORIES IN UZBEK LANGUAGE. In *INTERNATIONAL CONFERENCES ON LEARNING AND TEACHING* (Vol. 1, No. 11, pp. 38-43).
7. Shodiyeva, G. N. K., & Dustmatov, H. (2022). CLASSIFICATION OF WORDS IN UZBEK AND ENGLISH: IN THE EXAMPLE OF VERBS. *Central Asian Academic Journal of Scientific Research*, *2*(4), 234-237.
8. Abdilkadimovna, K. N. (2022). THEORETICAL ANALYSIS OF GENDER RELATED WORDS IN ENGLISH LANGUAGE. YOUTH, SCIENCE, EDUCATION: TOPICAL ISSUES, ACHIEVEMENTS AND INNOVATIONS, 1(2), 179-182.
9. Tukhtaeva, K., & Razzakova, N. (2021). The role of cognitive linguistic approach in implementing idioms into english language teaching process. *SOUTH ASIAN JOURNAL OF MARKETING & MANAGEMENT RESEARCH*, *11*(6), 10-17.
10. Tukhtaeva, K., & Khasanova, G. (2021). Teaching idioms with a color component reflecting a person's internal world. *ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal*, *11*(6), 162-169.

O‘ZGA BIR, SIRLI OLAM

G‘ulomov Sardorjan
O‘zbekiston davlat san’at va madaniyat instituti
Farg‘ona mintaqaviy filiali “Musiqali teatr aktyorligi”
2-bosqich talabasi

Abdug‘aniyeva Farangizbonu
O‘zbekiston davlat san’at va madaniyat instituti
Farg‘ona mintaqaviy filiali “Musiqali teatr aktyorligi”
2-bosqich talabasi

Ilmiy rahbar: Umidaxon Boltaboyeva

Anatatsiya: Bu maqolda kino olamining qisqacha tarixi haqida juda ham qiziqarli ma’lumotlar va kino san’atining tarixiy shaxslari haqida ham qiziqarli ma’lumotlar yig‘ilgan.

Kalit so‘z: kino, kinomotografiya, traqqiyot, obraz, texnika,

Kino san’ati — kinematografiyaning texnik vositalar asosida shakllangan badiiy ijod turi; ekran san’atining muhim tarkibiy qismi; real borliqni aynan yoki badiiy-hujjatli obrazlar,multiplikatsiya vositalari yordamida suratga olish;kinofilmlarning omma orasida kengtarqalishi uchun xizmat qiladigan televideniye, videokasseta va videodisklarni ham o‘z ichigaoladi. Kino san’ati kinematograf bilan bir vaqtda paydo bo‘ldi. Kinematograf esa fan va texnika taraqqiyoti bilan bog‘liq holda yuzaga keldi va asta-sekin zamonaviy iqtisod, san’at va madaniyatning eng zarur sohasiga aylandi.Kino 1895-yil 28 dekabrda Parijda (ixtirochilar aka-uka O. va L. Lyumyerlar) yuzaga kelgan. Uning yuzaga kelishi, o‘z navbatida, insoniyatning badiiy madaniyati tarixida ob’yektiv qonuniyat bosqichi bo‘ldi. K. yeda adabiyot, teatr, tasviriy san’at

va Kino san'atining ommani ijtimoiy-siyosiy va madaniy jihatdan tarbiyalashda, kishilar ongi, fikr va qarashlari, estetik did va histuyg'ulari, umuman, ma'naviy dunyosining shakllanishida g'oyaviy-badiiy ta'siri kuchlidir. Kino san'atining qaror topishida amerika kinorejissyori D. Griffitnit xizmatlari katta. Birinchi bo'lib, u yirik plan, parallel montaj, kengaytirilgan panorama kabi ifodali vositalarni qo'llagan. Shuningdek, S. Eyzenshteyn, Ch. Chaplin, E. Shtrogeym, K.Dreyer, K. Vidor, R. Kler qabilar ham jahon kinosi rivojiga munosib hissa qo'shdilar. 20-asrning 1-yarmida Kino san'atining janr tizimidan ko'proq komediya harakteridagi sarguzasht hamda qo'rqinchli filmlar o'rin oldi. 20 yillardan kinoda turli uslubiy izlanishlar bo'ldi. Mas, "ekspressionizm", "poetik kino", "maxfiy kino" harakati, "ochiq kino" va boshqa Keyinroq turli mavzular qatori kinohikoyalarga alohida e'tibor berildi. Ko'proq ma'lum bir tarixni hikoya qiluvchi filmlar ko'paydi.

Urushdan keyingi yillar rivojlangan mamlakatlarning ilg'or kinematografchilari ishlagan filmlar, ayniqsa, italiya neorealizmi ekran san'atining asosini tashkil etdi. 50-yillarning oxirlari Kino san'atida kino va televideniyening o'zaro birbiriga ta'siri, bir necha soat davom etadigan filmlar ishlash kabi muhim o'zgarishlar yuz berdi. Ayni bir vaqtda Kino san'ati bilan bog'liq teleekran ijodi paydo bo'ldi va rivoj topdi. Osiyo, Afrika, Lotin Amerikasi kabi ko'pgina mamlakatlarda yangi kinematografiyaning paydo bo'lishi, bir qator g'arb davlatlarida o'ziga xos kinematografik maktablarning rivojlanishi kino mahsulotlarining xilma-xilligini ta'minladi. Kino san'ati janr va uslub jihatdan boyidi. Ekran ijodida polifoniyaning turli shakllari qo'llanila boshladi. Rivojlangan mamlakatlarda eski janrlarning o'ziga xos qayta uyg'onish davri boshlandi. Birinchi navbatda, melodrama hamda kinematografik bayonda an'anaviy shakllarning jonlanishi ko'zga tashlandi. Ayni vaqtda yangi televizion tizim (kabelli televideniye), yer yo'ldoshi orqali o'zatiladigan ko'rsatuvlar, videomagnitofon, videokasseta, videodisklarning keng tarqalishi natijasida Kino san'atining rivojlanishi murakkablashdi. Kino san'ati asarlari yozuvchi-dramaturg, rej., aktyor, operator, rassom, kompozitor kabi ijodiy xodimlardan iborat jamoa mahsulidir. Kinoda rej. yetakchi rol o'ynaydi. Film yaratish 2 tomonni — ijod va ishlab chiqarishni o'z

ichiga oladi. Ekran san'atining o'ziga xos ifoda vositalari bor: umumiy, o'rta va yirik planda suratga olish, turli rakurslarda kameralar harakati, epizod va kadrlar montajining turli shakllari va boshqa Kino san'atining 4 asosiy turi mavjud: badiiy film, ilmiy-ommaviy kino, hujjatli kino va multiplikatsion kino. Shulardan badiiy film Kino san'atining asosiy turlaridan bo'lib, maxsus yozilgan ssenariy yoki qayta ishlangan badiiy adabiyot (hujjatli yoki badiiy proza, teatr dramaturgiyasi va boshqalar) asosida ijodning ijroviy vositalari yordamida real yoki to'qima voqealarning bayon etilishi; ilmiy-ommaviy kino tomoshabinlarni tabiat va jamiyat hayoti, ilmiy kashfiyot va ixtirolar bilan tanishtiradi. Kino san'atining yana bir muqim turi — multiplikatsion kino. Eng keng tarqalgan shakllari rasmli va qo'g'irchokli filmlardir. Rassom chizgan rasmlarn yoki maketlar, shuningdek, qo'g'irchoqlar harakatlantirilib kinotasmaga tushiriladi.Hujjatli kino — bo'lgan voqea va harakatlarni tasmaga tushiradi. Kino san'atining komediya, tarixiy, dramatik va sarguzasht filmlar kabi janrlari mavjud. O'zbekistonda birinchi film 1897-yil "Eski jo'va" maydonida ko'rsatilgan. 1908-yildan Toshkent, Samarqand, Qo'qon va boshqa shaharlarda chet el filmlari namoyish etilgan. O'rta Osiyoda ko'rsatilgan kinolentalar, asosan, Amerika, Fransiyaning Sharq ekzotikasi tasvirlangan filmlaridan iborat bo'lgan. O'zbek milliy Kino san'ati 20-asrning 20-yillarida vujudga keldi. Birinchi o'zbek kinooperatori Xudoybergan Devonov o'zining ilk hujjatli-xronikal filmlarida o'zbek xalqining hayotini, urf-odatlarini, Xorazmmanzaralarin aks ettiriinilgan 1924-yil rus-buxoro shirkati "Buxkino", 1925-yil Toshkentda "Sharq yuldo'zi" (1936-yildan "O'zbekfilm") kinofabrikasining tashkil bo'lishi o'zbek Kino san'ati ivojini boshlab berdi. Lekin milliy kadrlarning yetishmasligi natijasida studiyani tashkil etishga urinish va "Buxkino" shirkati qoshida muntazam suratga olishni tashkillashtirish muvaffaqiyatsiz bo'ldi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Abul- Kasimova X., Rojdeniye o'zbekskogo kino, T., 1965; Teshabayev Dj., Puti i poiski, T., 1972; Teshabayev Dj., O'zbekskoye kino: traditsii, novatorstvo, T.,

1979; Hasanov B., O‘zbek hujjatli kinosi, T., 1972; Abul va M.,Kino O‘zbekistona, T., 1985.

2. uz.wikipedia.org
3. www.ziyo.uz
4. qizi Shodieva G. N., Dusmatov H. H. RINCIPLES OF DIVISION OF WORD CATAGORIES IN UZBEK LANGUAGE //INTERNATIONAL CONFERENCES ON LEARNING AND TEACHING. – 2022. – Т. 1. – №. 11. – С. 38-43.
5. Usmanova D., kizi Shodieva G. N. ISSUES OF CLASSIFICATION OF WORD CATAGORIES IN THE UZBEK.
6. Sotvoldiyevna, U. D. (2022). Political Euphemisms in English and Uzbek Languages (A Comparative Analysis). *Eurasian Journal of Learning and Academic Teaching*, *9*, 92-96.
7. Satvoldievna, U. D. (2021). Axiological Characteristics Of English, Uzbek And Russian Phraseological Units. *The American Journal of Social Science and Education Innovations*, *3*(06), 40-45.

HUQUQSHBUZARLIK PROFILAKTIKASI-XAVFSIZLIK SARI QADAM

Qahhorova Navro‘za Ismatilla qizi
Termiz davlat universiteti, Yuridik fakulteti, Milliy g‘oya, ma’naviyat asoslari va huquq ta’limi yo‘nalishi talabasi
E-mail: navrozaqahhorova@gmail.com

Annotatsiya: Bu maqolada Davlat va aholi o‘rtasidagi bo‘layotgan muamolar va uni qonuniy tartibda huquqshbuzarliklarsiz qonuniy yo‘l bilan hal qilinishi va jinoyatga jazo muqarrarligiga bag‘ishlanadi.

Аннотация: Данная статья посвящена проблеме взаимоотношений государства и населения и ее правовому решению без нарушений и неотвратимости наказания за преступление.

Abstract: This article is dedicated to the problems between the State and the population and its legal solution without violations and the inevitability of punishment for crime.

Kalit so‘zlar: huquq,qonun, davlat, fuqaro, davlat organlari, oila va jamiyat siyosat, axborot.

Huquq- bu avvalo davlat tamonidan belgilangan yoki tasdiqlangan umum majburiy ijtimoiy normalar tizimi hisoblanadi. Huquq bu huquqiy munosabatlar va fuqaroning davlat tamonidan mustahkamlanadigan kafolatnaladigan va muhofaza etiladigan asosiy huquqlarini o‘z ichiga oladi.Huquq davlat bo‘lib uyushgan jamiyatda paydo bo‘ladi va mulkchilik munosabatlarini xo‘jalik aloqalari mexanizmini mustahkamlaydi mehnat va uning mahsulotlarini jamiyat a’zolari o‘rtasida muayyan o‘lchov va shakllarga taqsimlab turuvchi vazifasini o‘taydi

fuqarolik va mehnat huquqi vakolatli organlar davlat boshqaruv organlari shakllanishi tartibi faoliyatini belgilab beradi nizolarni qay yo‘sinda hal qilish kerakligini mavjud ijtimoiy munosabatlarini buzishga qarshi kurash choralarini jinoyat protessual huquqi belgilaydi shaxslar o‘rtasidagi munosabat xilma -xil shakllariga ta’sir ko‘rsatadi oila huquqi. Huquq normalari boshqa ijtimoiy tartibga soluvchi normal din, axloq, odat va boshqalardan o‘zining mavjudligi jumlasidandir.Huquqbuzarlik aynan bir shaxs ya’ni fuqaro tomonidan qasdan yoki bexosdan amalga oshiriladi. Bunday huquqbuzarliklarni tartibga solish uchun davlat organlari tomonidan ma’sul komisiyalar tuzilgan va jinoyatga jazo muqarrar deganlariday qonunlar ham ishlab chiqilgan va shu o‘rinda O‘zbekiston Respublikasining "Huquqbuzarliklarni profilaktikasi to‘g‘risidagi" Qonuni qabul qilinishi monosabati bilan mazkur Qonun O‘zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi huzuridagi ixtisoslashtirilgan "Adolat "nashriyoti tomonidan o‘zbek va rus tillarida hamda lotin imlosida yaxlit kitob holida 5000 nusxada nashr qilindi. Mazkur qonuning mazmun mohiyatini aholiga ayniqsa yoshlarga tushuntirish organlari va muassasalari jumlasidan "Adolat"nashriyoti xodimlari tomonidan ham bir qator targ‘ibot tadbirlari olib borilmoqda O‘zbekiston Respublikasining "Huquqbuzarliklarning profilaktikasi to‘g‘risidagi" Qonuni huquq buzarliklar profilaktikasi sohasidagi munosabatlarini tartibga solishga qaratilgan bo‘lib va mamlakatimizda jinoyatchilikning oldini olishda muhim o‘rin tutadi. Aynan mana shu qonunda Huquqbuzarliklarning sodir etilishi sabablari ularga imkon berayotgan shart- sharoitlarini aniqlash ularni bartaraf etish yo‘llari haqida aniq maqsadlar ko‘zda tutilgan Barchamizga yaxshi malumki, Ichki ishlar , Prokuratura organlari Milliy xavfsizlik xizmati adliya davlat bojxona xizmati, davlat soliq xizmati mehnat va aholini ijtimoiy muhofaza qilish organlari ta’lim muassasalari davlat sog‘liqni saqlash tizimini boshqarish organlari sog‘liqni saqlash muassasalari O‘zbekiston Tabiatni muhofaza qilish davlat qo‘mitasi huquqbuzarliklar profilaktikasini amalga oshiruvchi organlari va muassasalari hisoblanadi. Qonun aynan huquqbuzarliklarning yakka tartibdagi profilaktikasiga e’tibor qaratadi.Bu huquqbuzarlik sodir etgan shaxs bilan yakka tartibda shug‘ullanish talab etadi .Ya’ni qonunda shunday shaxs bilan profilaktika suhbat olib borish, uni rasmiy

ogohlantirish, profilaktik hisobga olish majburiy nazorat qilish va shu kabi boshqa yo'nalishlar belgilangan."Huquqbuzarliklar profilaktikasini to'g'risidagi"Qonunning qabul qilinishi mamlakatimizda qonunchilik sohasida olib borilayotgan islohotlarning davomidir.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Adolat nashriyoti muharriri.
2. Adliya vazirligi matbuot markazi.
3. https://lex.uz/
4. Abdilkadimovna, K. N. (2022). THEORETICAL ANALYSIS OF GENDER RELATED WORDS IN ENGLISH LANGUAGE. YOUTH, SCIENCE, EDUCATION: TOPICAL ISSUES, ACHIEVEMENTS AND INNOVATIONS, 1(2), 179-182.
5. Qizi, S. G. N. (2022). ISSUES OF CLASSIFICATION OF WORD CATAGORIES IN THE UZBEK. *Science and innovation*, *1*(B3), 812-816.
6. Shodiyeva, G. N. K., & Dustmatov, H. (2022). CLASSIFICATION OF WORDS IN UZBEK AND ENGLISH: IN THE EXAMPLE OF VERBS. *Central Asian Academic Journal of Scientific Research*, *2*(4), 234-237.
7. qizi Shodieva, G. N., & Dusmatov, H. H. (2022, July). RINCIPLES OF DIVISION OF WORD CATAGORIES IN UZBEK LANGUAGE. In *INTERNATIONAL CONFERENCES ON LEARNING AND TEACHING* (Vol. 1, No. 11, pp. 38-43).
8. Komilova, N. (2022). GENDERED LEXICON OF ENGLISH LANGUAGE. *Science and innovation*, *1*(B4), 192-194.
9. Sotvoldiyevna, U. D. (2022). Political Euphemisms in English and Uzbek Languages (A Comparative Analysis). *Eurasian Journal of Learning and Academic Teaching*, *9*, 92-96.
10. Satvoldievna, U. D. (2021). Axiological Characteristics Of English, Uzbek And Russian Phraseological Units. *The American Journal of Social Science and Education Innovations*, *3*(06), 40-45.

INTEGRATION OF ICT IN THE PROCESS OF TEACHING ESL/EFL

Zokhida Solieva Zokir qizi
Senior student
Uzbekistan State World Languages University
tt123456364@gmail.com

ABSTRACT

The article explains the fundamentals of information technologies, discusses how they fit into the modernization of education and how to classify new information technology tools for English teaching. One of the most crucial elements of enhancing and optimizing the educational process is the use of new information technologies in the classroom. These technologies expand the toolkit of methodological tools and techniques that allow for the diversification of work forms and the engaging instruction of foreign languages for students.

Key words: methodology, English language, ESL, EFL, foreign language, ICT, information technology, integration, interactive learning.

In today's society, learning a foreign language is one of the key elements to living a successful, modern life. Foreign language proficiency is not only desirable, but also essential. Today, there are an increasing number of people who desire to learn a foreign language, necessitating the need for excellent foreign language instruction. The dominant role of information and the exceptionally fast speed of development of its processing tools, or information and communication technologies, are what most define the modern information society in which we live (ICT). The adoption of computer technology into several spheres of human existence is the result of notable accomplishments in the field of computer science. The requirements for the efficient use of ICT in the current education system have been created and implemented in a wide amount.

According to academics, adding information technology to a teaching strategy enhances it. However, if ICT tools function as both an object of study and a method of learning when teaching computer science, they solely function as a means of learning when teaching a foreign language. ICT means should be understood to include software, hardware, and technical tools that rely on microprocessors and computer technology, as well as current tools and systems for disseminating information, exchanging information, collecting information, producing it, accumulating it, storing it, processing it, transmitting it, and providing access to information resources on local and international computer networks.

With the use of ICT, students engage in a new kind of cognitive activity that leads to the discovery of new information, the growth of their cognitive independence, and the development of the abilities to autonomously add to their knowledge, search for information, and navigate information flow. With the aid of interactive dialogue hypertext, ICT tools can help students learn more effectively, ensure that training is highly differentiated, improve their ability to control their knowledge, skills, and abilities, rationally organize the educational process, increase the effectiveness of their classes, and develop the skills necessary for true research activity. They can also give them access to various reference sources, electronic libraries, and other resources. It is feasible to offer instructional information in a foreign language class more lucidly and openly than orally by using computer applications. It is also crucial that the student be able to work independently during the session, understanding new material at his own speed and going back to difficult concepts if necessary or looking forward.

The establishment and growth of students' communicative cultures is the primary objective of foreign language education (FL), which emphasizes the acquisition of practical proficiency in a foreign language. It is exceedingly challenging to acquire the same level of conversational proficiency in English when living outside of the nation where the language is being learned. The most effective approach to do this is through the use of information technology in foreign language

instruction. ICT is primarily used in English lessons with the following main objectives:

1. Increasing motivation to learn the language;
2. Developing speech competence;
3. Increasing the volume of linguistic knowledge;
4. Extending Knowledge about the Country of the Language Being Studied; and
5. Developing the Capacity to Study a Foreign Language Independently.

Practice demonstrates that the instructor may cut their teaching time at the chalkboard by up to 30% as a result of the multimedia accompaniment provided in their lessons. He shouldn't be concerned about things like not having enough room on the board, the quality of the chalk, or if the writing is clear. By using the time saved, the instructor may make the lecture more dense and include additional material. The instructor can employ topic collections (illustrations, pictures, portraits, reproductions of paintings by the artists under study, video tours, video clips), dynamic tables and diagrams, interactive models, and large-screen projections to explain new information in the class.

The teacher may remark on the material that displays on the screen and provide further explanations and examples if necessary. At the same time, explanation technology undergoes a considerable transformation. It is reasonable to assume that the proper application of ICT in the classroom helps students' intercultural communication skills grow in a positive way.

References

1. Soliyeva Zohida Zokir qizi and Gulzahryam Alimovna Ablizova. "Online Learning Through Moodle Platform in Uzbekistan During The Covid-19 Pandemic." (2021).
2. Soliyeva Z.Z. The impact of social learning in English language learning process // Студенческий вестник: электрон. научн. журн. 2021. № 11(156). URL: https://studvestnik.ru/journal/stud/herald/156
3. Soliyeva Z.Z. "CHARACTERISTICS OF MODERN E-BOOKS AND THEIR IMPORTANCE IN THE EDUCATIONAL PROCESS" Journal of innovations in scientific and educational research Vol 1, 2021

4. S. S. C. Young, "Integrating ICT into second language education in a vocational high school," Journal of Computer Assisted Learning, vol.19, pp. 447-461, 2003.
5. Abdilkadimovna, K. N. (2022). THEORETICAL ANALYSIS OF GENDER RELATED WORDS IN ENGLISH LANGUAGE. YOUTH, SCIENCE, EDUCATION: TOPICAL ISSUES, ACHIEVEMENTS AND INNOVATIONS, 1(2), 179-182
6. Shodiyeva, G. N. K., & Dustmatov, H. (2022). CLASSIFICATION OF WORDS IN UZBEK AND ENGLISH: IN THE EXAMPLE OF VERBS. *Central Asian Academic Journal of Scientific Research*, *2*(4), 234-237.
7. Karaeva, K., Tukhtaeva, K., Ibragimova, Z., Djuraeva, M., & Saidova, S. (2020). Main peculiarities of teaching efl in mixed-ability groups. *International Journal of Advanced Science and Technology*, *29*(5), 1712-1715.
8. Tukhtaeva, K. DIVERSE OPINIONS ABOUT MODERN CASE SYSTEM IN THE ENGLISH, UZBEK AND RUSSIAN LANGUAGES.
9. Komilova, N. (2022). GENDERED LEXICON OF ENGLISH LANGUAGE. *Science and innovation*, *1*(B4), 192-194.
10. Sotvoldiyevna, U. D. (2022). Political Euphemisms in English and Uzbek Languages (A Comparative Analysis). *Eurasian Journal of Learning and Academic Teaching*, *9*, 92-96.
11. Satvoldievna, U. D. (2021). Axiological Characteristics Of English, Uzbek And Russian Phraseological Units. *The American Journal of Social Science and Education Innovations*, *3*(06), 40-45.
12. qizi Shodieva G. N., Dusmatov H. H. RINCIPLES OF DIVISION OF WORD CATAGORIES IN UZBEK LANGUAGE //INTERNATIONAL CONFERENCES ON LEARNING AND TEACHING. – 2022. – T. 1. – №. 11. – C. 38-43.
13. Usmanova D., kizi Shodieva G. N. ISSUES OF CLASSIFICATION OF WORD CATAGORIES IN THE UZBEK.

IMPACTS OF INVESTMENTS FOR REGIONAL AND LOCAL DEVELOPMENT; THE CASE OF Saudia Arabia

Egamberganov Jakhongir Jabbargan ugli
Student of Economics faculty, Urgench State University,
Khorezm, Uzbekistan
E-mail address: economist_jahongir@mail.ru

Abstract: Saudi Arabia is the ideal location for foreign investment to suit the demands of foreign investors, according to an analysis of all the potential motivations of international investors. FDI affects FDI outflows, the substitution effect for both domestic and foreign capital is once again noticeable. Saudi Arabia's financial growth has been effective in luring FDI inflows. Due to its favourable effects on FDI inflows, the expanding Civic Platform is also seen to be the best option for foreign investors in the monarchy

Keywords: investment effects, capitalizing, multiplier effects, Foreign Direct Investment (FDI)

Introduction

An investment made by a person, business, or other legal entity in another legal entity or its equivalent to obtaining control or voting rights outside the investor's country of residence to maximise return on investment is referred to as a foreign direct investment (FDI)(Belloumi & Alshehry, 2018). In addition to the transfer of money, these investments call for the allocation of material resources, production methods, decision-making, and marketing skills, as well as successful business methods. An investor from one nation invests in a firm in another as part of long-term financial cooperation between the two. The start-up of a new business or the purchase of an existing local business is both examples of foreign direct investment. In addition to having a direct effect on a nation's growth, foreign direct investment is

also linked to successful investments. FDI increases the possibility of creating new employment by contributing capital. Multinational corporations get almost two-thirds of all investments made worldwide (MNEs)(Mahmood, 2018). To entice foreign direct investment from developed nations, these nations place a high value on several industries. Industrialized nations make international investments and take into account a range of objectives, including access to resources, raw materials, effective markets, inexpensive land, smart people resources, and plan implementation. The utilisation of resources is the primary goal of foreign direct investment in the nation(Kadi, 2018). The abuse of cheap labour and raw resources might be the cause. The discovery and development of natural resources may include investor nations. Invest in the regional and local marketplaces in the area. FDI searches a market when a supply firm discovers its clients overseas. For example, The producer of vehicle parts can keep tabs on the automaker. Market-oriented investments frequently employ self-healing strategies to avoid significant obstacles, whether they are delicate or actual. If investors want to satisfy domestic, nearby, or global markets, an open trade management approach is crucial. Only when the cross-border market is open and ready for market efficiency can investments be made. Therefore, integrated domestic markets, particularly those in Asia and Europe, are where this form of foreign direct investment occurs most frequently. The branch of Nestlé in the Middle East and North Africa is the greatest illustration of foreign direct investment since it efficiently expands by launching modest goods in several nearby nations. Each associated small business unit aims to serve a local market with a particular product. When companies make investments, acquire companies, or form partnerships, FDI is further encouraged to accomplish other long-term strategic goals.

Saudi Arabia is the ideal location for foreign investment to suit the demands of foreign investors, according to an analysis of all the potential motivations of international investors. Furthermore, because there is little local manufacture of consumer products, there is a sizable regional market and a high reliance on imports. More automobiles are imported into Saudi Arabia than any other nation, but neither domestic nor foreign investors have established a single manufacturing facility there.

The goal of this study is to ascertain if Saudi Arabia's macroeconomic climate is conducive to luring foreign investment.

Results

Table 1 displays the results of the ADF test on the model variables. At the level of the OPt, FDIt, FMDt, and DINVt series, the findings demonstrate the presence of a unit root. Horizontal and steady, GRt. The variables all behave stationary in the initial difference form. Even if the research reveals the integration of mixed purchases, this is fine because ARDL cointegration will come next.

Table 1: ADF test

Variable	**Intercept**	**Intercept and trend**
FDI,	-2.3208	-2.8281
GR,	-3.5734**	-3.6367**
FMD,	1.0037	-3.1267
OP,	-1.4970	-1.9916
DINV,	3.4552	1.3392
AFDI,	-4.7201**	-4.6654***
AFDM,	-5.1441***	-5.3589***
AOP,	-4.9723***	-4.8235***
ADINV,	-1.3207	-6.0344***

Table 2: Estimated FDI inflows model through ARDI,

Variable	**Parameters**	**SE**	**t-statistic**	**P-value**
Long run				
results	0.6731	0.3548	1.8974	0.0652
FMDt	0.5896	0.2084	2.8295	0.0652
OP,	-0.3516	0.1532	-2.2945	0.0272
DINY,	0.2035	0.3650	0.5576	0.5803
GR,	-11.2821	6.0324	-1.8702	0.0690
Intercept				

Short run	-0.2691	0.0621	-4.2251	0.0001
result	-0.2691	0.0972	-4.3351	0.0086
ECTt-1	0.1811	0.0972	-2.7680	0.0321
ΔFDIt-1	0.1586	0.0545	2.9127	0.0059
ΔFDMt	-0.0946	0.0287	-3.2975	0.0021
ΔOPt	0.0548	0.0965	0.5677	0.5735
ΔDINVt				
ΔGRt	Estimated F-value=2.7763			
Bound test	Critical F-value			
	At 10%(2.45-3.52			
	At 5%(2.86-4.01			
	At 1%(3.74-5.06			

Estimates for FDI inflows from the Saudi model are shown in Table 2. Before continuing, it should be noted that although the F value for the feedback test is quite low, the cointegration predicted by this approach can be validated by ECTt-1 factors that are negative and substantial. As a result, cointegration may be shown in the ARDL scoring model. Long-term FDI inflows are often positively impacted by GDP growth. As a result, rising economic activity and growth did not boost Saudi Arabia's inflow of foreign direct investment. The FMD has a favourable and considerable effect on FDI inflows. The increase in FMD generated $670 million in foreign direct investment. The provision of direct and indirect aid for investments and commercial activity is where FMD is most helpful. The financial markets in Saudi Arabia are now growing quickly. Additionally, it helps to boost FDI inflows. Additionally, OP positively and significantly affects FDI inflows. As a result, an increase in OP will

promote FDI inflows, although as was already noted, FDI inflows are encouraged by overall economic growth. Finally, direct investment hurts FDI inflows. Direct investment can be used to indicate FDI inflows in this situation. Empirical research by Mahmoud and Chowdhury also supports this surrogate impact of FDI on FDI inflows (2012). The short-term investigation revealed poor ECTt-1 values. This demonstrates that our model has short-term relationships. This coefficient's value translates into a 26.91 per cent yearly convergence rate. Once more, both the short- and long-term effects of FMD and OP are favourable for FDI inflows. However, the magnitude of the coefficients is relatively tiny in the near term. Therefore, we may claim that these elements have more of an impact over the long run than they do over the short term. Similar to how FDI affects FDI outflows, the substitution effect for both domestic and foreign capital is once again noticeable. Therefore, DI has the same negative impact in the short run.

Conclusion

Still open to foreign investment, governments are eager to welcome it to reduce savings or currency imbalances. Based on yearly data from 1970 to 2015, this article examines the factors that influence FDI inflows to Saudi Arabia. The key factors that influence FDI inflows are thought to be economic growth, FMD, OP, and DI. Data analysis methods included ARDL cointegration tests and ADF unit root testing. Unit root analysis reveals a heterogeneous order of integration in our model. Using ARDL approaches, cointegration and short-term connections are also discovered in our suggested model. Long-term and short-term FDI inflows are positively impacted by economic growth, albeit the impact is minor. FMD also produces positive outcomes. Thus, Saudi Arabia's financial growth has been effective in luring FDI inflows. Due to its favourable effects on FDI inflows, the expanding Civic Platform is also seen to be the best option for foreign investors in the monarchy. Direct investment is frequently employed in place of foreign investment, even though it has a detrimental impact on FDI inflows. Based on our results, we suggest that the Saudi government expand financial markets, offer tax advantages, and loosen limitations on establishing new financial enterprises to promote foreign investment. Instead of relying solely on

the oil sector to increase foreign investment in the kingdom through diversification policies, the government should develop prudent economic policies to greatly accelerate economic growth by adopting those policies, as oil has a positive impact on both foreign direct investment and oil. Low Saudi Arabia. global market

REFERENCES

1. Belloumi, M., & Alshehry, A. (2018). The impacts of domestic and foreign direct investments on economic growth in Saudi Arabia. *Economies*, *6*(1), 18.

2. Kadi, M. M. (2018). A review of the determinants of FDI in developing countries and their comparison with Saudi Arabia. *Journal of Contemporary Scientific Research (ISSN (Online) 2209-0142)*, *1*(5).

3. Mahmood, H. (2018). Foreign direct investment, domestic investment and oil price nexus in Saudi Arabia.

ФИЗИКА ФАНИДАН МУСТАҚИЛ ИШЛАРНИ БАЖАРИШДА ИНТЕРНЕТНИНГ РОЛИ

Махмудова Чарос

Мутахасис. Физика-астрономия

Талабаларнинг физика фанидан мустақил ўқув фаолиятини тўғри шакллантириш ўқув-тарбия жараѐни самарадорлигини таъминловчи шартлардан биридир. Шунинг учун таълим жараѐнида талабаларнинг мустақил таълим фаолиятини ташкил этиш, таълим самарадорлигини ошириш билан боғлиқ бўлган, лекин ҳозирча тўлиқ фойдаланилмай келаѐтган имкониятларни аниқлаш, физика ўқитиш методикасининг долзарб вазифаларидан ҳисобланади. Таълим фаолиятини ташкил этиш, шакллантириш ва ривожлантиришнинг турли жиҳатлари таниқли педагог ва психолог олимларнинг илмий изланишларида ўз аксини топган. Жумладан, Ю.К.Бабанский талабаларнинг меҳнат қилиши, ўқиши, ўрганиши, С.А.Рубинштейн эса мустақил таълим фаолиятини ташкил этишга алоҳида эътибор қаратган.

Олий таълим тизимида талабаларнинг ўзлаштириш самарадорлигини ошириш**,** биринчидан, профессор-ўқитувчининг педагогик маҳоратига боғлиқ бўлса, иккинчидан, талабаларни ўз устида кунт билан ишлашга ўргатиш, таълимнинг интерфаол усулларидан, шаклларидан, воситаларидан самарали фойдаланиш, мустақил билим олишга интилишларига боғлиқ бўлади. Физика фанидан талабалар билимини мустаҳкамлашнинг энг замонавий усулларидан бири - бу, уларнинг мустақил билим олишларини ташкил этиш, керакли маълумотларни излаб топиш ва таҳлил қилишга ўргатишдир. Талабаларнинг мустақил ишининг асосий мақсади –талабада муайян ўқув ишларини мустақил равишда бажариш учун зарур бўлган билим ҳамда кўникмаларни шакллантириш ва ривожлантиришдан иборат.

Демак, талабаларни мустақил билим олишини ташкил этиш, уларнинг ўтилган мавзуни ўзлаштириши, кўникма ва малакаси самарадорлигини ошириш, мустакил таълим олишига ва мустакил ишлашига боғлиқ бўлади. Мустакил ишни бажаришда дарслик, ўқув қўлланма, услубий қўлланма, маълумотлар базаси, илмий ва оммавий даврий нашрлар, интернет тармоғидаги тегишли маълумотлар, мавзу бўйича аввал бажарилган ишлар талаба учун ахборот манбаи сифатида хизмат қилади.

Ахборот технологиялари ривожланиб бораѐтган ҳозирги даврда, талабаларни интернетдан фойдаланиб билим олишга, масофадан туриб ўқишни амалга оширишга тайѐрлаш лозим. Изланишлар натижаларига кўра олий таълим тизимида мустақил билим олиш ва масофавий таълимни жорий ва ташкил қилиш масалалари ҳозирги куннинг асосий вазифаларидан бири деб белгиланди. Маълумки, ахборотлар глобаллашуви даврида яшамоқдамиз. Ахборотларнинг манбаи бўлган тезкор интернет тармоқларидан фойдаланиш услубларини ишлаб чиқишга эҳтиѐж туғилади.

Масофали ўқитиш услуби замонавий билим олишнинг янги шаклидир. Бунда талабанинг мустақил фикрлаш, ҳолатни бахолаш, хулоса ва башорат қилиш кобилиятлари ривожланади. Бевосита олий таълим муассасасига алоқада бўлиб туриб, алоҳида хизматларидан фойдаланиш усулидан бугунги кунда дунѐ миқсида кенг фойдаланилмокда. Замонавий ахборот технологиялари воситасида электрон почта ва INTERNET тизими орқали зарур маълумотларни олиш ва шу асосда ўз билим, кўникма, малакаларини ошириш кўпчилик талаба ѐшларни қизиқтириши табиий.

Мустақил иш ўқув режасида кўрсатилган муайян фанни ўзлаштириш учун белгиланган ўқув ишларининг ажралмас қисми бўлиб, унинг воситада олинадиган билим, кўникма ва малака услубий ва ахборот ресурслари жиҳатидан таъминланади. Унинг бажарилиши рейтинг тизими талаблари асосида назорат қилинади. Республикамиз оммавий ахборот воситалари, илмий ва педагогик журналлар саҳифаларида, «масофадан ўқитиш», «масофавий

таълим» муаллифлар томонидан олий таълим тизимида, физика фанини ўрганишда талабалар томонидан катта қизиқиш билан қабул қилинмоқда[1,2].

Янги ахборот-коммуникациявий технологияларининг жамиятимиз ҳаѐтига жадал кириб келиши ва унинг тез суръатлар билан ривожланиб бориши, ахборот алмашуви жараѐнини таҳлил қилиб кўришни ва бу технологиялар имкониятларидан фойдаланиб, таълим самарадорлигини ошириш усулларини ишлаб чиқишни тақозо этади. Физика фанини масофадан ўқитиш талабанинг ўз устида ишлаш, ўзига қулай бўлган вақтда ва жойда таълим билан шуғулланиш имкониятига эгалиги, маълумотларни ўзлаштириш учун вақтнинг чегараланмаганлиги; кўп сонли талабаларнинг бир вақтнинг ўзида маълумот базаларидан кенг фойдаланиш имкониятига эгалиги, ўқиш жараѐнида ахборотлар маконига кириш ва уни билиш имконига эга бўлиш каби қатор жиҳатлари билан эътиборни тортади.

Ундан тўғри фойдаланиш учун ҳар бир мавзуга тегишли физикавий жараѐнлар ҳамда тушунчалар асосида талабаларга мос бўлган йўриқномалар тайѐрлаш, биринчидан, талабани мустақил ишлаш фаолиятини оширса, бошқа томондан ўқитувчининг мустақил таълим бериш қобилиятини талаб даражасигача фаоллаштиради.

Шу билан биргаликда талабалар интернет манбаларидан фойдаланиб, мустақил ишлаѐтганларида қуйидагиларга эътибор беришлари лозим:

Фойдаланилаѐтган маълумот ҳаққонийлиги-маълумотнинг ҳаққонийлигини бахолаш учун ахборот муаллифи ҳақида маълумот излаш лозим. Агар ахборот муаллифи катта тажрибага, яхши лавозимга, илмий даражага эга бўлса ахборот ҳаққонийлиги сезиларли ўсади. Ахборот муаллифи ҳақида маълумот излаш учун унинг блоги, микроблоги, фойдаланувчилар тавсияларидан фойдаланиш мумкин ѐки қидирув сайтида унинг НИКи (тахаллуси) ни териш мумкин;

Ахборот имловий хатоларига эътибор бериш лозим, чунки имловий хатолари кўп бўлган ахборотларда фактларнинг хато сақлаши эҳтимоли жуда катта. Хулоса қилиб шуни айтиш мумкинки, физика фанидан интернет тармоғи ва унинг элементи бўлган масофавий таълимдан анъанавий ахборот манбалари-дарсликлар, ўқув ва услубий қўлланмалар (кўрсатмалар), илмий нуқтаи назарли адабиѐтлар билан биргаликда физика фанидан ўтилган мавзуларни тўлиқ умумлаштиришни ва замон талабига жавоб берувчи баркамол шахсни тарбиялашнинг асоси бўлади.

Адабиётлар рўйхати:

1. Ходиев Б., Голиш Л. Мустақил ўқув фаолиятини ташкил этиш усул ва воситалари. Т.:2010 й.

2. Зокиров К.К., Мамаражабов Ш.И. Баркамол авлод тарбиясида физика фанидан масофавий таълимнинг муҳим аҳамиятлари. ―Ўзбекистон автомобил-йўл комплексининг долзарб муаммолари‖ Республика илмий-амалий анжуман материаллари тўплами. Т.:2010 й., 2-қисм 22-23 б.

3. http://www.saferunet.org/adult/news/845/

QISHLOQ XO'JALIGI MUTAXASSISLARINI TAYYORLASHDA AKT VA INNOVATSION TA'LIM TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISHNING O'ZIGA XOS JIHATLARI

Go'zal Faxriddin qizi Qo'chqorova
Guliston davlat universiteti Sabzavotchilik, polizchilik va kartoshkachilik ta'lim yo'nalishi talabasi

Jahona Botir qizi Saidqulova
Guliston davlat universiteti Issiqxona xo'jaligini tashkil etish va yuritish ta'lim yo'nalishi talabasi

ANNOTATSIYA. Ushbu maqolada qishloq xo'jaligi sohasida AKT ning o'rni, undagi mutaxassislarni tayyorlashda zamonaviy ta'lim texnologiyalari, zamonaviy axborot kommunikatsiya texnologiyalari (AKT) dan foydalanishning o'ziga xos jihatlari haqida ma'lumotlar berilgan.

Kalit so'zlar: ta'lim texnologiyalari, o'qituvchi, talaba, kompyuter, AKT, nazariy, multimedia, pedogogik, tajriba, dars, metodika.

Bugungi kunda qishloq xo'jaligini innovatsion rivojlantirish, ekinlar hosildorligigni oshirish, shu bilan birgalikda oziq-ovqat muammosini hal qilish va eksport salohiyatini oshirishda zamonaviy AKT texnologiyalardan foydalanish kerak ekanligini anglatadi. Ilgarilari qishloq xo'jaligida kam mablag' sarflab aholining bandligini ta'minlab berish asosiy vazifa sifatida qaralardi. Ammo bu bugungi kun talablariga mos kelmaydi, endilikda, asosiy maqsad qishloq xo'jaligi samaradorligini oshirib, kam mehnatli tizimga o'tkazishdir. Bunda zamonaviy texnologiyalar, innovatsiya, fan, AKT tizimlarini qo'llash, ya'ni boshqa fanlardagi yutuqlarni qishloq xo'jaligiga joriy etish maqsadga muvofiq hisoblanadi.

Hammamiz yaxshi bilamiz, global iqlim o'zgarib ketmoqda, yangi, ilgari uxlab yotgan kasalliklar, zararkundalar paydo bo'lmoqda. Hasharotlar tezroq

ekinlarga hujum qilishi oqibatida hosilni yo'qotib qo'yish kabi katta muammolarga duch kelinmoqda, bu muammoni hal etishda ham AKT qishloq xo'jaligiga keng joriy qilish yaxshi samara berishi mumkin. Xususan, jahon tajribasidan kelib chiqilsa, Daniyada dehqonlarning kompyuter texnologiyalaridan foydalanishi 80 foiizni, Finlandiyada 70 foizni tashkil etadi. Buyuk Britaniyada 75 foiz, Niderlandiyada 50 foizdan yuqori.

Axborotlashtirish sohasidagi davlat siyosati, axborot resurslari, axborot texnologiyalari va axborot tizimlarini rivojlanish va takomillashuvining zamonaviy jahon tamoyillarini hisobga olgan holda milliy axborot tizimlarini yaratishga qaratilgan. Qishloq xo'jaligi sohasida axborot ta'minotining jadallashuvi, tezkor vaziyatni tavsiflovchi, ishonchli ma'lumotlarni muntazam yig'ib borilishi, uning o'z vaqtida va sifatli tahlil qilinishi xozirgi sharoitda muhim shartlaridan bir hisoblanadi. Axborot jarayonlarini avtomatlashtirish kompyuter texnikasini joriy etishga, ma'lumotlarni yig'ish, saqlash, qayta ishlash va uning asosida ma'lumotlarni berish avtomatlashtirilgan tizimlarini yaratishga bevosita bog'liqdir. Qishloq xo'jaligi sohasida axborot ta'minotini jadallashtirish masalasini muvaffaqiyatli hal etish uchun axborot texnologiyalaridan foydalanish amaliy ko'nikmalariga ega kadrlar tayyorlash talab etiladi. Yuksak axborot madaniyati faqat chuqur maxsus bilimlar orqali ta'minlanadi. Zamonaviy mutaxassisni malakasi shu bilan belgilanadiki, u shaxsiy kompyuter ishlashining asosiy tamoyili va qurilmalarini tushunishi, ma'lumotlarni yig'ish, saqlash va qayta ishlashning, jumladan telekommunikatsiya kompyuter tarmog'ining zamonaviy tamoyillarini bilishi zarur.

Boshqaruv axborotlarining kompyuterda matn protsessorlari va grafik muharrirlar yordamida qayta ishlanishi elektron hujjatlar tayyorlashga, ularni saqlash va kompyuter tarmoqlari orqali uzatishga ketgan mehnat harajatini qisqartirib, mehnat samaradorligini sezilarli darajada oshiradi. Shu sababli har bir xodim uchun matnlar, rasmlar va jadvallarni matn muxarrirlari yordamida qayta ishlash imkoniyatlari va ulardan foydalanish ko'nikmalariga oid bilimlar muhim ahamiyat kasb etadi. Qishloq xo'jaligi sohasida axborot tizimlaridan foydalanish esa vaqtni imkon qadar kam sarflashga, mavjud ekin maydonlarga ekinni ekish, uni o'g'itlash,

sug‘orish, kasallik, zararkunanda va begona o‘tlardan o‘z vaqtida himoya qilishga olib keladi. Zamonaviy axborot kommunikatsiya texnologiyalardan qishloq xo‘jaligining amaliy tajribalaridangina emas, balki shu soha xodimlarini tayyorlashda AKT va multimetia tizimlaridan foydalanish talabalarni yetuk mutaxassislar bo‘lishida muhim omil bo‘lib xizmat qiladi.

Muhtaram Prezidentimizning 2022–yil 28 yanvardagi “2022 — 2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida” gi PF-60 sonli farmonida Ta’lim va fan sohasini rivojlantirish va Yoshlarga oid davlat siyosatini takomillashtirish to‘g‘risida aniq chora–tadbirlarni belgilab berdi.

Ushbu vazifalalarni amalga oshirishda kadrlar tayyorlashda zamonaviy ta’lim texnologiyalardan keng foydalanish ko‘rsatib o‘tilgan.

Ta’lim texnologiyalarining rang-barangligi, uzluksiz ta’limning barcha turlariga tajriba-sinov ishlarining keng yoyilishi, yuqori malakali, ijodiy ilmiy-pedagogik tafakkurga ega bo‘lgan novator o‘qituvchilarga bo‘lgan ehtiyojni zarurat darajasiga ko‘tardi. O‘qituvchining variativ ta’lim amaliyotining ilg‘or tajribalarini o‘zlashtirish va ommalashtirish qobiliyati, uning innovatsion pedagogik faoliyatga tayyorgarlik darajasiga bog‘liq. Bunday tayyorgarlikning huquqiy, nazariy asoslarini «Ta’lim to‘g‘risida»gi Qonun, «Kadrlar tayyorlash milliy dasturi», uzluksiz ta’lim tizimini takomillashtirish, samaradorligini oshirishga qaratilgan Davlat dasturlari, Davlat Ta’lim Standartlari tashkil etadi va o‘qituvchiga o‘z-o‘zini rivojlantirish, o‘zligini namoyon qilishga imkoniyat beradi. Bu o‘z navbatida, pedagoglar tayyorlovchi oliy ta’lim muassasasida bo‘lajak o‘qituvchining ilmiy-nazariy, psixologik-pedagogik, ilmiy-metodik tayyorgarligini innovatsion faoliyatga yo‘naltirish, uni pedagogik yangiliklarni qabul qilish, baholash va ta’lim maqsadlariga erishish yo‘lida yangilikni to‘g‘ri va samarali qo‘llay oladigan ijodkor shaxs sifatida shakllantirish talabini keltirib chiqardi. Talabalariga ta’lim berish jarayonida multimediya tizimni qo‘llash orqali amaldagi o‘z pedagogik faoliyatini anglash, yanada yuqori natijalarga erishish maqsadida o‘quv-tarbiya jarayonini o‘zgartirish va rivojlantirish, yangi bilim, boshqa bir sifatdagi pedagogik tajribaga ega bo‘lishdagi jarayon tushuniladi. Ta’lim berish jarayonida multimedia tizimni

qo‘llash doirasida ta’lim oluvchilarni tushunish, unga ta’lim va tarbiya berish, rivojlantirishga bo‘lgan yangicha falsafiy-pedagogik, psixologik-pedagogik yondashuvlar; ta’lim mazmuni va metodlarini qo‘llashning yangi kontseptual pedagogik g‘oyalari; talabaning faoliyati va hayotini tashkil etishning yangi shakllari hamda pedagoglarning boshqarish va o‘z-o‘zini boshqarish ota-onalar va ijtimoiy muhit bilan o‘zaro ta’siridagi faoliyati amalga oshiriladi. Yuqorida qayd etilgan holatlar o‘qituvchining ta’lim berish jarayonida multimedia tizimni qo‘llash orqali innovatsion pedagogik faoliyatga tayyorligini kasbiy-pedagogik tayyorgarlikning muhim sifat darajasi deb qarash, innovatsion faoliyatga tayyorlashning nazariy va amaliy asoslarini aniqlash orqali bunday tayyorgarlikni shakllantirishning metodik tizimini ishlab chiqishning dolzarbligini belgilaydi. Zamonaviy axborot texnologiyalarining har biri ma’lum texnik, dasturiy va boshqa ta’minotlarga bog‘liq. Multimediya vositalari asosida talabalarga ta’lim berish va kadrlarni qayta tayyorlashni yo‘lga qo‘yish hozirgi kunning dolzarb masalalaridandir. Multimediya-bu informatikaning dasturiy va texnikaviy vositalari asosida audio, video, mant, grafika va animatsiya (obyektlarining fazodagi harakati) effektlari asosida o‘quv materiallarini talabalarga etkazib berishning mujassamlangan holdagi ko‘rinishidir. Multimediya vositalari asosida talabalarni o‘qitish quyidagi afzalliklarga ega:

A)berilayotgan materiallarni chuqurroq va mukammalroq o‘zlashtirish imkoniyati bor;

B)ta’lim olishning yangi sohalari bilan yaqindan aloqa qilish ishtiyoqi yanada ortadi;

V) ta’lim olish vaqtining qisqarish natijasida, vaqtni tejash, imkoniyatiga erishish;

G) olingan bilimlar kishi xotirasida uzoq muddat saqlanib, kerak bo‘lganda amaliyotda qo‘llash imkoniyatiga erishiladi.

Zamonaviy kompyuter texnologiyalaridan talabalarga ta’lim berish va qayta tayyorlash jarayonida keng foydalanish, kelajakda yetuk va yuqori malakali mutaxassislarni kamol toptiradi. Bilimlarni chuqurlashtirishda, o‘qitish muddatini qisqartirishda va bir o‘qituvchiga tinglovchilar sonini oshirishga imkon beruvchi

kompyuterli dars beruvchi multimedia tizimlar alohida o‘rin egallaydi. Kompyuterli dars berish tizimlari axborot izchil ravishda taqdim etiladigan videokassetadagi kurslarga qiyoslaganda kuchli tarmoq imkoniyatlariga ega va tinglovchilarni qiziqtirgan mavzuga to‘g‘ridan-to‘g‘ri ulanishga imkon beradi. Kurs modul prinsipi bo‘yicha qurilgan, har bir modul u yoki bu hayotiy vaziyatga muvofiq keladi. Ko‘rib chiqilayotgan holatlar va ularga muvofiq keluvchi hatti-harakatlar uchun tegishli so‘z, tushuncha, jumla va gaplar kiritiladi. Shunday qilib, tinglovchilar o‘z lug‘at boyligini to‘ldiradi, grammatika va sintaksis qoidalarini o‘rganadi. Kompyuter dasturi yordamida o‘qitish, og‘zaki nutqni tinglash va talaffuzni nazorat etish uchun videokasseta va audiokassetadan, shuningdek, grammatika qoidalari berilgan ikki o‘quv qo‘llanmasidan foydalanilgan holda to‘ldiriladi. O‘z-o‘zini nazorat qilishning bunday usuli o‘qitish jarayoni samaradorligini oshiradi.

Hozirda nafaqat qishloq xo‘jaligi qolaversa barcha soha mutaxassislarini tayyorlashda innovatsion ta’lim texnologiyalaridan axborot kommunikatsiya tarmoqlaridan foydalanib darslarni tashkil etish va o‘tqazish talaba yoshlar ongiga tez va ishonchli, jonli sur’atlar bilan eshitadi. Misol uchun Himoyalangan yer sabzavotchiligi fanidan— Issiqxonalarda karamdosh sabzvotlar ko‘chatlarini etishtirish mavzusi bo‘lsin. O‘qituvchi kompyuter tarmoqlari proektor orqali talabalarga mavzuni slaydlar bilan tushuntirib uni bevosita ko‘rsatadi, sug‘orishni har bir usuli qanday shaklda hamda uskina va jihozlar orqali bo‘lishini ko‘radi. Sabzavot ekinlari seleksiyasi va urug‘chiligi fanida esa o‘simliklarni changini olib boshqa o‘simlikka chatishtirish kabilarni bo‘lajak mutaxassis jonli bajarishini ko‘rib, ayniqsa u faqat eshitib o‘qish bilan birga bajaradi ham, bunday noananaviy darslarda innovatsion texnologiyalarni to‘g‘ri yo‘lga qo‘yish qishloq xo‘jalik mutaxassislarini tayyorlashda yana bir yutug‘idir.

Ta’lim samaradorligini oshirishda pedogogik maqsadning amalga oshishi va kafolatlangan natijaga erishish o‘qituvchi va talabaning hamkorlikdagi faoliyati, ular quygan maqsad, tanlangan mazmun, uslub, shakl, vositaga, ya’ni texnologiyaga bog‘liq. O‘qituvchi va talabaning maqsaddan natijaga erishishida qanday texnologiyani tanlashlari ular ixtiyorida, chunki har ikkala tomonning asosiy maqsadi

aniq natijaga erishishga qaratilgan bo'lib, bunda talabalarning bilim saviyasi, guruh xarakteri, sharoitiga qarab ishlatiladigan innovatsion texnologiya tanlanadi. Masalan, maqsad aniq natijaga erishish uchun balki, kompyuter bilan ishlash lozimdir, balki film, AKT va turli adabiyotlar kerak va bog'liqdir. Shu vaqtgacha ananaviy ta'limda yoki talabalarni faqat bilimlarni egallashga kelingan bo'lsa, hozirda davr talablariga ijodiy yondoshuvni, izlanivchanlikni, egallayotgan bilimlarni o'zlari qidirib topishlariga, mustaqil o'rganib, tahlil qilishga va xulosalarni chiqarishga immkoniyat kerak bo'lsa talablarni ham keltirib chiqarishga noananaviy innovatsion ta'lim texnologiyalari orqali jalb etilmoqda. Shuning uchun ham, ta'lim muassasalarning o'quv tarbiyaviy jarayonida zamonaviy o'qitish uslublari AKT interfaol uslublar, innavotsion texnologiyalarning o'rni va ahamiyati hamma soha mutaxassislarni tayyorlashda asosiy, keng qamrovli bo'lgan qishloq xo'jalik mutaxassislarini tarbiyalashda o'rni va ahamiyati beqiyosdir.

Pedagogik innovatsion texnologiyalar qo'llaniladigan darslarning barchasi ham ta'lim oluvchilarni chuqur bilim olishlari va talab darajasida ko'nikmaga ega bo'lishlariga qaratilgan.

Qishloq xo'jaligi mutxassislarini tayyorlashda AKT va innovatsion texnologiyalar pedagogik jarayon hamda talaba, talaba faoliyatiga yangilik kiritish hisoblanadi va buning uchun eng avvalo interfaol uslublardan foydalanib amalga oshiriladi. AKT qishloq xo'jalik sohasida bo'layotgan yangiliklar, qonunlar va farmonlar O'zbekiston agrar sektorini rivojlantiruvchi mutaxassislar uchun istiqbolli tayanch bo'lib kelmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. "Qishloq xo'jaligi fanlarini o'qitishda ilg'or xorijiy tajribalar " moduli bo'yicha O'quv-uslubiy majmua. Toshkent 2017

2. Zuev V.I., Qodirxo'jaev O.K., Adilov M.M, Akromov U.I. Sabzavotchilik va polizchilik. 2009 y. (darslik).

3. A.A.Abduqodirov, A.X. Pardaev. Masofali o'qitish nazariyasi va amaliyoti. -T. Fan, 2009.

O'ZBEK MUMTOZ ADABIYOTI

Munojat Buzrukova
O'zbekiston Milliy universiteti filologiya yo'nalishi 2-bosqich talabasi
Munojatbuzrukova2@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada o'zbek xalqining boy adabiy tarixi, adabiyoti qolaversa mumtoz adabiyotining zamonlar osha sayqallanib, dunyo hamjamiyatida tutgan o'rni haqida fikr yuritiladi.

Kalit so'zlar: "Avisto", Temuriylar davri adabiyoti, Sayfi Saroiy, Navoiy, Bobur, Xorazmiy.

Annotation: This article discusses the rich literary history of the uzbek people, as well as the role of classical literature in the world community.

Key words: "Avesto", Literature of the Timurid period, Sayfi Saroiy, Navoiy, Bobur, Xorazmiy.

Badiiy adabiyot tabiat gultoji sanalmish hazrati inson bilan egizak dunyo yuzini ko'rgan san'at turlaridan biridir. Inson yaratilibdiki, o'zi yashayotgan borliq sir-u sinoatlari bilan oshno bo'lgisi, ulardan yuksak shavq-zavq olgisi, ichki kechinmalari, orzu-intilishlari, ruhiy holatlarini o'zigagina hadya etilgan oliy ne'mat so'zda badiiy, bo'yoqli tarzda ifodaligisi keladi.

O'zbek mumtoz adabiyoti tarixi xalqimizning qadim zamonlardan XIX asrning o'rtalarigacha vujudga kelgan noyob badiiy durdonalari haqida baxs yuritadi. Tabiiyki, bu ming yilliklarga cho'ziladigan jarayonda dunyo yuzini ko'rgan badiiy asarlarda xalqimizning dastlabki e'tiqodiy qarashlaridan tortib, XIX asrning o'rtalarigacha yshab ijod qilgan qalamkashlarimizning irfoniy-falsafiy, adabiy-badiiy, ilohiy-ma'naviy qarashlari o'z ifodasini topgan. O'zbek mumtoz adabiyoti tarixi mana shu uzoqqa cho'zilgan murakkab jarayonda vujudga kelgan turli xil va janrlardagi badiiy asarlarni o'z ichiga oladi. Nazm va epos asrlar davomida o'zbek

mumtoz adabiyotining asosiy xillaridan bo‘lib, taraqqiy topib keldi. G‘azal, ruboiy, qasida, masnaviy, muxammas, musaddas, qit’a, tarje’band, tarkibband,(v,k) masal, hikoya va shu kabilar keng tarqalgan adabiy janrlar sanaladi. Kishilik tarixida yozuv paydo bo‘lmasdan avval badiiy ijod og‘zaki shaklda taraqqiyot bosqichlarini bosib o‘tdi. Yozuv insoniyatning eng muhim kashfiyotlaridan biridir.

O‘zbek adabiyotini bo‘limlarga bo‘lib o‘rganar ekanmiz, avvalo Qadimgi yodgorliklardan boshlasak. Qadimgi yodgorliklar deganimizda avvalo xayolimizga bitiktoshlar yanada oydinroq qilsak "Avesto" keladi. "Avesto"- jahon

madaniyatining , jumladan Markaziy Osiyo va Eron xalqlari tarixining qadimgi noyob yodgorligidir. Zardushtiylik e’tiqodiga amal qiluvchilarning muqaddas kitobi sifatida Yagona Tangriga topinish shu ta’limotdan boshlangan. Bu kitob tarkibi, ifoda uslubi va timsollar tizimi bilan adabiy manbalarga yaqin turadi. "Avesto"da tilga olingan joy nomlari (Varaxsha, Vaxsh)dan kelib chiqib, uning Amudaryo sohillarida yaratilgani aniqlangan. Shu asnosda uning vatani Xorazmdir degan qarash mavjud. Endi esa Temuriylar davri adabiyotiga to‘xtalsak.

Temuriylar davri adabiyoti(XIV-XV asrlar) Bu davrda yashab ijod qilgan ulamolar ichida Sayfi Saroiy ham bor edi. Sayfi Saroiy o‘zbek mumtoz adabiyotining iste’dodli vakillaridan biri. Xorazm yaqinidagi Qamishli qishlog‘ida tug‘ilgan. Oltin O‘rda davlatining poytaxti Saroy shahrida yashagan. Hayotining so‘nggi yillarini Misrda o‘tkazgan va u yerda vafot etgan.

O‘zbek mumtoz adabiyotining zabardast, buyuk , o‘zidan boy ijodiy meros qoldirgan shaxslaridan biri bu Navoiydir. Navoiy desa butun jahon bizning mumtoz adabiyotni tushunishi u kishining qanchalik adabiyot uchun qo‘shgan hissalarini ko‘rsatadi. Alisher Navoiy jahondagi eng sermahsul ijodkorlar sirasiga kiradi. Uning 100000 baytdan ortiq lirik va epik asarlari jahon madaniyati xazinasiga bebaho hissa bo‘lib qo‘shildi. Navoiy qoldirgan ilmiy-adabiy meros hayratlanarli darajada ulkandir. Shoirning epik asari "Xamsa", to‘rt lirik devonni o‘z ichiga oluvchi "Xazoyin-ul maoniy" asari, falsafiy dostoni "Lison-ut tayr", tarixga oid "Tarixi anbiyo va hukamo", "Tarixi muluki ajam", adabiyotshunoslikka oid "Mezon-ul avzon", "Majolis-un nafois", tilshunoslikka oid "Muhokamat-ul lug‘atayin", axloqiy-

falsafiy asari "Mahbub-ul qulub", tasavvuf tarixiga oid "Nasoyim-ul muhabbat", ruboiylar majmuasi "Nazmul javohir", diniy mavzudagi "Arbain", "Siroj-ul muslimin", xotiralari "Xamsatul mutahhayirin", "Holoti Sayyid Hasan Ardasher", "Holoti Pahlavon Muhammad", maktublar to'plami "Munshaot", vaqf ishlari haqida "Vaqfiya" va boshqa bir qator asarlari xalqimizning ma'naviy-madaniy mulki bo'lib qolmoqda. Navoiy o'zining "Muhokamatul-lug'atayn"da turkiy xalq va qabilalar, qavmlar tili, Movarounnahr va Xurosondagi irqiy hamda shevaga xos manzara alohida tilga olingan. Yetmish ikki til, yeti iqlimning har birida necha mamlakat va viloyat borligi, har qaysi mamlakatda qancha shahar, qishloq, kent mavjudligi, bu joylarda, dashtlarda, orollarda, daryo sohillarida turli ulus va qabilalar yashashi, turkiy tillar, turkiy lahja hamda shevalar to'g'risida qayd etiladi. Navoiy dahosining qudrati shunda kuzatiladiki, u o'zining amaliy-badiiy faoliyati bilan turli til, lahja va shevalarga xos fonetik, leksik va grammatik xususiyatlarni umumlashtirdi. Shu tariqa yagona adabiy tilga asos solib, uni yuqori cho'qqiga olib chiqdi.

Komil Xorazmiy. Xorazmiy jahon madaniyatining Xorazmdagi ilk targ'ibotchilaridan biri. Xiva madrasasida o'qigan. Arab va fors tillarini mukammal bilgan. Sharq adabiyoti nomoyondalari ijodini, mumtoz musiqani, xattotlik sirlarini qunt bilan o'rgangan. Ogahiy uning nomini o'zining "Gulshani davlat" kitobiga kiritgan. Xorazmiy 1825-yilda Xivada tavallud topgan. Feruz zamonasida mirzaboshi, devonbegi lavozimlarida ishlagan. Komil Xorazmiy mumtoz musiqasi, xususan, maqomchilik an'analarini rivojlantirishga homiylik qilgan, o'zbek kuylarini yozib olish uchun "Tanbur chizig'i" deb ataluvchi nota tizimini joriy etgan. Xorazmiy-lirik shoir. Uning lirikasida insoniy muhabbat va fazilatlar ulug'lanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati.

1. Rahim Vohidov "O'zbek mumtoz adabiyoti tarixi" Toshkent-2006
2. Adabiyot majmua (Toshkent-2017)
3. Ziyo internet sayti.
4. Ma'rifat" jurnali

O'Z HUQUQLARINGIZNI BILISH MUHIMLIGI

Abdug'afforova Mohinur Abdusamat qizi
Termiz davlat universiteti, Yuridik fakulteti, Milliy g'oya, ma'naviyat asoslari va huquq ta'limi yo'nalishi talabasi
E- mail: mohinurabdugafforova7@gmil.com

Annotatsiya: Ushbu maqola o'z huquqlaringizni bilish muhimligi, odamlar sizni suiiste'mol qilishi mumkin emasligi, ba'zida sizning huquqlaringiz sizni muammodan xalos qilishi mumkin, lekin agar siz o'z huquqlaringizni bilmasangiz, ular uchun kurasha olmaysiz, o'z huquqlaringizni bilish, siz o'z huquqlaringizdan ko'p vaziyatlarda foydalanishingiz mumkinligi haqida.

Abstract: This article is about the importance of knowing your rights, people can't abuse you, sometimes your rights can get you out of trouble, but if you don't know your rights, you can't fight for them, know your rights, that you can exercise your rights in many situations.

Аннотация: Эта статья о том, как важно знать свои права, люди не могут злоупотреблять вами, иногда ваши права могут избавить вас от неприятностей, но если вы не знаете своих прав, вы не можете за них бороться, знайте свои права, что вы можете воспользоваться своими правами во многих ситуациях,

Kalit so'zlar: huquq, ta'lim, din, muammo, BMT, Inson huqulari deklaratsiyasi, Inson huquqlari konsepsiyasi, zo'ravonlik, so'z erkinligi, mehnat qilish huquqi, jamiyat.

KIRISH

O'z huquqlarini bilish himoyasi

O'z huquqlaringizni bilsangiz, o'zingizni himoya qila olasiz. Agar siz o'z huquqlaringizni bilmasangiz, muammoga duch kelganingizda, siz hech qachon chiqish yo'lini topa olmaysiz, chunki siz o'z huquqlaringizni bilmaysiz. Agar siz

hayotda ko'p narsaga erishmoqchi bo'lsangiz, odamlar sizni yo'lda chalg'itmasligi uchun huquqlar haqida ko'proq bilishingiz kerak. Va siz xohlagan narsani qilish huquqiga egasiz, agar noqonuniy bo'lmasa, hech kim sizni to'xtata olmaydi. Boshqa odamlardan foydalanishni yaxshi ko'radiganlar ko'p. Chunki ular o'sha odamlar o'z huquqlarini bilmasligini tushunishadi. O'z huquqlaringizni bilish yaxshidir, shunda siz o'zingizni oldindan aytib bo'lmaydigan narsalardan qanday himoya qilishingiz mumkinligini bilib olasiz. Biz o'z huquqlarimizni bilishimiz kerak, shunda biz xohlagan narsamiz uchun kurasha olamiz, shuningdek, bizdan foyda olishni istagan odamlarni bilib olamiz. So'nggi o'n yilliklarda inson huquqlariga qiziqish va xabardorlik ortdi. 1948 yilda Birlashgan Millatlar Tashkiloti Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasini e'lon qildi, bu asosiy tenglik va inson qadr-qimmati uchun standart deb hisoblanishi kerak bo'lgan eng muhim hujjatga aylandi. Nima uchun inson huquqlari muhim? Buning asosiy 7 ta sababini keltirmoqchimiz

1-sabab. Inson huquqlari odamlarning asosiy ehtiyojlarini qondirishini ta'minlaydi

Har bir inson dori-darmon, oziq-ovqat va suv, kiyim-kechak va boshpanaga muhtoj. Bularni insonning asosiy inson huquqlariga kiritish orqali har bir inson qadr-qimmatning asosiy darajasiga ega bo'ladi. Afsuski, ba'zi hududlarda hali ham bu zaruriy narsalarga ega bo'lmagan millionlab odamlar bor, lekin bu inson huquqlari masalasi, deb aytish faollarga va boshqalarga ularni hamma uchun olish uchun ishlashga imkon beradi.

2-sabab. Inson huquqlari zaif guruhlarni zo'ravonlikdan himoya qiladi

Inson huquqlari deklaratsiyasi asosan Xolokost va UII dahshatlari tufayli yaratilgan. Tarixdagi o'sha davrda yahudiylar, jumladan nogironlar va LGBT bilan birga jamiyatning eng zaif qatlamlari nishonga olingan. Inson huquqlari bilan shug'ullanuvchi tashkilotlar hokimiyat egalarining suiiste'moliga eng zaif bo'lgan jamiyat a'zolariga e'tibor qaratish o'rniga, ularga e'tibor qaratishadi.

3-sabab. Inson huquqlari odamlarga jamiyatdagi korrupsiyaga qarshi turishga imkon beradi. Inson huquqlari konsepsiyasi odamlarga suiiste'mollik va korrupsiyani boshdan kechirganlarida gapirishga imkon beradi. Shuning uchun yig'ilish huquqi kabi o'ziga xos huquqlar juda muhim, chunki hech qanday jamiyat mukammal emas.

4-sabab. Inson huquqlari so‘z va so‘z erkinligini rag‘batlantiradi

Yuqorida o‘qiganingizga o‘xshash bo‘lsa-da, shafqatsiz qatag‘ondan qo‘rqmasdan erkin gapirish imkoniyati yanada kengroqdir. U hamma ham yoqtirmaydigan yoki rozi bo‘lmaydigan g‘oyalar va ifoda shakllarini o‘z ichiga oladi, lekin hech kim o‘z fikri tufayli o‘z hukumati tomonidan xavf ostida qolishini his qilmasligi kerak. Bu ikkala yo‘nalishda ham boradi va o‘z jamiyatida ifodalangan muayyan g‘oyalar bilan bahslashmoqchi yoki bahslashmoqchi bo‘lgan odamlarni himoya qiladi.

5-sabab. Inson huquqlari odamlarga o‘z diniga e’tiqod qilish (yoki hech qanday amal qilmaslik) erkinligini beradi.

Diniy zo‘ravonlik va zulm butun tarixda, Salib yurishlaridan tortib Xolokostgacha, din nomidagi zamonaviy terrorizmgacha qayta-qayta sodir bo‘ladi. Inson huquqlari insonning dini va ma’naviy e’tiqodining muhimligini tan oladi va ularga tinchlikda amal qilish imkonini beradi. Dinga e’tiqod qilmaslik erkinligi ham inson huquqidir.

6-sabab. Inson huquqlari teng ish imkoniyatlarini rag‘batlantiradi

Mehnat qilish va yashash huquqi odamlarga o‘z jamiyatida gullab-yashnash imkonini beradi. Ish muhiti noto‘g‘ri yoki to‘g‘ridan-to‘g‘ri zulmkor bo‘lishi mumkinligini tan olmasdan, odamlar o‘zlarini suiiste’mollikka yoki yetarli imkoniyatlarga chidashmaydi. Inson huquqlari konsepsiyasi ishchilarga qanday munosabatda bo‘lish kerakligi haqida ko‘rsatma beradi va tenglikni rag‘batlantiradi.

7-sabab. Inson huquqlari odamlarga ta’lim olish imkoniyatini beradi

Ta’lim juda ko‘p sabablarga ko‘ra muhim va qashshoqlik keng tarqalgan jamiyatlar uchun juda muhimdir. Inson huquqlari bilan bog‘liq tashkilotlar va hukumatlar qashshoqlik davrini to‘xtatish uchun maktab ta’limi, jihozlar va boshqalardan foydalanish imkoniyatini beradi. Ta’limni huquq sifatida ko‘rish nafaqat elita, balki hamma ham foydalanishi mumkinligini anglatadi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, o‘z huquqlaringizni bilish muhimdir. Huquqlarimizni bilsak, ishimiz oson kechadi. Qachon odamlar bizga adolatsiz munosabatda bo‘lishsa va bizning huquqlarimizni himoya qila olishlarini bilib olamiz. Ammo agar biz bilmasak, odamlarimiz o‘zlari xohlagan narsani qilishlari mumkin. Agar biz buni

noto'g'ri deb bilsak ham, chunki biz o'z huquqlarimizni bilmaymiz. Bu ishda, uyda, qamoqxonada yoki qay erda bo'lsangiz ham, o'z huquqlaringizni biling.

Adabiyotlar va saytlar

1. Saburov N., Saydullayev Sh. Davlat va huquq nazariyasi / O'quv qo'llanma. – Toshkent: TDYI, 2011
2. http://www.srdlawnotes.com/2016/03/legal-literary-and-objects-oflegal.html
3. http://xs.uz
4. www.search.re.uz - O'zbekiston axborot-qidiruv tizimi
5. Abdilkadimovna, K. N. (2022). THEORETICAL ANALYSIS OF GENDER RELATED WORDS IN ENGLISH LANGUAGE. YOUTH, SCIENCE, EDUCATION: TOPICAL ISSUES, ACHIEVEMENTS AND INNOVATIONS, 1(2), 179-182.
6. Qizi, S. G. N. (2022). ISSUES OF CLASSIFICATION OF WORD CATAGORIES IN THE UZBEK. *Science and innovation*, *1*(B3), 812-816.
7. Shodiyeva, G. N. K., & Dustmatov, H. (2022). CLASSIFICATION OF WORDS IN UZBEK AND ENGLISH: IN THE EXAMPLE OF VERBS. *Central Asian Academic Journal of Scientific Research*, *2*(4), 234-237.
8. qizi Shodieva, G. N., & Dusmatov, H. H. (2022, July). RINCIPLES OF DIVISION OF WORD CATAGORIES IN UZBEK LANGUAGE. In *INTERNATIONAL CONFERENCES ON LEARNING AND TEACHING* (Vol. 1, No. 11, pp. 38-43).
9. Komilova, N. (2022). GENDERED LEXICON OF ENGLISH LANGUAGE. *Science and innovation*, *1*(B4), 192-194.
10. Sotvoldiyevna, U. D. (2022). Political Euphemisms in English and Uzbek Languages (A Comparative Analysis). *Eurasian Journal of Learning and Academic Teaching*, *9*, 92-96.
11. Satvoldievna, U. D. (2021). Axiological Characteristics Of English, Uzbek And Russian Phraseological Units. *The American Journal of Social Science and Education Innovations*, *3*(06), 40-45.

TA’LIM SIFATINI OSHIRISHDA O‘QITISH METODIKASINI AHAMIYATI

Hafizova Nafisa Xonnazarovna
Navoiy viloyati Xatirchi tumani 4-umumumta’lim maktabining
fizika fani o‘qituvchisi

Mirzaeva Nigora Xamidovna
Navoiy viloyati Xatirchi tumani 4-umumumta’lim maktabining
rus tili fani o‘qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqoladamizda ta’lim sifatini oshirishda o‘qitish metodikasining ahamiyati, o‘qitish metodikasining asosiy usullari to‘g‘risida ma’lumotlar keltirilgan.

Kalit so‘zlar: metod, ta’lim, amaliy o‘qitish, vizual vositalar, faoliyat, tarbiya.

Hozirgi kunda ta’lim muassasalarining o‘quv amaliyotida hukm surayotgan olingan bilimlarni takror ishlab chiqarish nuqtai nazaridan o‘qitishni tashkil etish doimiy ravishda mutaxassisni tarkibni tashkil etuvchi bilimlarni eslab qolishga tayyorlashni kamaytiradigan metodikaga intilmoqda.Bunday uslub nafaqat tayyor bilimlarni o‘zlashtiribgina qolmay, balki uni ijodiy qayta ishlashga qodir bo‘lgan shaxsni rivojlantirishga yomon yo‘naltirilgan.

Ta’lim jarayonining bunday tashkil etilishi bilan o‘quvchining faoliyati, ya’ni,aslida ta’lim faoliyati intizom bilimlarini o‘zlashtirish jarayoniga qisqartiriladi. Darhaqiqat, o‘quv faoliyatini aniq soddalashtirish, uni talabaning o‘rganilayotgan fanlar bo‘yicha tayyor bilim olishiga qisqartirish mavjud.

Metod (yun. "metodos" — bilish yoki tadqiqot yo‘li, nazariya, ta’limot) — voqelikni amaliy va nazariy egallash, o‘zlashtirish, o‘rganish, bilish uchun yo‘lyo‘riklar, usullar majmuasi, falsafiy bilimlarni yaratish va asoslash usuli.

O'qitish usuli o'qituvchi va o'quvchilarning tartibli o'zaro bog'langan faoliyati usulini, o'quv jarayonida ta'lim, tarbiya va rivojlanish muammolarini hal qilishga qaratilgan faoliyat deb ataladi.Ular ta'lim jarayonining eng muhim tarkibiy qismlaridan biridir. Tegishli faoliyat usullarisiz o'qitishning maqsad va vazifalarini amalga oshirish, o'quvchilar tomonidan o'quv materialining ma'lum mazmunini o'zlashtirishiga erishish mumkin emas.O'qitish usullarini uchta asosiy guruhni ajratish mumkin :

1) ta'limni tashkil etish va amalga oshirish usullari kognitiv faoliyat; 2) ta'lim faoliyatini rag'batlantirish va rag'batlantirish usullari;

3) o'quv va kognitiv faoliyat samaradorligini nazorat qilish va o'z-o'zini nazorat qilish usullari. Shu o'rinda ular ham o'z navbatida bir qancha kichik guruhlarga bo'linadi.

O'quv faoliyatini uzatish va idrok etish manbasiga ko'ra:

-og'zaki

- Vizual

-Amaliy.

Axborotni uzatish va idrok etish mantiqiga ko'ra:

- Induktiv

- Deduktiv.

Fikrning mustaqillik darajasiga ko'ra :

-Reproduktiv

-Muammo-qidiruv.

Tarbiyaviy ishlarni boshqarish darajasiga ko'ra:

-O'qituvchi rahbarligida

-Talabalarning mustaqil ishi.

Taklif etilayotgan o'qitish usullari nisbatan yaxlitdir, chunki u faoliyatning barcha asosiy tarkibiy elementlarini (uni tashkil etish, rag'batlantirish va nazorat qilish) hisobga oladi. U kognitiv faoliyatning idrok etish, tushunish va amaliy qo'llash kabi jihatlarini yaxlit tarzda taqdim etadi.

O‘qitishning individual usullarining xususiyatlariga o‘tishdan oldin shuni ta’kidlash kerakki, har bir uslubni uslubiy texnikalar majmuasidan iborat deb tasavvur qilish mumkin. Shu asosda ba’zan metodlar o‘quv muammolarini hal qilishni ta’minlaydigan uslubiy usullar majmuasi sifatida belgilanadi.

Og‘zaki ta’lim usullari

Og‘zaki o‘qitish usullari hikoya, ma’ruza, suhbat va hokazolarni o‘z ichiga oladi.Ularni tushuntirish jarayonida o‘qituvchi o‘quv materialini so‘z orqali yo‘lga qo‘yadi va tushuntiradi, o‘quvchilar esa tinglash, yodlash va tushunish orqali faol idrok etadilar va o‘zlashtiradilar.

Hikoya.Ushbu o‘qitish usuli o‘quv materialini tinglovchilarga savollar bilan to‘xtatilmagan holda og‘zaki bayon qilishni o‘z ichiga oladi. Bu usul o‘quv materialini tinglovchilarga savollar bilan to‘xtatilmagan holda og‘zaki bayon qilishni o‘z ichiga oladi.

Hikoyaning bir nechta turlari mavjud - hikoya-kirish, hikoya-ekspozitsiya, hikoya-xulosa. Birinchisining maqsadi - o‘quvchilarni yangi o‘quv materialini idrok etishga tayyorlash, uni boshqa usullar bilan, masalan, suhbat orqali amalga oshirish mumkin. Hikoyaning bu turi nisbiy qisqalik, yorqinlik, taqdimotning emotsionalligi bilan ajralib turadi, bu yangi mavzuga qiziqish uyg‘otish, uni faol o‘zlashtirish zarurligini uyg‘otish imkonini beradi. Bunday hikoya davomida talabalar faoliyatining vazifalari ochiq shaklda bayon qilinadi.

O‘qitishning amaliy usullari.Amaliy o‘qitish usullari stajyorlarning turli xil faoliyatining juda keng doirasini qamrab oladi. Amaliy o‘qitish usullaridan foydalanishda quyidagi usullar qo‘llaniladi: vazifani qo‘yish, uning bajarilishini rejalashtirish, operativ rag‘batlantirish, tartibga solish va nazorat qilish, amaliy ish natijalarini tahlil qilish, kamchiliklarning sabablarini aniqlash, maqsadga to‘liq erishish uchun o‘qitishni tuzatish.

Amaliy o‘qitish usullaridan foydalanishda quyidagi usullar qo‘llaniladi: vazifani qo‘yish, uning bajarilishini rejalashtirish, operativ rag‘batlantirish, tartibga solish va nazorat qilish, amaliy ish natijalarini tahlil qilish, kamchiliklarning sabablarini aniqlash, maqsadga to‘liq erishish uchun o‘qitishni tuzatish. .Amaliy

o'qitish usullariga yozma mashqlar kiradi, bunda mashq davomida talaba olgan bilimlarini amalda qo'llaydi.

Amaliy usullarga, shuningdek, tinglovchilar tomonidan ovoz yozish, ovozni qayta tiklash uskunalari bilan bajariladigan mashqlar kiradi, bunga kompyuterlar ham kiradi.

Induktiv va deduktiv o'qitish usullari.Induktiv va deduktivo'qitish usullarimetodlarning o'ta muhim xususiyatini - o'quv materiali mazmuni harakatining mantiqiyligini ochib berish qobiliyatini tavsiflaydi. Induktiv va deduktiv usullardan foydalanish o'rganilayotgan mavzu mazmunini ochish uchun ma'lum bir mantiqni tanlashni anglatadi - xususiydan umumiyga va umumiydan xususiyga.

Reproduktiv va muammoli o'qitish usullari.O'qitishning reproduktiv va muammoli-izlash usullari, eng avvalo, o'quvchilarning yangi tushunchalar, hodisalar va qonuniyatlarni bilishdagi ijodiy faollik darajasini baholash asosida alohida ajratiladi.

Xulosa qilib aytganda, o'quv faoliyatining o'ziga qiziqishning asosiy manbai, birinchi navbatda, uning mazmunidir. Mazmun ayniqsa kuchli rag'batlantiruvchi ta'sirga ega bo'lishi uchun u ta'lim tamoyillarida (ilmiy xarakterga ega bo'lishi, hayot bilan bog'liqligi, tizimli va izchil, har tomonlama tarbiyaviy, tarbiyaviy va rivojlantiruvchi ta'sir) shakllantirilgan bir qator talablarga javob berishi kerak. Biroq, ta'lim mazmunining rag'batlantiruvchi ta'sirini oshirishga qaratilgan ba'zi maxsus texnikalar mavjud. Ular, birinchi navbatda, yangilik, dolzarblik holatini yaratish, mazmunni fan va texnikaning eng muhim kashfiyotlariga, ijtimoiy-siyosiy ichki va xalqaro hayot hodisalariga yaqinlashtirishni o'z ichiga oladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Komilova, N. (2022). GENDERED LEXICON OF ENGLISH LANGUAGE. *Science and innovation*, *1*(B4), 192-194.

2. Do'smatov, D. qizi Shodiyeva, GN (2022, May). *O 'ZBEK TILSHUNOSLIGIDA SO 'ZLARNI TURKUMLARGA AJRATISH*.

3. Sotvoldiyevna, U. D. (2022). Political Euphemisms in English and Uzbek Languages (A Comparative Analysis). *Eurasian Journal of Learning and Academic Teaching*, *9*, 92-96.

4. Satvoldievna, U. D. (2021). Axiological Characteristics Of English, Uzbek And Russian Phraseological Units. *The American Journal of Social Science and Education Innovations*, *3*(06), 40-45.

5. Satvoldievna, U. D. (2021). Axiological Characteristics Of English, Uzbek And Russian Phraseological Units. *The American Journal of Social Science and Education Innovations*, *3*(06), 40-45.

6. qizi Shodieva, G. N., & Dusmatov, H. H. (2022, July). RINCIPLES OF DIVISION OF WORD CATAGORIES IN UZBEK LANGUAGE. In *INTERNATIONAL CONFERENCES ON LEARNING AND TEACHING* (Vol. 1, No. 11, pp. 38-43).

7. Shodiyeva, G. N. K., & Dustmatov, H. (2022). CLASSIFICATION OF WORDS IN UZBEK AND ENGLISH: IN THE EXAMPLE OF VERBS. *Central Asian Academic Journal of Scientific Research*, *2*(4), 234-237.

8. Abdilkadimovna, K. N. (2022). THEORETICAL ANALYSIS OF GENDER RELATED WORDS IN ENGLISH LANGUAGE. YOUTH, SCIENCE, EDUCATION: TOPICAL ISSUES, ACHIEVEMENTS AND INNOVATIONS, 1(2), 179-182.

9. Tukhtaeva, K., & Razzakova, N. (2021). The role of cognitive linguistic approach in implementing idioms into english language teaching process. *SOUTH ASIAN JOURNAL OF MARKETING & MANAGEMENT RESEARCH*, *11*(6), 10-17.

10. Tukhtaeva, K., & Khasanova, G. (2021). Teaching idioms with a color component reflecting a person's internal world. *ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal*, *11*(6), 162-169.

INSON HUQUQLARINI XIMOYA QILISH KONSTITUTSIYANING ASOSIY BURCHIDIR

Komila Dekanovna Alimova
Toshkent davlat stomatologiya instituti
"O‘zbek tili va pedagogika" kafedra katta o‘qituvchisi.
komiladekanovna@gmail.com

Rukhsora Qurbonova Xasan qizi
Toshkent davlat stomatologiya instituti Stomotologiya fakulteti talabasi
rukhsorakurbanova@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur maqolada kundalik hayotda har birimiz ko‘pincha turli xil huquqiy muammolarga duch kelishimiz haqida fikr yuritilgan. Aksariyat huquqiy masalalar "jinssiz"-ya’ni ular erkaklarga ham, ayollarga ham tegishli bo‘lishi mumkin. Darhaqiqat, Konstitutsiyadan boshlab barcha huquqiy hujjatlarda erkaklar va ayollar teng huquqli ekanligi yozilgan. Davlatlar ayollar huquqlarini samarali amalga oshirish uchun barcha choralarni ko‘radilar. Lekin nafaqat ayollar huquqlarini erkaklar bilan tenglashtirish, balki buning uchun qo‘shimcha huquqiy kafolatlar berish ham zarurdir.

Аннотация: В данной статье рассматривается тот факт, что каждый из нас в повседневной жизни часто сталкивается с различными юридическими проблемами. Большинство правовых вопросов «гендерно нейтральны», то есть они могут применяться как к мужчинам, так и к женщинам. На самом деле, начиная с Конституции, во всех правовых документах написано, что мужчины и женщины имеют равные права. Государства принимают все меры для эффективного осуществления прав женщин. Но необходимо не только уравнять в правах женщин с мужчинами, но и предоставить для этого дополнительные правовые гарантии.

Annotation: This article discusses the fact that each of us in everyday life often faces various legal problems. Most legal issues are "gender neutral", meaning they can apply to both men and women. In fact, starting with the Constitution, it is written in all legal documents that men and women have equal rights. States shall take all measures for the effective implementation of women's rights. But it is necessary not only to equalize the rights of women with men, but also to provide additional legal guarantees for this.

Kundalik hayotda har birimiz koʻpincha turli xil huquqiy muammolarga duch kelamiz. Misol uchun, sizning fikringizcha, mehnat sharoitlari minimal standartlarga javob bermasligini his qilsangiz yoki asossiz ishdan boʻshatish bilan duch kelsangiz, mehnat huquqlarini qanday himoya qilishingiz mumkin? Siz u yoki bu holatda ijtimoiy nafaqa yoki nafaqa olish huquqiga ega ekanligingizni qanday bilasiz? Qanday mulkiy huquqlarga egasiz? Aksariyat huquqiy masalalar, ular aytganidek, "jinssiz"-ya'ni ular erkaklarga ham, ayollarga ham tegishli boʻlishi mumkin.

Darhaqiqat, Konstitutsiyadan boshlab barcha huquqiy hujjatlarda erkaklar va ayollar teng huquqli ekanligi yozilgan. Davlatlar ayollar huquqlarini samarali amalga oshirish uchun barcha choralarni koʻradilar. Lekin nafaqat ayollar huquqlarini erkaklar bilan tenglashtirish, balki buning uchun qoʻshimcha huquqiy kafolatlar berish ham zarur. Bu huquqiy kafolatlar ham alohida davlatlar darajasida, ham butun jahon hamjamiyati tomonidan qabul qilinishi mumkin. Xalqaro miqyosda qabul qilingan huquqiy hujjatlar - xalqaro shartnomalar, konventsiyalar, paktlar ularni imzolagan va ratifikatsiya qilgan barcha davlatlar uchun majburiydir. Ana shunday xalqaro huquqiy hujjatlardan biri ayollarga nisbatan kamsitishning barcha shakllariga barham berish toʻgʻrisidagi konventsiyadir.

LO5UBMTning oliy organi tomonidan 1979 yil 18 dekabrda Bosh Assambleya tomonidan qabul qilingan va 1981 yil 3 sentyabrda kuchga kirgan. Bugungi kunga qadar 185 davlat Konventsiyani imzolash, ratifikatsiya qilish yoki unga qoʻshilish orqali ishtirok etadi. Konventsiya doktrinalari bilan belgilangan taklif etilayotgan chora-tadbirlar qatoriga quyidagilar kiradi:

- ayollarga nisbatan kamsitishning qonun bilan taqiqlanishi; ayollarga erkaklar bilan teng huquqlar berish;

- ayollar va erkaklar o‘rtasida amalda tenglikka erishishni jadallashtirishga qaratilgan ijtimoiy chora-tadbirlarni qabul qilish;

- xotin-qizlarning ijtimoiy-siyosiy hayot sohasida teng ishtirok etish huquqini ta’minlash;

- kamsitishning davom etishiga yordam beradigan ijtimoiy va madaniy xatti-harakatlarning o‘zgarishi.

Konventsiya asosiy hujjat bo‘lib, unda bir qator muammolar aniq belgilab qo‘yilgan bo‘lib, ularning muvaffaqiyatli hal etilishi ayollar va erkaklar o‘rtasida haqiqiy tenglikka erishish, ayollarning qonuniy huquqlaridan haqiqiy foydalanishiga bog‘liq. Konventsiyaning bajarilishini nazorat qilish uchun mas’ul bo‘lgan BMTning asosiy organi ayollarga nisbatan kamsitishlarga barham berish qo‘mitasidir. Ushbu Konventsiyaga a’zo davlatlar barcha sohalarda - siyosiy, fuqarolik, iqtisodiy, ijtimoiy yoki madaniy sohalarda teng imkoniyatlar yaratib, amalda erkaklar va ayollar tengligini ta’minlash majburiyatini oldilar. Bu davlatlar har to‘rt yilda bir marta Qonunga nisbatan kamsitishlarga barham berish bo‘yicha qo‘mitaga ushbu davlatlar qonunchiligida Konventsiya qoidalari qanday aks ettirilgani va ularning amalda qo‘llanilishi to‘g‘risida hisobot taqdim etishlari shart. Taqdim etilgan PKD ^ aAOB asosida Qo‘mita davlatlar uchun ayollar huquqlarini ta’minlashni yaxshilash va ushbu tadqiqot va rivojlanish sohasidagi mavjud kamchiliklarni bartaraf etish bo‘yicha tavsiyalar ishlab chiqadi.

O‘zbekiston Konvensiyani 1995 yilda ratifikatsiya qilgan va BMTning ayollarga nisbatan kamsitishlarga barham berish bo‘yicha qo‘mitasiga 4 ta davriy ma’ruza taqdim etgan, oxirgisi 2010 yil yanvar oyida ko‘rib chiqilgan. Bundan tashqari, 2007 yilda Respublikada Milliy reja qabul qilindi

Xotin-qizlarga nisbatan kamsitishlarga barham berish bo‘yicha qo‘mita tavsiyalarini amalga oshirish bo‘yicha chora-tadbirlar belgilandi, “Ayollar va erkaklarning teng huquq va imkoniyatlarining kafolatlari to‘g‘risida”gi O‘zbekiston Respublikasi qonuni loyihasi tayyorlandi. Mazkur qonun loyihasining maqsadi

jamiyat hayotining siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy, madaniy va boshqa sohalarida ayollar va erkaklarning teng huquq va imkoniyatlari kafolatini belgilash, jinsi bo‘yicha kamsitishning oldini olishning huquqiy asoslarini tartibga solishdan iborat. Keng o‘quvchilar ommasi uchun mo‘ljallangan ushbu nashrning maqsadi ayollarga nisbatan kamsitishning barcha shakllariga barham berish to‘g‘risidagi konventsiya moddalarining mazmunini tushunarli tilda va aniq misollar asosida tushuntirish, bunday ayollarning mohiyatini ochib berishdir. ta’lim olish, mehnat qilish, fuqarolikka ega bo‘lish, mamlakat va hukumatning siyosiy hayotida ishtirok etish, qarorlar qabul qilish, tibbiy va ijtimoiy ta’minot, oilada farovonlik va boshqalar huquqlari. Ushbu huquqlarning mazmun-mohiyatini tushuntirish Konventsiya qoidalariga, O‘zbekistonning amaldagi qonunchiligiga va amaliyotiga havola qilingan holda savol-javoblar shaklida beriladi. Savollarni tanlash turli ta’lim darajasiga ega va turli yosh toifalariga mansub aholining turli guruhlari bilan suhbatlarga asoslanadi. Nashr Birlashgan Millatlar Tashkilotining Taraqqiyot dasturi tomonidan Inson huquqlari bo‘yicha Milliy markaz va O‘zbekiston Xotin-qizlar qo‘mitasi bilan hamkorlikda tayyorlangan. Inson huquqlari bo‘yicha O‘zbekiston Respublikasi Milliy markazi tahlil va tadqiqot bo‘limi mudiri, f.f.n. F.H. Bakaeva, BMTTD loyihasining huquqiy tadqiqotlar bo‘yicha koordinatori, f.f.n. E.V. Abdullaev. Ushbu nashr o‘zbek, rus va qoraqalpoq tillarida tayyorlangan. Bu risola hammaga javob berishni nazarda tutmaydi

Ushbu risola ayollar huquqlari bilan bog‘liq barcha savollarga javob berishni nazarda tutmaydi. Ushbu kitobdan ko‘zlangan maqsad xotin-qizlar huquqlari bilan bog‘liq muammolar naqadar dolzarb ekanligini va ular nafaqat davlat, balki jamiyat, har bir oilaga tegishli ekanligini ko‘rsatishdir. Ushbu nashr davlat va jamoat tuzilmalari uchun Konventsiya qoidalarini O‘zbekiston Respublikasi bo‘ylab keng targ‘ib qilishda foydali bo‘ladi.

Adabiyotlar ro‘yxati.

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentiningqarori, 07.03.2019 yildagi PQ-4235-son qarori.

2. 1-modda. O'zbekiston Respublikasining 2021 yil 21 aprealdagi O'PQ-683-sonli qarori.

3. 2-modda. O'zbekiston Respublikasining 2021 yil 21 aprealdagi O'PQ-683-sonli qarori.

1. (O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Axborotnomasi, 9-modda; 2001 y., 5-son, 89-modda, 9-10-son, 182-modda; 2002 y., 1-son, 20-modda, 9-son, 165-modda;

2. O'zbekiston Respublikasiningqonun hujjatlari to'plami, 2014 y., 4-son, 45-modda; 2015 y., 33-son, 439-modda; 2016 y., 17-son, 173-modda, 52-son, 597-modda; 2017 y., 37-son, 978-modda;

3. *Komila Dekanovna Alimova.* Zamonaviy texnologiyalardan ta'lim jarayonida foydalanish. **"Intrtnational Conference on Learning and Teaching" 2022/5 nomli xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya.Toshkent-2022.y.** 57-61 betlar

4. Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi 21.04.2021 y., 03/21/683/0375-son; 03.08.2021y., 03/21/705/0742-son, 30.10.2021 y., 03/21/726/1001-son; 10.02.2022 y., 03/22/752/0113-son, 18.05.2022 y., 03/22/770/0424-son)

5. *Komila Dekanovna Alimova.* Til bilish dunyoni bilishdir. **SCIENCEAND EDUCATION volume 3, ISSUE 4 2022 yil Aprel** 734-738 Betlar.

ДАВЛАТ ХИЗМАТЛАРИДАН ФОЙДАЛАНИШ УЧУН ЖИСМОНИЙ ШАХСНИ ИДЕНТИФИКАЦИЯЛАШНИНГ МОБИЛ-ID ТИЗИМИ 2022 ЙИЛ 1 АВГУСТДАН ЖОРИЙ ЭТИЛДИ

Умаров Ҳикматилло Аҳадович
Бойсун туман адлия бўлими
Далат хизматлари маркази бош мутахассиси.

Қосимова Гавҳар Содиқовна
Бойсун туман адлия бўлими
Далат хизматлари маркази бош мутахассиси.

Аннотация: Жисмоний ва юридик шаслар учун осон, қулай ва шаффоф давлат хизматлари кўрсатиш кўламини ошириш, аҳолининг масофадан туриб электрон давлат хизматларидан мустақил фойдаланишини кенгайтириш ҳамда давлат хизматини кўрсатишда барча учун тенг шароитларни яратиш бугунги долзарб вазифадир

Калит сўзлар: мобил-ID тизими, давлат хизматлари, электрон ҳукумат

Бир вақтлар давлат ташкилотларига бориб иш битириш энг мураккаб масалалардан бўлгани сир эмас. Гоҳида навбатлар ёки бюрократия, тамаъгирлик каби иллатлар йўлимизда тўғонoқ эди.

Давлат хизматлари кўрсатилиши бир тизимга бирлашгани, соҳада очиқлик таъминлангани аҳолига катта қулайлик яратди. Тўғри, юздан зиёд масалада бир марказга бориш баъзан навбатлар ҳосил бўлишига олиб келди. Бунга барҳам бериш учун президентимизнинг давлат хизматлари кўрсатишни соддалаштириш, бюрократик тўсиқларни қисқартириш ҳамда давлат хизматлари кўрсатиш миллий тизимини ривожлантиришга қаратилган фармони қабул қилинди.

2017 йилда ҳар бир туман (шаҳар)да давлат хизматлари марказлари ташкил этилиб, аҳолига давлат хизматлари кўрсатиш миллий тизими яратилди. Хизмат турлари тўрт йил давомида 4,5 бараварга ортиб, 37 тадан 176 тага етди. Шундан 52 таси бепул хизматлардир.

2018-2022 йилларда марказлар орқали 44 миллионга яқин хизмат кўрсатилган бўлса, ҳозирги кунда бу хизматлар сони 57 миллионга яқинни ташкил қилмоқда ва бу аҳолининг бу борадаги эҳтиёжидан дарак бериб турибди.

Шунга қарамасдан, давлат хизматларининг катта қисми аҳолига ҳамон анъанавий шаклда кўрсатилмоқда. Яъни 750 та давлат хизматидан 325 таси Ягона интерактив давлат хизматлари портали орқали, шундан 172 таси давлат хизматлари марказлари орқали кўрсатилмоқда.

Хизматлар улушида электрон давлат хизматларидан фойдаланиш жуда кам. Шу сабабли электрон давлат хизматлари кўрсатиш кўламини кенгайтириш бўйича ҳам давлат сиёсатининг асосий йўналишлари белгиланмоқда.

Юқоридаги Фармон билан тизимни модернизация қилиш ва жадал ривожлантиришнинг 2022-2026 йилларга мўлжалланган миллий стратегияси қабул қилинди.

Стратегия доирасида давлат хизматларини кўрсатишда ваколатли идораларнинг масъулияти янада оширилади. Давлат хизматларини мобил илова орқали кўрсатиш ривожлантирилади. Бунда «ҳужжатлар-телефонда» тамойили асосида шахсни тасдиқловчи ҳужжатларни мобил иловага ўтказиш ва уларни QR-код орқали идентификациялашни йўлга қўйилади.

Шунингдек, кейинги тўрт йил давомида аҳоли ва тадбиркорлардан 73 турдаги ҳужжат ва маълумотномаларни талаб қилиш бекор қилинди. Натижада бир йилда ўртача 15 миллион нафардан ортиқ фуқаронинг идорама-идора сарсон бўлиб юришига чек қўйилди. 100 миллиард сўмдан ортиқ маблағ аҳолининг ўзида қоладиган бўлди. Кўряпсизми, биргина ушбу ҳужжатларнинг электронлаштирилиши ва аҳолидан талаб қилиниши бекор бўлиши натижасида аҳолининг қанча вақти ва маблағи тежалди.

Жорий йилнинг 1 августдан бошлаб республикамизда давлат хизматларидан фойдаланиш учун шахсни идентификациялашнинг мавжуд тизим ва воситаларига қўшимча равишда жисмоний шахсни идентификациялашнинг Мобил-ID тизими жорий этилади. Мобил-ID тизими «Электрон ҳукумат» тизими фойдаланувчиларини идентификациялашнинг ягона ахборот тизимининг таркибий қисми ҳисобланади ва шахсни мобил телефон рақами орқали идентификациялашни назарда тутади.

Ҳозирда хизматлар асосан электрон рақамли имзога боғланиб қолган. Бугунги кунда 3 миллиондан кўпроқ фаол электрон рақамли имзо мавжуд. Бироқ, 25 миллион аҳоли мобил алоқа хизматларидан фойдаланади. Бундан келиб чиқиб, аҳолининг электрон хизматлардан фойдаланиш имконияти кенгайишига йўл очиб берилади.

Электрон рақамли имзодан фойдаланиш учун тезкор хотирали қурилманинг «флешка» мавжуд бўлиши талаб этилса, «Мобил-ID" учун мобил телефоннинг бўлиши кифоя.

Шахсни Мобил-ID тизими орқали идентификациялаш фуқаронинг хоҳишига кўра давлат хизматлари маркази ёки нотариал идора ёхуд Ягона интерактив давлат хизматлари порталининг мобил иловаси орқали амалга оширилади. Мобил-ID тизими фойдаланувчилари электрон рақамли имзони қўлламаган ҳолда барча давлат хизматларидан фойдаланиши мумкин бўлади.

Бунда шахсга доир маълумотларнинг ишончли ҳимоя қилинишини таъминлаш мақсадида давлат органлари томонидан шахсга доир маълумотлар «Электрон ҳукумат» тизими орқали сўраб олинганда фуқаронинг Мобил-ID тизими орқали идентификациядан ўтган мобил телефон рақамига бу ҳақида хабарнома юборилади ва шахсга доир маълумотлар унинг розилиги билан, телефон рақамидан тасдиқ олингандан сўнг «Электрон ҳукумат» тизими орқали тақдим этилади.

Фармон билан яна кўплаб ижобий ўзгариш ва янгиликларни жорий қилинади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 20.04.2022 йилдаги "Давлат хизматлари кўрсатишни соддалаштириш, бюрократик тўсиқларни қисқартириш ҳамда давлат хизматлари кўрсатиш миллий тизимини ривожлантиришнинг қўшимча чора-тадбирлари тўғрисида"ги ПФ-113-сон Фармони

ИНВЕСТИЦИЯ ВА УЛАРНИ БАХОЛАШ УСУЛЛАРИ.

Мухиддинов Бахтиёр Мирмуминович

Банк-молия академияси магистранти

Аннотация. Мазкур илмий мақолада инвестиция дастурлари самарадорлигини баҳолаш усуллари билан яқиндан танишиб ўтилган. Бунда ҳар бир усулнинг ўзига хос хусусиятлари, инвестицион лойиҳа самарадорлигини баҳолашдаги афзалликлари ва камчиликлари, портфел инвеститциялар ҳақида алоҳида тўхталиб ўтилган.

Калит сўзлар: инвестиция, инвестицион лойиҳа, рентабеллик, лойиҳа эксплуатацияси, инвестицион портфель, NPV, IRR, MIRR,PI, PP

Аннотация. В данной научной статье подробно ознакомлены методы оценки эффективности инвестиционных программ. Отдельно рассмотрены особенности каждого метода, преимущества и недостатки при оценке эффективности инвестиционного проекта и портфельных инвестиций.

Ключевые слова: инвестиции, инвестиционный проект, доходность, индекс рентабельности, инвестиционный портфель, NPV, IRR, MIRR,PI, PP.

Annotation. In this scientific article, the methods of evaluating the efficiency of investment programs are closely familiarized. The specific features of each method, advantages and disadvantages in evaluating the efficiency of the investment project, and portfolio investments are discussed separately.

Keywords: *investment, investment project, profitability, project operation, portfolio investment, NPV, IRR, MIRR,PI, PP*

КИРИШ

Мустақилликнинг дастлабки йиллариданоқ Ўзбекистонда давлат инвестиция сиёсати доимо республикани фақат иқтисодий ривожлантириш эмас, балки комплекс тарзда ижтимоий-иқтисодий ривожлантиришга қаратилган эди.

Аммо, айрим ҳолларда республиканинг турли соҳаларида амалга оширилаётган инвестиция лойиҳалари бўйича кўзланган мақсадларга эришиш қийин бўлмоқда ёки улардаги ижтимоий ва иқтисодий самарадорликнинг пастлиги натижасида уларни молиялаштириш учун ажратилган бюджет маблағларидан фойдаланиш ва банк кредитларининг ўз вақтида сўндирилиши муаммоли бўлмоқда. Бу эса ўз навбатида мамлакатимиз иқтисодиётига, шунингдек ижтимоий аҳамиятдаги инвестиция лойиҳаларни молиялаштираётган тижорат банкларининг молиявий аҳволига ўзининг салбий таъсирини кўрсатмоқда. Айниқса, хорижий кредит йўналишлари ҳисобидан молиялаштирилаётган лойиҳаларда шундай ҳолатларнинг юз бериши ушбу кредитлар ва уларга ҳисобланган фоизларнинг ўз вақтида сўндирилмаслигига, пировардида ўзаро ишонч асосида қурилган халқаро иқтисодий муносабатларга салбий таъсир кўрсатиши мумкин.

Мазкур муаммо ижтимоий инвестиция лойиҳаларини бошқаришнинг қандай ташкил этилиши билан ҳам боғлиқ. Шу боисдан ушбу масала бўйича жаҳон тажрибасини чуқур ўрганиш, ундан маҳаллий амалиётда фойдаланишни йўлга қўйиш, бу борадаги муаммоларни ҳал этиш долзарб масалалардан ҳисобланади. Бу эса ўз навбатида Ўзбекистонда амалга оширилаётган ижтимоий инвестицион лойиҳаларнинг самарадорлигини ошириш масаласини долзарб қилмоқда.

МАВЗУГА ОИД АДАБИЁТЛАР ТАҲЛИЛИ

Инвестиция лойиҳаларини бошқаришга доир масалалар О.С.Евсеенко[1], Маршал В.Мейер[2], Б.А.Каптенюк[3], И.Т.Балабанов[4], Э.Хелферт[5], З.Боди, А.Кейн, А.Дж.Маркус[6], В.Ф.Максимова[7] ҳамда П.Л.Виленский, В.Н.Лившиц, С.А.Смоляк[8] каби бир қатор хориж олимлари, Н.А. Артыков, Д.Ғ. Ғозибеков, А.С.Жўраев, М.Б.Хамидулин каби мамлакатимиз олимлари илмий ишларида ёритилган

ТАДҚИҚОТ МЕТОДОЛОГИЯСИ

Тадқиқот методологиясини танлашда унинг тўғри танланганлиги жуда муҳимдир, чунки тадқиқот методологияси ҳар қандай тадқиқотда доимо асосий

ўринни эгаллайди. Нотўғри танланган тадқиқот методологияси бутун ишга зарар этказиши ва тадқиқот жараёнини секинлаштириши мумкин. Методологияни танлашда биз учта асосий жиҳатга амал қиламиз: тадқиқотимиз учун энг оқилона танлов нима, маълумотларни тўплашда қандай усуллардан фойдаланмоқчимиз ва қандай амалий саволларга жавоб топишимиз керак. Ўзбекистонда давлат инвестиция дастурлари самарадорлигини ўрганишда эмпирик ва назарий даражадаги усуллардан, яъни индукция, дедукция, таҳлил ва синтез, кузатув усулларидан фойдаланилади.

ТАҲЛИЛ ВА НАТИЖАЛАР

Инвестиция лойиҳалари самарадорлиги харажатлар ва олинган натижаларнинг нисбатини шакллантирадиган кўрсаткичлар тизими билан тавсифланади. Ушбу кўрсаткичлар бир вариантнинг бошқа вариантдан устунлиги ҳақида мулохаза юритишга имконини беради.

Инвестиция лойиҳаларини самарадорлик кўрсаткичларининг таснифланиши:

1. Умумлаштирувчи кўрсаткич кўринишига қараб:

- абсолют, унда умумлаштирувчи кўрсаткичлар лойиҳани амалга оширилиши билан боғлиқ харажатлар ва олинадиган натижанинг қийматий баҳоланиши ўртасидаги фарқ каби аниқланади;
- нисбий, унда умумлаштирувчи кўрсаткичлар лойиҳани амалга оширилиши билан боғлиқ харажатлар ва олинадиган натижанинг қийматий баҳоланишлари нисбати каби аниқланади;
- вақтий, инвестиция харажатларининг оқланиш даври баҳоланади.

2. Турли вақтдаги харажатлар ва олинадиган натижаларни солиштириш усули бўйича:

- статик, бунда турли вақт моментларида пайдо бўладиган пул оқимлари ўзаро бир хил қимматга эга деб олинади;
- динамик, бунда лойиҳанинг амалга оширилиши билан боғлиқ пул оқимлари уларни дисконтлаш орқали эквивалент асосга келтирилади, ва бу

билан турли вақтдаги пул оқималарини ўзаро солиштириш имконияти таъминланади.

<u>Динамик баҳоланиш усуллари</u>

1. Соф дисконтланган даромад, соф жорий ёки келтирилган қиймат, Net Present Value, NPV [3].

Дисконтнинг доимий меъёри ва бир марталик бошланғич инвестициялар учун

$$NPV = -I_0 + \sum_{t=1}^{T} C_t (1+i)^{-t}$$

бу ерда I_0 – бошланғич инвестициялар катталиги,

C_t - tвақт моментида лойиҳани амалга оширишдан пул оқимлари,

t– ҳисоблаш қадами (йил, чорак, ой),

i – дисконт ставкаси,

Т–ҳисоблаш даврининг оҳирги қадами рақами.

Агар лойиҳа бир марталик инвестицияларни эмас, балки бир неча йил давомида маълум бир кетма-кетликда молиявий ресурсларнинг инвестицияланишини назарда тутса:

$$NPV = -\sum_{t=1}^{T} I_t (1+i)^{-t} + \sum_{t=1}^{T} C_t (1+i)^{-t}$$

Агар NPV> 0 бўлса унда лойиҳа фойдали;

Агар NPV< 0 бўлса лойиҳа зарарли;

Агар NPV = 0 бўлса дисконт ставкаси i = IRR, Internal Rate of Return, яъни рентабелликнинг ички меъёри.

2. Даромадлилик индекси (Profitability Index, PI)

$$PI = \sum_{k} \frac{P_k}{(1+i)^k} : I_0$$

ёки

$$PI = \frac{\sum_{t=1}^{T} C_t (1+i)^{-t}}{I_0}$$

Даромадлилик индекси кирувчи оқим соф жорий қийматининг чиқувчи

оқим соф жорий қийматининг нисбати сифатида ҳисоблаб топилади (бошланғич инвестицияларни инобатга олиб).

Бундан куриниб турибдики, агар

PI >1, бўлса лойиҳани қабул қилиш мумкин;

PI <1, бўлса лойиҳани қабул қилиш керак эмас;

PI =1, бўлса лойиҳа фойдали хам, зарарли хам эмас.

Рентабеллик индексининг соф келтирилган самарадан (NVP) фарқи шундан иборатки бу нисбий кўрсаткич ҳисобланади. У бир бирлик харажатга тугри келадиган даромадлар даражасини, жалб қилиш самарадорлигини кўрсатади, яъни бу кўрсаткич қанча юқори бўлса лойиҳага инвестиция қилинган ҳар бир долларнинг кайтарилиши юқ ори бўлади. NVP кўрсаткичлари бир хил бўлган бир неча лойиҳаларнинг ичидан бирини танлашда PI критерияси жуда қулай ҳисобланади (аниқроғи, агар икки лойиҳанинг NVP кўраткичлари бир хил бўлса ва ҳар хил миқдордаги инвестицияларни талаб қиладиган бўлса, энг юқори самарани қайси бири таъминлай оладиганлигини аниқ лаш мумкин), ёки

инвестиция портфелини тиклашда жами NVP миқдорини максималлаштириш мақсадида жуда қулай ҳисобланади.

3. Ички рентабеллик меъёри – **IRR**[5]. Агар ички рентабиллик миъёри банк фоиз ставкасидан катта бўлса лойиха фойдага киради, аксинча ички рентабеллик меъёри банк фоиз ставкасидан кичиқ бўлса лойиҳа зарар келтирадию. Яни биз лойихани фойдага ёки зарарга киришини олдиндан IRR ва банк фоиз ставкаси (Discount rate) осон аниқлай оламиз.

Ички рентабеллик меъёри – **IRR** доимо банк фоиз ставкаси (Discount rate) дан катта бўлиши керак.

IRR баъзида текширув дисконти деб ҳам аталади, чунки у дисконтлаш коэффициентининг лойиҳаларини самарали ва самарасиз турларга ажратиш имконини берувчи даражасидир. Бунинг учун фирмага стандарт сифатида қабул қилинган

маблағларнинг қопланиш даражаси билан солиштирилади. Бундай қўйилмалар рентабеллигининг стандарт даражаси барьер коэффициенти HR (ингл. hardle rate) деб ҳам аталади.

•агар **IRR >HR** - бўлса лойиҳа маъқул;

•агар **IRR < HR** - бўлса лойиҳа маъқул эмас;

•агар **IRR < HR** - бўлса лойиҳа ҳар қандай қарор қабул қилиш мумкин.

IRR >HR бўлган ҳолатда NPV мусбат, инвестициялар рентабеллиги эса бирдан юқори. IRR < HR бўлса, NPV манфий, PI эса бирдан кичик бўлади.

Шундай қилиб, IRR маъқул бўлмаган лойиҳаларни ажратиб олувчи тур вазифасини ўтайди.

Бундан ташқари бу кўрсаткич лойиҳа бўйича таваккал хавфи даражаси индикатори ҳисобланади. IRR барьер коэффициентидан қанчалик катта бўлса, лойиҳанинг мустаҳкамлиги заҳираси шунча катта бўлади. Бу эса келгусидаги пул тушумларини баҳолашда йўл қўйиладиган хатолар натижасида кўриладиган зарар хавфи кам бўлишини таъминлайди.

Лойиҳа турли манбалардан молиялаштириладиган бўлса IRR авансланган капитал баҳосидан кичик бўлмаслиги керак (capital cost, CC).

Портфель инвестиция

Портфел нима?

Портфел - бу қимматли қоғозлар, облигациялар, товарлар, накд пуллар ва пул эквивалентлари каби молиявий инвестициялар тўплами, шу жумладан ёпиқ фондлар ва биржа фондлари (ЭТФ). Одамлар одатда акциялар, облигациялар ва накд пуллар портфелнинг асосий қисмини ташкил қилади, деб ҳисоблашади. Гарчи бу кўпинча шундай бўлса-да, бу қоида бўлиши шарт эмас. Портфел кўчмас мулк, санъат ва хусусий инвестициялар каби кенг турдаги активларни ўз ичига олиши мумкин.

Қимматли қоғозлар ва облигациялар одатда портфелнинг асосий қурилиш блоклари ҳисобланади, аммо сиз кўчмас мулк, олтин, расмлар ва бошқа санъат коллексиялари каби кўплаб турдаги активларга эга портфелни ўстиришингиз мумкин.

Диверсификация портфелни бошқаришда асосий тушунчадир.

Инсоннинг таваккалчиликка чидамлилиги, инвестиция мақсадлари ва вақт оралиғи инвестиция портфелини йиғиш ва созлашда муҳим омиллардир.

Портфолио ҳақида тушунча

Портфелни бошқаришдаги асосий тушунчалардан бири бу диверсификациянинг донолигидир, бу шунчаки барча тухумларингизни битта саватга солмасликни англатади. Диверсификасия инвестицияларни турли молиявий воситалар, тармоқлар ва бошқа тоифалар о'ртасида тақсимлаш орқали хавфни камайтиришга ҳаракат қилади. У бир хил ҳодисага ҳар хил муносабатда бўладиган турли соҳаларга сармоя киритиш орқали даромадни максимал даражада оширишга қаратилган. Диверсификация қилишнинг кўплаб усуллари мавжуд. Буни қандай қилишни танлаш сизга боғлиқ. Келажакдаги мақсадларингиз, хавф-хатарга бўлган иштаҳангиз ва шахсиятингиз - буларнинг барчаси портфелингизни қандай яратишни ҳал қиладиган омиллардир.

Сизнинг портфелингиз активлари таркибидан қатъи назар, барча портфеллар маълум даражада диверсификацияни ўз ичига олиши ва инвесторнинг риск, даромадлилик мақсадлари, вақт оралиғи ва бошқа тегишли чекловлар, жумладан солиқ ҳолати, ликвидлик эҳтиёжлари, ҳуқуқий вазиятлар ва ноёб ҳолатларга нисбатан бағрикенглигини акс эттириши керак.

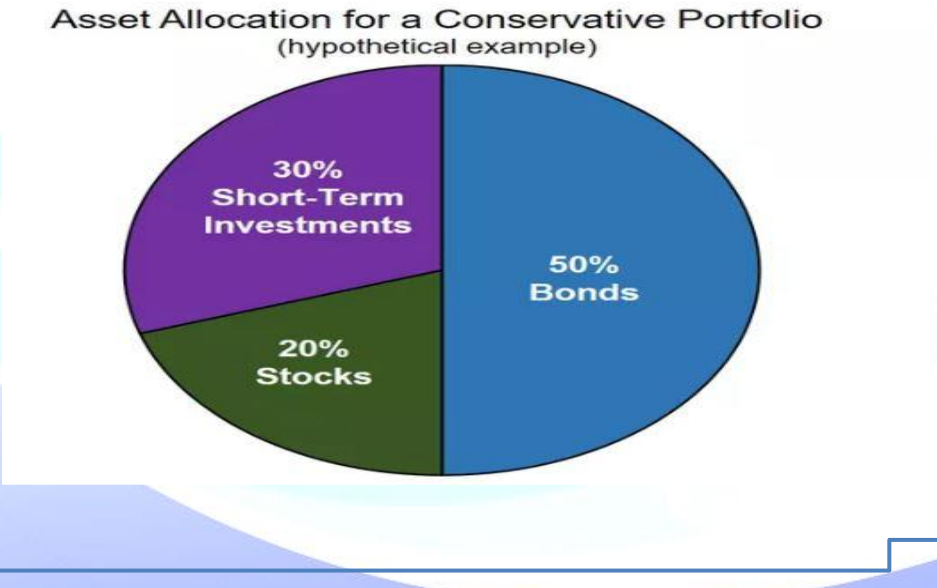

Юқоридаги расмда кўрсатилган намунавий портфел тақсимоти хавфга нисбатан паст толерантликка эга бўлган инвестор учундир. Умуман олганда, консерватив стратегия пастроқ рискли қимматли қоғозларга инвестиция қилиш орқали портфел қийматини ҳимоя қилишга ҳаракат қилади. Мисолда, сиз тўлиқ 50% облигацияларга ажратилганлигини кўрасиз, улар юқори даражадаги корпоратив ва давлат облигацияларини, шу жумладан муниципал облигацияларни (мунис) ўз ичига олиши мумкин.

20% акцияларни тақсимлаш кўк чипли ёки катта капитални ўз ичига олиши мумкин ва қисқа муддатли инвестицияларнинг 30% накд пул, депозит сертификатлари (СД) ва юқори даромадли жамғарма ҳисобварақларини ўз ичига олиши мумкин.

4. Инвестициялар оқланишининг қайтариш муддати.

Wall Street Prep

$$\text{Payback Period} = \text{Years Before Break-Even} + \frac{\text{Unrecovered Amount}}{\text{Cash Flow in Recovery Year}}$$

Ушбу формула орқали биз қайтарилиш муддати - бу инвестиция харажатларини қоплаш учун керак бўлган вақтни аниқлаймиз.

Қайтарилиш муддати - бу инвестиция харажатларини қоплаш учун керак бўлган вақт. Оддий қилиб айтганда, инвестиция зарарсизланиш нуқтасига эришиш учун вақт керак бўлади. Агар фойда олиш учун лойиҳанинг инвестиция харажатларини имкон қадар тезроқ қайтариб олсангиз, бу сизга ёрдам беради. Қайтарилиш муддати лойиҳа харажатларини қоплаш учун қанча вақт сарфланганлигини кўрсатади. Қайтарилиш муддати инвестиция билан боғлиқ хавфларни баҳолашга ёрдам беради. Инвестициялар қисқа ёки узоқ қайтарилиш муддатига эга бўлиши мумкин. Агар инвестициянгиз қисқа муддатда қайтарилса, инвестиция харажатларини тезда қоплашингиз мумкин.

Сиз ўзини қоплаш муддати қисқа бўлган лойиҳа ёки сармояни танлашингиз мумкин. Капиталнибюджетлаштиришда қопланиш муддати инвестиция харажатларини қоплаш учун қанча йиллар керак бўлишини кўрсатади. Мисол учун, агар инвестиция харажатларини қоплаш учун сизга 10 йил керак бўлса, уни қайтариш муддати 10 йил. Қайтарилиш муддати инвестиция даромадини ҳисоблашнинг осон усули ҳисобланади. Бироқ, бу пулнинг вақт қийматини ҳисобга олмайди. Сиз инвестицияларнинг даромадлилигини баҳолаш учун бошқа кўрсаткичлар билан бирга тўлов муддати концепциясидан фойдаланишингиз мумкин.

ХУЛОСА ВА ТАКЛИФЛАР.

Хулоса қилиб айтиш мумкинки, баҳолашнинг юқорида келтирилган усуллари инвестиция лойиҳалари самарадорлигини аниқлашнинг асосий ёндашувларининг оқилона тизимини ташкил қилади ва шубҳасиз, капитал қурилишни асослашнинг энг самарали ва исботловчи усуллоари тўпламини ташкил қилади. Бироқ улар инвестиция лойиҳаларини фақат молиявий-иқтисодий асослашга қаратилган. Ҳозирги пайтда инвестициявий лойиҳалаштириш амалиётида лойиҳаларнинг ижтимоий-иқтисодий самарадорлигини асослашни ўтказишга имкон берадиган ҳамма тан олувчи усуллар ва критериал баҳолаш тизимлари мавжуд эмас.

Таклиф ўрнида шуни айтиш жоизки, лойиҳаларни инвестицион портфел орқали амалга оширсак тармоқлар ва бошқа тоифалар ўртасида тақсимлаш орқали хавфни камайтиришга эришамиз. Инвестицион портфелдан асосий мақсад кўп даромад ва хавф-хатарни камайтиришдан иборатдир.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ

1. Б.Маматов, Д.Хужамқулов, О. Нурбеков 2014. 287-300 с.
2. Балабанов И.Т. Основы финансового менеджмента. - М.: Финансы и статистика, 1997.-480 с.

3. Хелферт Э. Техника финансового анализа. М.: Аудит, ЮНИТИ, 1996.-663.

4. Максимова В.Ф. Инвестиционный менеджмент: Учебно-практическое пособие. – М.: Изд. центр ЕАОИ., 2007. – 214 с.

5. https://cleartax.in/s/payback-period-calculator#:~:text=To%20calculate%20the%20payback%20period,00%2C000%2F20%2C000%20%3D%205%20years

6. https://www.investopedia.com/terms/p/portfolio.asp

БЎЛАЖАК БОШЛАНҒИЧ СИНФ ЎҚИТУВЧИСИНИНГ КАСБИЙ-МЕТОДИК КОМПЕТЕНТЛИГИНИ РИВОЖЛАНТРИШНИНГ ПСИХОЛОГИК-ПЕДАГОГИК АСОСЛАРИ

Нуриллаев Самад Сафарович

Ўзбекистон-Филландия педагогика институти ассистенти

Аннотация: Ушбу мақола ёрдамида бўлажак бошланғич синф ўқитувчиларининг касбий методик компетентлигини ривожлантришнинг психологик асослари ёритилган. Бўлажак бошланғич синф ўқитувчиларининг касбий методик компетентлигини ривожлантиришнинг назарий асослари бир қанча шу соҳада илмий тадқиқотлар ўтказган олимлар ишлари,фикрлари билан бойитилган.

Калит сўзлар: компетентлик, когнитив , компонент, мотивацион муҳит, аналитик, интеллектуал, лойиҳалаштириш, ташкилий, креатив, конструктив, коммуникатив, ташхисий, тузатувчи, башорат қилувчи, бошқарув, рефлексив, конструктив.

PSYCHOLOGICAL-PEDAGOGICAL BASES OF DEVELOPMENT OF PROFESSIONAL-METHODICAL COMPETENCE OF THE FUTURE ELEMENTARY SCHOOL TEACHER

Nurillaev Samad Safarovich

Assistant of Uzbekistan-Finland Pedagogical Institute

Abstract: The psychological basis of developing professional methodical competence of future elementary school teachers is explained with the help of this article. The theoretical foundations of the development of the professional methodical

competence of future primary school teachers are enriched with the works and ideas of scientists who have conducted scientific research in this field.

Key words: competence, cognitive, component, motivational environment, analytical, intellectual, design, organizational, creative, constructive, communicative, diagnostic, corrective, predictive, management, reflexive, constructive.

"Таълим мазмунини модернизация қилиш стратегиясига" биноан , таълим мазмуни инсониятнинг педагогик жиҳатдан мослаштирилган ижтимоий тажрибаси бўлиб, ўз структурасига кўра инсоният маданияти билан бир хил ва тўртта асосий структуравий элементлардан иборат:

1) натижалари билим шаклида қайд этилган когнитив фаолияти тажрибаси;

2) намунага кўра амал қилиш малакаси шаклидаги фаолиятнинг маълум усулларини амалга ошириш тажрибаси;

3) муаммоли вазиятларда самарали қарор қабул қилиш малакаси шаклидаги ижодий фаолият тажрибаси;

4) шахсий мўлжаллар шаклидаги эмоционал муносабатларини амалга ошириш тажрибаси.

Демак, таҳсил олувчиларнинг ўқув жараёнини ташкил этиш асосида уларнинг таълим мазмунини ўзлаштириш бўйича ўқув фаолияти ётади.

Ўқув фаолиятининг психологик назариясида (П.Я. Гальперин, В.В. Давидов , А.Н. Леонтьев , А.К. Маркова , С.Л. Рубинштейн , Н.Ф. Тализина , Д.Б. Эльконин ва бошқ.) ўқитиш мазмунининг ўзлаштирилиши ва таҳсил олувчининг ривожланиши (ривожлантирилиши) унга баъзи маълумотларни узатиш орқали содир бўлмаслигини, фақат унинг ўзининг фаол фаолияти жараёнида ҳар доим малака ва кўникмалар орқасида маълум характеристикаларга эга бўлган ҳаракати мавжудлигини кўрсатади. Ушбу ҳолат XX асрнинг иккинчи ярми давомида таълимнинг мақсадлари, мазмуни ва методларини ишлаб чиқишга катта таъсир кўрсатиб келаётган ўрганиш фаолиятига асосланган ёндашувнинг психологик асосини ташкил этади.

Н.Ф. Тализина таълим жараёнини "талабаларнинг турли хил вазифаларни ечиши, улар учун тегишли фаолиятни амалга ошириш жараёни" деб ҳисоблайди .

В.И. Загвязинскийнинг фикрига кўра, таълим фаолиятга асосланган ёндашув бўлиб "барча педагогик тадбирлар жадал, тобора мураккаблашиб борадиган фаолиятни ташкил этишга йўналтирилганлигини" назарда тутади, зеро инсон фақат ўз фаолияти орқали илм-фан ва маданиятни, дунёни билиш ва ўзгартириш усулларини ўзлаштиради, шахсий сифат- фазилатларини шакллантиради ва такомиллаштиради. Таълим жараёнида талабаларни ривожлантириш учун асос – талабанинг ўзини ўқиш-таълим олишнинг субъекти сифатида ўзгартиришга йўналтиради".

Г.И. Саранцев фаолиятга асосланган ёндашувни амалиётда амалга ошириш дарсликларда ўз аксини топган ва уни қўллаш методикаси ишлаб чиқилгандагина самарали бўлиши мумкин, деб ҳисоблайди. Унинг фикрича, дарсликлар "... математикани ўқитишнинг методик тизимининг компонентларининг талқини ва турли хил методик ҳодисаларнинг фаолият концепциялари тақдим этилиши зарур: математикага ўқитишнинг мақсадлари, тушунчаларни шакллантириш, теоремани ўрганиш методикаси, топшириқларнинг ўрни ва математик топшириқларни бажаришга ўргатиш методикалари, математикани ўқитиш методлари, математика ўқитишни ташкил этиш" шулар жумласидандир. Ўқитишда фаолиятга асосланган ёндашувнинг моҳиятини Г.И. Саранцев қуйидагиларда кўради: а) мулоҳаза қилиш усулларига, фактларни очишга, уларни исбот қилишга, вазифаларни ечишга ва ҳк.га ўргатиш; б) тушунча, теорема, вазифаларни ечиш методларига мос амаллар йиғиндисиини ажратиб кўрсатиш; в) билимларни қўллаш ва бу эса фаолиятнинг билимларга ва тузилаётган мотивацион муҳит, турли хил амалларга, фаолият усулларига, эвристикаларга, назорат ва ўзини мустақил назорат қилишга мос фаолиятни қуришни тақозо этади.

Математикага ўқитишда фаолиятга асосланган ёндашув В.А. Баидак , О. В. Епишева , Т.А. Иванова , В.И. Крупич , Г.И. Саранцев , А.В. Яников ва бошқа олимларнинг методик тадқиқотларида қўлланилган.

О.Б. Епишева фаолиятга асосланган ёндашувга асосланган математикани ўқитиш технологиясини ишлаб чиқди (таҳсил олувчиларнинг ўқув фаолияти усулларини шакллантириш технологияси). Бу технология фаолиятга асосланган шаклда лойиҳалаштириш таомилларини (процедураларини) ўз ичига олади:

а) математикага ўқитишнинг табақалаштирилган таълим мақсадлари;

б) талабаларнинг ўқув математик фаолиятининг ўқув фаолиятининг лойиҳалаштирилган мақсадларига мос математик ва ўқув вазифалари, ва уларни ечиш учун ўқув фаолиятининг асосий усуллари кўринишидаги мазмуни;

в) математика бўйича таҳсил олувчиларнинг ўқув фаолияти ва ўқитувчининг ўқув жараёнидаги бошқарув фаолияти;

г) ўқитиш методлари, шакллари ва воситаларини танлаш асосида таҳсил олувчиларнинг лойиҳалаштирилган ўқув фаолиятини таъминлайдиган ўқув жараёнини бошқаришнинг методик воситалари.

Касбий-методик фаолият турлари, масалан, (З.И. Янсуфинанинг ёндашувига мувофиқ) икки гуруҳга бирлаштирилиши мумкин:

1) умумметодик: аналитик, интеллектуал, лойиҳалаштириш, ташкилий, креатив, конструктив, коммуникатив, ташхисий, тузатувчи, башорат қилувчи, бошқарув, рефлексив, тадқиқотчилик ва бошқ.,

2) талабаларга математик тушунчалар, таклифлар ва исботларни, топшириқларни бажариш, математик моделлаштириш ва бошқаларни ўргатиш учун махсус метод.

Компетентликка асосланган ёндашувининг асосий тушунчалари "компетенция" ва "компетентлик" тушунчаларидир. "Компетенция" лотинча "competentia" - бу инсон яхши маълумотга эга бўлган, билим ва тажрибага эга бўлган бир қатор масалаларни англатади. А.В. Хуторскойнинг фикрига кўра, "маълум бир соҳада компетент инсон унга бу соҳа доирасида асосланган тарзда

мулоҳаза юритиш ва унга самарали амал қилиш имконини берувчи тегишли билим ва қобилиятларга эга "

Психологик-педагогик ва методик тадқиқотларда "компетенция" қуйидагича таърифланади: а) шахснинг маълум бир қатор саволлар доирасига нисбатан бериладиган ва унга нисбатан самарали ҳаракат қилиш учун зарур бўлган ўзаро боғлиқ фазилатлари (билимлар, малакалар кўникмалар, фаолият усуллари) тўплами .

"Компетентликка" қуйидаги таърифлар берилган:

а) инсоннинг унинг компетенцияга ва фаолият предметига шахсий муносабатини ўз ичига олган тегишли компетенцияни эгаллаганлиги;
(А.В. Хуторской);

б) профессионализмнинг таркибий қисмларидан бири бўлиб, структурасида касбий жиҳатдан талаб мавжудлиги, яроқлилик, қониққанлик, касбий муваффақият ажралиб туради (Э.Ф. Зеер, О.Н. Шахматова);

в) муайян фаолият турини бажарувчи шахс эгаллаган билимлар, малакалар, шахсий сифатлар, қобилиятлар мажмуи (А.А. Янгирова);

г) мустақил, маъсулиятли ҳаракат қилиш имконини берувчи психологик ҳолат, инсон меҳнатининг натижаларидан иборат бўлган муайян меҳнат функцияларини бажаришга бўлган қобилият ва малакасини эгаллаганлик (В.М. Монахов).

Тадқиқотимиз доирасида, биз В. Хуторскойнинг ёндашувига риоя қиламиз ва қуйидаги таърифларни берамиз:

1) "касбий-методик компетенцияни" бўлажак бошланғич синф ўқитувчиси шахсининг касбий-методик билимлари, касбий-методик малакалари ва шахснинг касбий аҳамиятли фазилатларининг ўқув-услубий фаолиятнинг муайян/конкрет турларини сифатли бажариш учун зарур бўлган йиғиндиси/тўплами сифатида;

2) бўлажак бошланғич синф ўқитувчисининг "касбий-методик компетенцияни" касбий-методик компетенциялар тўпламини эгаллаганлик

сифатида; ва бундай эгаллаганлик унинг касбий-методик фаолиятни онгли ва сифатли бажаришга тайёрлигини англатади..

Биринчи гуруҳ – касбий-методик билимлар:

1) фанга оид-математик (мактаб курсининг илмий асосларини; математика ва унинг ривожланиш тарихини билиш) М.Н. Акимова , В.Н. Земцова , Т.С. Полякова ва бошқ.);

2) когнитив (таълим ва тарбиянинг психологик-педагогик ва методик асосларини билиш, ўқув жараёнини лойиҳалаштириш ва ташкил этиш қонуниятларини билиш) (М.А. Абдуллажанова , К.М. Левитан ,

Л;М. Нуриева;, Т.Б. Руденко ва бошқ.).

Иккинчи гуруҳ – касбий-методик малакалар:

3) таҳлилий (мавжуд билим ва малакаларни таҳлил қилиш, таснифлаш, тизимлаштириш, умумлаштириш, янги педагогик ва методик вазиятларга ўтказиш малакаси) (О. Б. Епишева , Р.А. Майер ва бошқ.);

4) лойиҳалаштириш (таълим, ривожланиш ва тарбиянинг ташхис қилинаётган мақсадларини ва уларга эришишнинг методик воситалари/инструментарийсини лойиҳалаштириш малакаси (В.А. Далингер , О.Б. Епишева , В.М. Монахов , ва бошқ.);

5) тадқиқотчилик (тадқиқот ўтказиш, унинг натижаларини таҳлил қилиш, хулоса чиқариш, фаолиятнинг индивидуал-ижодий услубини режалаштириш малакаси) (М.А. Абдуллажанова , Н.В. Гризлова , В.А. Далингер ,

Т.Г. Чешуина ва бошқалар);

6) конструктив (таълим-тарбия жараёнини лойиҳалаштириш, уни ўқитиш, назорат, тузатиш ва баҳолаш методлари, шакллари, воситаларини танлаш орқали бошқариш малакаси) (В.А. Далингер , О.Б. Епишева, К.М. Левитан , В.М. Монахов] ва бошқ.);

7) ташхисий (таҳсил олувчиларнинг ўқув материалини ўзлаштирганликларини, ўқув фаолиятида ривожланиши ва тарбияланганлигини ташхис қилиш таомилларини ўтказиш ва унинг натижаларини қайта ишлаш малакаси) (В.М. Монахов , Т.Г. Чешуина ва бошқ.);

8) ташкилотчилик (таҳсил олувчиларнинг ўз ўқув-билиш фаолиятини, уларнинг қизиқишлари, мойиллликари, эҳтиёжлари ва ҳоказоларни ҳисобга олган ҳолда ташкил этиш малакаси) (М.А. Абдуллажанова , Р.А. Майер , Т.Г. Чешуина ва бошқ.);

9) башорат (педагогнинг ўқитишнинг якуний натижасини интуитив равишда олдиндан кўра билиш қобилияти) (В.А. Адольф ва бошқ.).

Учинчи гуруҳ – шахснинг касбий аҳамиятлри сифатлари/фазилатлари:

10) коммуникатив (касбий фаолият ва мулоқотда шахслараро ўзаро фаолиятнинг муваффақияти, гуруҳ ичидаги ва гуруҳлараро мулоқотни таъминлаш, болалар жамоасидаги низоларни ҳал қилиш/бартараф қилиш) (К.М. Левитан , Р.А. Майер , А.К. Маркова ва бошқ.);

11) мотивацион-қадрият (касбий ўзини ривожлантириш ва ўзини такомиллаштиришга рағбатларнинг, эҳтиёжлар, қадрият таянчлар, педагогик изланишга иштиёқ, касбий-методик фаолиятда ютуқларга интилишнинг мавжудлиги) (Н.В. Гризлова , В.Ф. Любичева , Л.Б. Сенкевич ва бошқ.);

12) рефлексив (ўз фаолияти натижаларини баҳолаш, ўқув-методик ҳаракатларни ўзи мустаиқл таҳлил қилиш, шахсий ва касбий ўзини мустақил ривожлантириш малакаси) Н.В. Гризлова , Р.А. Майер ва бошқ.);

13) маданий-шахсий (таҳсил олувчилар билан муносабатларда педагогик хушмуомалалик, сабр-тоқат ва бағрикенгликнинг (толерантликнинг) мавжудлиги, педагогнинг умумий маданияти ва бошқа касбий аҳамиятга эга шахсий фазилатларнинг мавжудлиги) (М.А. Абдуллажанова , В.А. Адольф , Р.А. Майер , А.К. Маркова ва боши.).

Педагогик ва методик тадқиқотларда бошланғич синф ўқитувчисининг касбий-методик компетентлигини ривожлантриш даражалари якдиллик билан аниқ белгиланмаган.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Абдуллажанова, М.А. Формирование профессиональных качеств будущего учителя в процессе обучения в педвузах Текст.: автореф. дис. .канд. пед. наук / М.А. Абдуллажанова. Ташкент, 1991.-23 с.

2. Давлетшин М.Г. Замонавий мактаб ўқитувчисининг психологияси // Т.:Ўзбекистон, 1999. 29б

3. Абдуллина, О.А. Общепедагогическая подготовка в педагогическом образовании Текст.: для пед. спец. высш. уч. заведений / О.А. Абдуллина. -М.: Просвещение, 1990.

4. Абрамова, И.А. Формирование аналитической компетентности студентов инженерных факультетов вузов аграрного профиля на основе средств и методов информатики Текст.: автореф. . канд. пед. наук / И.А.Абрамова. -Омск, 2007. 23 с.

5. Адольф, В.А. Теоретические основы формирования профессиональной компетентности учителя Текст.: автореф. дис. . докт. пед. наук /

6. С.А. Теляковского. М.: Просвещение, 1998. - 239 с.

7. Андреев, В.И. Интенсификация творческой деятельности студентов Текст. / В.И. Андреев. Казань: Изд-во Казанского университета, 1990. - 84 с.

8. Аношкин, А.П. Педагогическое проектирование систем и технологий обучения Текст. / А.П. Аношкин. Омск: ОмГПУ, 1998. - С. 29.

9. Архангельский, С.И. Учебный процесс в высшей школе, его закономерные основы и методы Текст. / С.И. Архангельский. М., 1980. - 289 с.

10. Батьканова, Н.И. Профессионально-педагогическая направленность обучения элементарной геометрии студентов педвузов Текст.: автореф. . канд. пед. наук / Н.И. Батьканова. Саранск, 1994. — 16 с.

БЎЛАЖАК БОШЛАНҒИЧ СИНФ ЎҚИТУВЧИСИНИНГ КАСБИЙ-МЕТОДИК КОМПЕТЕНТЛИГИНИ ШАКЛЛАНТИРИШНИНГ ПЕДАГОГИК АСОСЛАРИ

Нуриллаев Самад Сафарович

Ўзбекистон-Филландия педагогика институти ассистенти

Аннотация. Ушбу мақолада бўлажак бошланғич синф ўқитувчиларининг педагогик фаолиятининг шакилланиши ва бунинг учун талаба ўқув вазифси шаклида берилган мақсадга эришишга қаратилган бунинг учун мақолада бир қанча олимларнинг фикр ва мулоҳазалари келтирилган.

Калит сўзлар. Компетентлик,касбий-педагогик вазифа, педагогик фаолият, ўқув вазифаси, репродуктив, лойиҳалаштириш, ташкилий, креатив, конструктив.

PEDAGOGICAL BASES OF FORMATION OF PROFESSIONAL-METHODICAL COMPETENCE OF THE FUTURE ELEMENTARY SCHOOL TEACHER

Abstract. In this article, the formation of the pedagogical activity of the future elementary school teachers and the achievement of the goal given in the form of the student's educational task are presented in the article.

Key words. Competence, professional-pedagogical task, pedagogical activity, educational task, reproductive, designing, organizational, creative, constructive.

Ўқув фаолияти назариясига кўра, ўқув вазифаси - бу ўқув фаолиятининг талабага ўқув вазифаси шаклида берилган умумлаштирилган мақсади.Ўқув вазифасини ечиш мақсадга эришишга қаратилган ўқув ҳаракатлари тизимидан иборат (Л.В.Эльконин В.В. Давидов), ва бунда *ҳаракатларнинг шаклланганлик*

даражалари эса ҳар хил бўлиши мумкин. Н.В. Кузьмина таъкидлаганидек, "педагогик фаолият - бу бошқа инсоннинг шахсини шакллантиришга йўналтирилган сон-саноқсиз педагогик вазифаларни ечишдан иборатдир" *педагогик вазифа* - бу ўз фаолиятининг якуний мақсадини ва ўқув ва дарсдан ташқри фаолият жараёнида унга эришиш усулларини англашни ўз ичига олган амалий вазифадир. Шунинг учун, педагогик вазифада ўқитувчи муайян педагогик вазиятда қабул қилиши зарур бўлган қарорларни номаълум (қиймат, ҳодиса) сифатида қабул қилиш зарур. З. М. Большакова "касбий-педагогик вазифа" тушунчасига ОТМ таълим-тарбия жараёнига дидактик жиҳатдан мослаштирилган, эришилиши фақат талабалар ўзлаштирган таомилларга мувофиқ вазиятда берилган таклиф қилинган ҳаётий-амалий ҳолатларни илмий-асосланган ва педагогик жиҳатдан ўринли ижодий ўзгартириш орқали мумкин бўлган фаолият мақсадидир деб таъриф беради.

Математикани ўқитиш назарияси ва методикасида педагогик вазифалар қаторида *"методик вазифалар"* ўқитувчининг методик фаолиятининг асосий компоненти сифатида ажратилади ва талаба учун улар *"ўқув-методик вазифалар" шаклида хизмат қилади.* Е.И. Ляшченко *ўқув-методик вазифага* бўлажак бошланғич синф ўқитувчиси учун зарур бўлган методик билим ва малакаларни ўзлаштиришга қаратилган вазифа сифатида таъриф беради; бунда методик билим ва малакаларнинг шаклланганлиги ўқув-методик вазифаларни ечишнинг бевосита маҳсулидир. Ҳар қандай ўқув вазифаси сингари, ўқув-методик вазифа ҳам умуман фаолиятнинг мақсади ва хусусан муайян методик вазифа билан мувофиқлаштирилган муайян ҳаракатлар ва операциялар ёрдамида ечилади. Қўйилган методик вазифаларнинг ҳар бири унга тегишли методик ва ўқув ҳаракатларни талаб қилади.

"Ўқув вазифаси" тушунчасини таърифлашга анъанавий ёндашишга риоя қиламиз (Л.В. Банков , Е.Н. Кабанова-Меллер ва бошқ.) ва ўқув-методик вазифани талабалар олдига қўйиладиган ўқув-методик фаолиятнинг умумлаштирилган ва ўқув-методик вазифа шаклида ифодаланган мақсади

сифатида таъриф берамиз. Шундай қилиб, *ўқув-меттодик вазифа* - бу ўқув-методик вазифасини тақдим этиш шакли.

С.В. Демисенова , О.Б. Епишева, Н.Г. Килина, Е.И. Лященко, В.И. Мишин, Г.И. Саранцев , А.А. Столяр, Е.Ф. Фефилова, Л.П. Шебанова, З.И. Янсуфина ва бошқа олимлар математика ўқитувчисини тайёрлаш бўйича ўқув-методик вазифаларни лойиҳалаштириш ишлари билан шуғулланишган. Е.И. Ляшченконинг фикрига кўра, мақсадларни белгилаш малакаларини, таҳсил олувчиларнинг фаолиятига рағбатлантириш ва уни баҳолашга йўналтирилган вазифаларўқув-методик вазифаларга киради. Бундан ташқари, "ечими маҳсули бевосита методик фактлар (ўқув материалини ва бошқа ўқитиш воситаларини саралаб олиш/танлаш, мақсадга эришиш учун материални маълум бир тизимга ташкил этиш ва бошқ.) бўлган вазифалар ҳам мавжуд. Бундай вазифаларни ечиш учун ўқув-билиш амал/ҳаракатларига асосланган методик амал/ҳаракатлар зарур, фақат – бу ҳолда улар кўпроқ умумлаштирилган шаклда ва бир вақтнинг ўзида бир неча амал/ҳаракатларнинг ўзаро алоқадорлигида амалга ошади". Н.Г. Килина"Математикага ўқитиш назарияси ва методикаси" курсини ўрганишда ўқувчилар ечиши керак бўлган конструктив характердаги вазифаларни "ўқув-методик вазифалар" деб атайди. Ўқув-методик вазифани ечишда талабалар тегишли методик билим ва малакаларни эгаллайдилар, ўқитувчининг шахсий фазилатларини ривожлантирадилар.

Методик тадқиқотларнинг таҳлили қуйидагиларни кўрсатади:

1) на ўқув, на методик вазифаларнинг ягона таснифи мавжуд;
2) бундай таснифни қуриш учун турли асослар кўриб чиқилмоқда.

Ўқув-методик вазифаларнинг таҳлили *ўқув-методик вазифаларнинг асосий турларини аниқлашга имкон беради*:

1) ўқув материалининг мазмунини ўрганиш;
2) ўқув материалининг структуравий-мантиқий ва методик таҳлили;
3) ўқув материалини ўрганиш мақсадларини лойиҳалаштириш;
4) математик тушунчани (таклиф, гапни) шакллантириш, топширик билан ишлаш методикасини ишлаб чиқиш;

5) дарснинг (синфдан ташқари машғулотнинг) бир фрагменти/қисмини ишлаб чиқиш;

6) ўқувчиларнинг билимлар ва малакаларини назорат қилиш мазмуни ва шаклларини танлаш;

7) дарснинг (синфдан ташқари машғулотнинг) бир фаргементи/қисмини ўтказиш.

Бироқ, О.В. Епишеванинг таъкидлашича, ўқув вазифаларининг ҳар қандай таснифи шартли ҳисобланади, зеро "бир хил турдаги ўқув вазифаларнинг ўзи бир-бири билан ўзаро алоқадор бир неча мақсадларга эришишга хизмат қилишиши, ифодаси ўзгариши (муайянлаштрилиши, ихтисослашиши ёки умумлаштирилиши) мумкин".

Битта ўқув-методик вазифанинг ўзини турли даражаларда ечиш мумкин. Ўқув-методик вазифанинг даражаси ҳақида сўз кетганда, ўқув-методик вазифа даражасини уни тақдим этиш шакли сифатида назарда тутиш керак. Масалан, ўқув материалини ўрганиш мақсадларини лойиҳалаштириш вазифасини қуйидаги ўқув-методик вазифалар билан ифодалаш мумкин:

Масала: 1. Дарс мақсадларини лойиҳалашга анъанавий ёндашувга мувофик ўқитувчининг ҳаракатларида, "Сондан касрларини топиш" мавзусидаги янги материални ўрганиш дарсининг ўқув мақсадлари (Математика, 6-синф) қуйидагича бўлиши мумкин: "ифодалар қийматларини ҳисоблашда касрларни оддий сонга ва касрни касрга кўпайтириш қоидаларидан фойдаланиш кўникмасини машқ қилишни давом эттириш; талабаларни талабаларни сондан касрларни топиш қоидаси билан таништириш; ўрганилган қоидани масалалар ечишда қўллай олишни малакаси машқ қилишни бошлаш". Берилган намуна асосида (қараб) "Виет теоремаси" мавзусида (Алгебра, 8-синф) янги материални ўрганиш дарсининг ўқитувчининг амал/иш/ҳаракатларида ўқитадиган/ўқув мақсадларини лойиҳалаштиринг.

Масала: 2. Математика бўйича дастурдан ва ўқув-методик фаолият приёмидан фойланиб, "Виет теоремаси" (алгебра. 8-синф) мавзуси бўйича янги

материални ўрганишда дарснинг ўқувчи амал/ҳаракталаридаги мақсадларини лойиҳалаштириш.

В.П. Беспалько, О.Б. Епишева, В.Ю. Каминский, Т.И. Ковтунова, З.И. Янсуфина ва бошқа олимларнинг тадқиқотларини ҳисобга олган ҳолда, турли даражалар/поғоналар *ўқув-методик вазифаларнинг* турларини қуйидагича тавсифлаш мумкин:

Биринчи даража (репродуктив) — вазифалар: а) ўқув материалини (бошқаларидан) ажратиш, таниш, эслаб қолиш, солиштириш/ўзаро боғлаш, тушуниш (таклиф этилган жавоблар орасидан саволга жавобни танлаш; алгоритм ёки приём қадамларининг тўғри кетма-кетлигини ўрнатиш; бирор бир белгига кўра кераксиз/ортиқча атамани чиқариб ташлаш, хатони излаб топиш);

б) намуна бўйича ёки хусусий приёмлардан фойдаланган ҳолда амалга ошириладиган: в) ифодаида фаолиятнинг мақсади белгиланган, ўқув-методик вазият тушунтирилган ва уларни амалга ошириш бўйича амал/ҳаракатлар тақдим этилган масала/вазифалар.

Иккинчи даража (мажбурий) - масала/вазифалар: а) анча мураккаброқ ўқув материалини қайта ишлаб чиқариш, солиштиш боғлаш ва тушунганликни аниқлаш учун (таърифлар, хоссалар, таснифларни ва бошқ. қайта ишлаб чиқариш/такрорлаш; жавобнинг нега танланганлигини асослаш,ўхшашлик бўйича амал/ишлаш/ҳаракат қилиш);

б) фаолиятнинг махсус приёмларидан фойдаланган ҳолда стандарт вазиятда амалга ошириладиган; в) ифодасида фаолиятнинг мақсади белгиланган, ўқув-методик вазият тушунтирилган ва уларни бажариш бўйича аввал ўзлаштирилган амал/ҳарактларни мустақил қўллаш талаб қилинадиган тошпириқлар.

Учинчи даража (имкониятлар даражаси) - вазифалар: а) ўзлаштирилган нарсаларни янги шароитларга кўчириш, ўқув-методик вазифаларни бажариш, ўқув-методик фаолият усулларини тузиш бўйича ўқув-методик фаолиятни рефлексия қилишга;

б) ўзгарган вазиятда мустақил равишда амалга ошириладиган ижодкорлик элементлари билан вазиятни ҳисобга олган ҳолда фаолиятнинг умумий ёки қайта қурилган приёмлари;

в) ифодасида фаолиятнинг мақсади белгиланган, аммо мақсад эришиладиган вазият аниқ эмас, вазиятни аниқлаштириш ва масала/вазифани бажариш учун аввал ўзлаштирилган аммал/ҳаракатларни қўллаш керак.

Шундай қилиб, талабанинг ўқув-методик фаолияти даражаси у томонидан бажариладиган ўқув-методик вазифалар даражаси билан боғлиқ (алоқадор), яъни.*ўқув-методик вазифалар даражалари бўлажак бошланғич синф ўқитувчисининг касбий-методик компетентлигининг ривожланганлик даражалари* билан солиштирилиши мумкин.

Ўқув-методик вазифалар даражаларининг хусусиятларидан кўриниб турибдики, таълимга фаолиятга асосланган ёндашув доирасида ўқув-методик вазифаларни ечишнинг асосий воситаси талабанинг *ўқув фаолияти усуллари* ҳисобланади.

Адабиётлар рўйхати

1. Абдуллажанова, М.А. Формирование профессиональных качеств будущего учителя в процессе обучения в педвузах Текст.: автореф. дис. .канд. пед. наук / М.А. Абдуллажанова. Ташкент, 1991.-23 с.
2. Давлетшин М.Г. Замонавий мактаб ўқитувчисининг психологияси // Т.:Ўзбекистон, 1999. 29б
3. Абдуллина, О.А. Общепедагогическая подготовка в педагогическом образовании Текст.: для пед. спец. высш. уч. заведений / О.А. Абдуллина. - М.: Просвещение, 1990.
4. Абрамова, И.А. Формирование аналитической компетентности студентов инженерных факультетов вузов аграрного профиля на основе средств и методов информатики Текст.: автореф. . канд. пед. наук / И.А.Абрамова. - Омск, 2007. 23 с.
5. Адольф, В.А. Теоретические основы формирования профессиональной компетентности учителя Текст.: автореф. дис. . докт. пед. наук /

6. С.А. Теляковского. М.: Просвещение, 1998. - 239 с.
7. Андреев, В.И. Интенсификация творческой деятельности студентов Текст. / В.И. Андреев. Казань: Изд-во Казанского университета, 1990. - 84 с.
8. Аношкин, А.П. Педагогическое проектирование систем и технологий обучения Текст. / А.П. Аношкин. Омск: ОмГПУ, 1998. - С. 29.

ҚИШЛОҚ ХЎЖАЛИГИ МАШИНАСОЗЛИГИНИ ЖАДАЛ РИВОЖЛАНТИРИШ ДАВР ТАЛАБИ

Шыныбеков Қаржаўбай Палбекович

Қорақалпоғистон қишлоқ хўжалиги ва агротехнологиялар институти магистранти

Аннотация. Мақолада қишлоқ хўжалиги транспортлари ҳақида сўз этилади. Қишлоқ хўжалигини янда такомиллаштиришда меҳнат ва энергия сарфини камайтириш, ресурсларни тежаш. Автомобил ва автомобил транспортида фойдаланиладиган тиркама турлари фойдаланувчи автомобиллар тизимини ташкил этади.

Калит сўзлар: қишлоқ хўжалиги, автомобил, автомобил транспорти, юк автомобиллари, автомобил тягашлар, тиркама ва ярим тиркама автомобиллар, йўловчи ташувчи автомобиллар.

Бугунги кунда қишлоқ хўжалигини янда такомиллаштиришда меҳнат ва энергия сарфини камайтириш, ресурсларни тежаш асосий талабларнинг бири. Қишлоқ хўжалик экинларини илғор технологиялар асосида етиштириш ва юқори унумли қишлоқ хўжалик машиналарини ишлаб чиқиш ва қўллашга алоҳида эътибор қаратилмоқда. Қишлоқ хўжалик экинларининг уруғларини экиш учун тўпроқни тайёрлашнинг ресурстежамкор технологиялари ва уларни амалга оширадиган техника воситаларининг янги намуналарини яратиш, мавжуд машиналарни иш жараёнида ресурстежамкорлигини таъминлашнинг илмий-техникавий асосларини ишлаб чиқишга йўналтирилган мақсадли илмий-тадқиқот ишлари олиб борилмоқда. Жумладан, ушбу йўналишда кам энергия сарфлаган ҳолда тўпроқни экишга тайёрлайдиган иш сифати ва унуми юқори бўлган комбинациялашган машиналарни ишлаб чиқиш ва улар иш органларининг тупроқ билан ўзаро таъсирлашишида ресурстежамкорликни

таъминлайдиган параметрларини асослашга доир илмий-тадқиқот ишларини олиб бориш талаб этилмоқда.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 23 октябрдаги ПФ-5853-сон «Ўзбекистон Республикаси қишлоқ хўжалигини ривожлантиришнинг 2020 – 2030 йилларга мўлжалланган стратегиясини тасдиқлаш тўғрисида» ги Фармони ва 2019 йил 31 июлдаги ПҚ-4410-сон «Қишлоқ хўжалиги машинасозлигини жадал ривожлантириш, аграр секторни қишлоқ хўжалиги техникалари билан таъминлашни давлат томонидан қўллаб қувватлашга оид чора-тадбирлар тўғрисида»ги Қарори ҳамда мазкур фаолиятга тегишли бошқа меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатларда қатор вазифалар белгиланган. Жумладан, Ўзбекистон Республикаси қишлоқ хўжалигини ривожлантиришнинг 2020-2030 йилларга мўлжалланган стратегиясида, жумладан, «…қишлоқ хўжалиги ва озиқ-овқат тармоғини модернизациялаш, диверсификация қилиш ва барқарор ўсишини қўллаб-қувватлаш учун хусусий инвестиция капитали оқимини кўпайтиришни назарда тутувчи соҳада давлат иштирокини камайтириш ва инвестициявий жозибадорликни ошириш механизмларини жорий қилиш, ер ва сув ресурсларидан оқилона фойдаланиш, фермер хўжаликларида меҳнат унумдорлигини ошириш, маҳсулот сифатини яхшилаш» [1] вазифалари белгилаб берилган. Ушбу вазифаларни амалга оширишда жумладан, тўпроқни экишга тайёрлаш бўйича барча технологик жараёнлар (тупроқни юмшатиш, даланинг юза қисмини текислаш, зичлаш ва дала юзасида майин тупроқ қатламини ҳосил қилиш)ни қўшиб бажарадиган комбинациялашган машина ишлаб чиқиш ва ишчи қисмларининг талаблар даражасидаги иш сифатини кам энергия сарфлаган ҳолда таъминлайдиган параметрларини асослаш муҳим вазифалардан ҳисобланади.

Алоҳида ва комбинациялашган машиналар таркибига кирадиган тупроқни юмшатадиган иш органларининг тадқиқотлари билан хорижда И.М.Панов, Н.М.Орлов, Г.В.Плющев, Г.М.Прокопенко, В.А.Лим, Д.А.Тряпицин, В.И.Ветохин (Россия Федерацияси), J.Balaton, Spoor Gordon (Германия), R.Blackstein, J.V. Stafford, A.Geiki (Англия) ва бошқалар

шуғулланишган. Республикамизда М.Муродов, Р.И.Бойметов, Ф.М.Маматов, А.Тўхтақўзиев, И.Т.Эргашев, В.Р.Сергиенко, Р.Ибраимов, М.Мирахматов, О.Р.Кенжаев, Н.С.Бибутов, А.К.Игамбердиев, Х.Р.Ғоффоров, А.А.Насриддинов, Х.Турғунов, Р.А.Абдурахмонов ва бошқалар томонидан илмий-тадқиқот ишлари олиб борилган. [2] Бу тадқиқотлар натижалари асосида яратилган машина ва қурилмалар қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқаришида муайян ижобий натижаларга эришилган ҳолда қўлланилиб келинмоқда. Тўпроқга экиш олдидан ишлов беришда қўлланиладиган комбинациялашган машина юмшаткичларининг тупроқ билан ўзаро таъсирлашиш жараёнлари ва параметрларини ифодалов ва агрегат ҳаракат тезлигига боғлиқ равишда ўзгариш қонуниятларидан иборат. Тўпроқга экиш олдидан ишлов беришда қўлланиладиган технологиялар ва уларни амалга оширадиган техника воситаларига доир илмий-тадқиқот ишларнинг самарадорлигини аниқлаш лозим.

Автомобил ва автомобил транспортида фойдаланиладиган тиркама турлари фойдаланувчи автомобиллар тизимини ташкил этади. Мазкур тизим вазифасига қараб махсус, юк тасувчи ва йўловчи ташувчи бўлимларига бўлинади. Юк тасувчи автомобилларга – юк автомобиллари, автомобил тягашлар, тиркама ва ярим тиркама автомобиллар; йўловчи ташувчи автомобилларга – енгил автомобиллар, автобуслар, тиркама ва ярим тиркама автомобиллар; махсус турдаги, махсус ускуналанган, транспорт ишларига йўналтирилган автомобиллар, тиркама ва ярим тиркама тортадиган автомобиллар киради (ўт ўширувчи, кўша тазоловчи ва кўчага сув сепувчи, автодукон, автокран, кўчма автомобилларни тузатувчи устохоналар). [3]

Хулоса қилиб айтганда, қишлоқ хўжалиги машинасозлигини жадал ривожлантириш, аграр секторни қишлоқ хўжалиги техникалари билан таъминлашни давлат томонидан қўллаб қувватланмоқда. Шунинг учун ҳам қишлоқ хўжалиги машинасозлигини жадал ривожлантириш, янги технологияларни амалиётга татбиқ этиш давр талаби ҳисобланади.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР

1. Lex.uz.

2. Абдимоминов И.И. Ерларга экиш олдидан ишлов беришда қўлланиладиган комбинациялашган машина юмшаткичларининг турини танлаш ва параметрларини асослаш. Техника фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD) илмий даражасини олиш учун тайёрланган дисс. – Т. 2022. – Б. 8.

3. Borovskix Y.I., Buralev Y.V., Morozov K.A., Nikiforov V.M.,Fenenko A.I. Avtomobillerdin' du'zilisi, texnikaliq xizmet ko'rsetiw ha'm on'law. – Tashkent: «TALQIN», 2008. – B. 3.

MATEMATIKA FANI RIVOJIDA BUYUK ALLOMALARIMIZNING ASARLARI

Ma’mirova Gulchehra G‘aybullayevna
Xatirchi tumani 38-maktab
Matematika fani o‘qituvchisi

Islamova Gulniso Aliqulovna
Xatirchi tumani 38-maktab
Matematika fani o‘qituvchisi

Annotatsiya: Mazkur maqolada matematika fanining rivojlanish bosqichlari, fanning rivojiga o‘z xissasini qo‘shgan olimlarning asarlari keltirilgan.

Kalit so‘zlar: fan, ta’lim, rivoj, alloma, asar, amaliyot, taraqqiyot.

Matematikani qadimiy va navqiron fan: «fanlar shohi» deymiz. Ikki yarim ming yildan ko‘proq vaqt mobaynida u rivojlanib, taraqqiy etib kelyapti. Xo‘sh, matematika rivojining manbalari nimada, u qanday qilib, qaysi yo‘llar orqali rivojlanadi? Ma’lumki, amaliyot, kishilar faoliyatidagi turli muammolar matematika oldiga masalalar qo‘yadi, matematika bu masalalarni yechish yo‘llarini qidiradi, natijada amaliyot qo‘ygan masalalardan kelib chiqib yaratilgan matematik nazariyalar vujudga keladi.Bu nazariyalar endi amaliyotga tatbiq qilinadi va qo‘yilgan masalalar hal etiladi.

Bu jarayonning ikkita muhim jihati bor: amaliyot qo‘ygan masala hal etildi va matematikaning o‘zi ham yangi nazariya bilan boyidi, rivojlandi, taraqqiy etdi, uning tatbiqiy imkoniyatlari kengaydi. Umumiy o‘rta ta’lim maktab o‘quvchilari matematikadan DTS asosida bilimlarini egallashlarida buyuk allomalarimiz al-Xorazmiy, Abu Nasr Forobiy, Ahmad Farg‘oniy, Abu Ali ibn Sino, Abu Rayhon Beruniy, G‘iyosiddin al-Koshiy, Umar Xayyom, Nasriddin at-Tusiy, Mirzo Ulug‘bek,

Ali Qushchi va boshqa allomalarning matematika rivojiga qo‘shgan hissalarini o‘rganish jarayonida o‘quvchilarning dunyoqarashini kengaytirish, bilimlarini oshirish, ularni vatanparvarlik, milliy iftixor tuyg‘usida tarbiyalashga e’tibor qaratilgani bejiz emas. Bu vazifalarni amalga oshirishda o‘quv-biluv jarayonini yanada talkomillashtirishga, yangicha ilmiy-uslubiy yondashuvni va boshqa tadbiriy choralarni ko‘rishga bog‘liq bo‘ladi. Chunki matematikadan tarixiy ma’lumotlaming singdirilishini sistematik va to‘g‘ri qo‘yilishi fanni yaxshi o‘zlashtirilishiga ko‘maklashadi va unga nisbatan o‘quvchilardagi qiziqishni orttiradi. Matematika o‘qituvchisi ona-Vatanimizning juda qadimiy ekanligini, bundan ko‘p asrlar oldin diyorimizda fan va madaniyat katta taraqqiyotga ega bo‘lganligini, ayniqsa o‘rta asrlarda - VII asrdan XV asrgacha Markaziy Osiyoda ko‘p sohalar bo‘yicha ilmiy yutuqlarga erishilganini o‘quvchilarga tushuntirishi lozim. Shu davrlarda Markaziy Osiyoda ko‘plab olimlar turli fanlar sohasida, jumladan, matematika va astronomiya sohasidagi kashfiyotlari dunyo tamadduni taraqqiyotiga ulkan hissa qo‘shganligi to‘g‘risidagi ma’lumotlarni e’tirot" etish muhimdir.Bu ma’lumotlar 8o% quvchilarda vatanparvarlik, milliy g‘ururni tarkib toptirish, rivojlantirishda, ajdodlarimiz bo‘lgan bu olimlarimizga izzat va hurmat qilish hissiyotlarini tarbiyalaydi.

Matematika o‘z ichki qonuniyatlari bo‘yicha ham turli tushunchalar, nazariyalarni umumlashtiradi, mantiqiy tugallanganlikka erishtiradi, avvalgi tushunchalar, nazariyalarga matematika rivojining hozirgi zamon yutuqlari nuqtai nazaridan qarab, ularni tahlil qildiradi - rivojlantiradi. Bu esa biz yashayotgan olamni chuqur bilishga olib keladi.

Ota-bobolarimiz tomonidan asrlar davomida yaratilgan ilmiy boyliklar, ular tomonidan yaratilgan asarlar xalqimiz, davlatimiz tomonidan asrab-avaylab, saqlanib o‘rganilib kelinmoqda. o‘sib kelayotgan yosh avlodni mazkur asarlar bilan tanishtirish, ularning dunyoqarashini kengaytiradi, bilim saviyasini oshiradi.

L.Ibodov, A.Abdurahmonov, G‘Jalolov, A.Ahmedov, S.Ahmedov A.Normatov, T.N.QoriNiyoziy, M.Ahadova va boshqa olimlaming keng miqyosdagi ilmiy ishlari va ijobiy ilmiy natijalari e’tiborga loyiqdir Hozirgi vaqtda respublikamiz olimlari, o‘qituvchilari oldida xalqimizmng o‘tmish ilmiy merosini o‘rganish va bu

sohada qo'lga kmtilgan juda ko'p ilmiy tadqiqotlarning natijalarini xalqimizga, ayniqsa yoshlarga yetkazishda juda muhim va sharafli vazifalar turibdi Matematika darslarida tarixiy ma'lumotlar, qomusiy allomalanmizning asarlarini o'rganish matematika darslarini insonparvarlashtirishga yordam beradi, deb o'ylaymiz.

O'rta osiyolik olimlarning qo`llanilishi mumkin bo`lgan asarlari ro'yxati:

№	**Asarning nomi**	**Muallifi**
1	Hind hisobi haqidagi qisqacha kitob	Al-Xorazmiy
2	Al jabr val Muqobala	Al-Xorazmiy
3	Yer surati haqidagi kitob	Al-Xorazmiy
4	Vatar va sinuslar haqida	Jamshid Koshiy
5	Arifmetika kaliti	Jamshid Koshiy
6	Aylana haqidagi risola	Jamshid Koshiy
7	Risolalar	Umar Xayyom
8	Kitob ul Muhammad (hisob risolasi)	Ali Qushchi
9	Geometrik 9 figuralarning ajoyib xossalari	Farobiy
10	Geometrik yasashlar haqida	Farobiy
11	Hunarmandlar geometriyadan nimalarni bilish zarurligi haqida kitob	Abu Vafo
12	Qonuni Ma'sudiy	Beruniy
13	Kitob at-tafqim	Beruniy
14	Doiradagi vatarlarni, uning ichiga chizilgan sinik chiziqlar yordamida aniklash haqida risola	Beruniy
15	Donishnoma	Abu Ali ibn Sino
16	Taxta va tuproq yordamida arifmktikadan to`plam	Abu Ali ibn Sino

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Ahmedov M., Mirzaahmedov M. Mantiqiy fikrlashga o‘rgatish («Matematika» darsligi asosida) // J. Boshlang‘ich ta’lim, 2004, 2-son/7

2. Yuldashev Z.Kh., Ashurova D.N. Innovative-didactic program complex and new formalized model of education. Malaysian Journal of Mathematical Sciences 6(1):, 2012, 97-103 p.

3. Sayidahmedov N. «Yangi pedagogik texnologiyalar». T. «Moliya» 2003 yil

4. http://library.ziyonet.uz/ru/book/download

XIVA XONLIGINING BUXORO VA QO'QON XONLIGI BILAN OLIB BORGAN O'ZARO SAVDO ALOQALARINING MAHALLIY MANBALARDA YORITILISHI

Xalilov Bahodir Shirinboyevich
Xatirchi 22 maktab Tarix fani o'qituvchisi

Annotatsiya: Maqolada Xiva xonligini XVIII asr oxiri XIX asr boshlarida Buxoro va Qo'qon xonliklari bilan olib borgan o'zaro aloqlari haqida ma'lumot berilgan.

Kalit so'zlar: Xiva xonligi, Qo'qon xonligi, Rossiya, diplomatik aloqa, Abulg'oziy, Munis, Ogahiy, Qo'ng'irot va boshqalar.

XVII - XIX asr va XX asr boshlarida Xorazmda yozilgan tarixiy asarlarda Xiva xonligining Buxoro, Qo'qon xonliklari, Rossiya va boshqa mamlakatlar bilan bo'lgan diplomatik munosabatlari tarixiga doir ma'lumotlarni ham kop uchratamiz. Abulg'oziy, Munis, Ogahiy va Bayoniyning mazkur tarixiy asarlarida XVII - XVIII asr diplomatik munosabatlar tarixiga oid ba'zi ma'lumotlar keltirilsa-da, Xivada Qo'ng'irot sulolasi hukmronlik qilgan davrdan boshlab bo'lgan tarixiy voqealar, shuningdek, diplomatik munosabatlar esa batafsil bayon etiladi. Xiva va Buxoro xonliklari o'rtasida davom etib kelayotgan diplomatik aloqa Eltuzarxonning vafotidan so'ng ma'lum vaqt uzilib qolgan edi.

Buxoro xonligi bilan Xiva xonligi o'rtasida ma'lum vaqt to'xtab qolgan bu diplomatik munosabat 1226 (1811-1812) yili Amir Haydar o'g'lining to'yi munosabati bilan Xorazmga Muhammad Rahimxon I oldiga O'roqboy Jo'ra oqosi va Avaz Muhammad yasavulboshini elchi qilib yuborishi bilan tiklangan edi. Xorazmga elchilar kelgan vaqtda Muhammad Rahimxon I Arol ustiga yurish qilgan bolib, u yerda edi. Qutluq Murod inoq Yormuhammadbek orqali Buxoro amirining nomasini Muhammad Rahimxonga yuboradi. Bu kelgan elchilarga Hasan Murod otaliqni va Qandum sardorni qoshib, Buxoroga yuboriladi1 . Buxorodan bular bilan birgalikda

Yaqub Qo‘rchi begi va Gul yasavul Xivaga elchi bolib keladilar. Xivadan esa Berdi inoq elchi bolib, bular bilan birgalikda Buxoroga boradi. Takalar masalasi bo‘yicha amir bilan suhbat qiladi. So‘ngra u bilan Xivaga Musoxo‘ja O‘roq va Muhammad Jo‘ra oqosi elchi bo‘lib keladilar. Shahzoda Vali 1812 yili Xiva xonligiga o‘z elchisini yuboradi. Shuningdek, shu yili O‘rta Yuz qozoqning hokimi Omonboy biyning inisi Qurbonboy ham Xorazmga elchi bo‘lib kelgan edi. Shu yili, ya'ni 1812 yil Mashhadga Shahzoda Vali huzuriga Nodir sardorni va Dashti Qipchoqqa O‘rta Yuz qozoqg‘a Olloberdi xo‘jani elchi qilib yuboriladi3 . Munis "Firdavs ul-iqbol"da yozishicha, 1228 (1813-1814) yili Umarshayx va Amirxonkim... Xuroson bilodining xonlariga elchi qilib yubormish erdi... ostonbo‘sliqqa yetib, barcha xonlarning arizadosht va ixlosnomalarin yetkurdilar... Rabi'-al-avval oyining avoyilida Hasan Murod otaliq Buxoro elchisi Boymuhammad jarchi boshi bilan... Muhammad Rahimxon mulozimatiga foyiz bo‘ldi. Mohi mazkurning avoxirida Berdi inoqni elchiyi mazburg‘a qo‘shub, Buxoroga irsol qildi... Mazkur oyning 27 sida, yakshanba kuni Berdi inoq Amir Haydarning elchisi Podshoxoja sadr bila Buxorodin kelib, ostonbosliq sharafiga ixtisos topdilar. Jumodil-avval oyining 10 ida, juma kuni Kurdistondin elchilar kelib... tansuqoti mutakosira peshkash chiqdilar.

Buxoro elchisi Podshoxojaga yana Berdi inoqni masxub qilib, Buxoroga yubordi. Jumodiy-as-soniy oyining 8 ida, juma kuni Xuroson elchilarin ixsoni podshohona va in'omi begarona bila bahramand qilib, o‘z yurtlariga ruxsat berdi. Badirxon bek va Muhammad Husayn bekni, Sattor Kuli og‘o bila mazkur bo‘lg‘on elchilarga qo‘shib yubordi. Bu mazmun bilakim: Agar ellik va itoat izhorida sodiq bo‘lsalar, kuz faslida inshoollo ul tarafga azm etkumizdir. Agar el muxolif bo‘lsalar, alar samtig‘a nuhzat qilg‘umizdir. Agar el bo‘lsalar, Saodat qulixon yanglig‘ akobir va mo‘tabar kishilardan ko‘p kishi mulozimatga irsol qilib, zakot va xirojni kamo haqqahu yuborsinlar. Agar seshanba kuni Xuroson azimati bila, yolga tushub ravon bo‘ldilar. 1230/1815 - 1816 yili Berdi inoq Buxoro elchisi bila mulozimatga yetdi. Ul ovonda Ho‘qand viloyatining hokimi Umarxondin Sayid Muhammad xoji elchilikka kelib, ostonbo‘sliq sharafin topdi . Xivalik tarixnavislar Munis, Ogahiy va Bayoniy tomonidan yozib qoldirilgan dalillar, shubhasiz, O‘rta Osiyo, ayniqsa, O‘zbekiston

xalqlari tarixini o‘rganishda katta ahamiyatga ega. Lekin ular o‘z asarlarini yozar ekanlar, ko‘p masalalar haqida gapirishsa-da, ularni tafsiloti bilan yoritmaydilar. Masalan, Xiva xonligiga atrof xonliklardan va mamlakatlardan elchilarning kelishi va kimlarning elchi bolib kelganini ko‘rsatsalar-da, lekin ularning kelishdan maqsadlari, nima masala ustida suhbat qilganliklari haqida gapirmaydilar. 1281/1815 - 1816 yili Kandum sardorni Buxoroga elchi qilib yubordi. Ramazon oyining 10 ida, shanba kuni Buxoro elchisi Nurmuhammadbek Xivaga keldi. Mazkur Xorazmda yozilgan asarlarning mualliflari boshqa mamlakatlar bilan bolganidek, Qo‘qon va Buxoro xonliklari bilan ham bolgan diplomatik munosabatlarga oid ma’lumotlarni keltirib o‘tishda davom etadilar. 1259/1843 yili zulqada oyining 14 ida chohorshanba kuni ul hazrat (Rahimqulixon - Q. M.) Ho‘qand elchisi Qorabosh dodxohga Bobobekni elchilik yosuni bila qoshub

muhabbatnoma bilan Ho‘qand viloyatiga irsol qildi6 , 1260/1844 yili jumodilavval oyining 19 ida, juma kuni Ho‘qandga ketgan elchilar, ya’ni Bobobek va Yaxshimurodbek mazkur viloyatning hukmroni Sheralixonning qoShFon elchisi Qorabosh dodxoh va yuborgan peshkashlarin kelturub, dargohi olam panoh... peshgohiga yetkurdilar.

Rajab oyining 17 ida panjshanba kuni Buxoroga ketgan elchi Rahmonberdi oxundg‘a Buxoro voliysi Amir Nasrullaning qo‘ShFon elchisi Fathulla xoja sudur kelib, amirning yuborgan tuhafot va savgotin mavqufi arzga yetkurdi. Sha’bon oyining salohida, juma kuni Eron mamolikining podshohi Muhammadshohning elchisi Shahsuvorxonga ruxsat berib viloyatiga qaytardi. Ramazon oyining 6 sida chahorshanba kuni Ho‘qand elchisi Qorabosh dodxohg‘a... Yusufbekni elchi yo‘sunliq qo‘shub Ho‘qand viloyatiga irsol qild. Ogahiy o‘z asarida diplomatik munosabatlar haqida gapirsa-da, kelgan elchilarning nima maqsadda kelganlari va yuborilganligi haqida gapirmaydi degan edik. Lekin asarning ba’zi yerlarida bu elchilarning nima masala yuzasidan suhbatlashganlari haqida aniq ma’lumotlar ham beriladi. Masalan: 1261/1845 yili Buxorodan kelgan Qo‘chqorbek miroxirga Xivadan Rahmatulla Qorako‘zni qo‘shib Buxoroga elchi qilib yuborilgan edi. Xiva xoni Buxoro amiriga quyidagi nomani yuborgan: Amir Nasrullaning muddaosi agar

musolaxa qilib borishmoq va kelishmoq bo'lsa, bizning xohishimiz uldur va agar g'arazi savosh va talosh bo'lsa muxoriba maydoniga chiqsunkim, biz ham ul amrga muhayyo va amodadurmiz. Bu ikki ishning qaysisini ixtiyor qilsa, ul ishga bel boglasunkim, ikkisi ham bizning maqsadimizdur. Bu so'z bila elchilarni Buxoro viloyatiga irsol qildi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Мунис ва Огаҳий. Фирдавс ул- иқбол. Мазкур қўлёзма фонди. Инв. No 5364/. 160-161 бб.

2. Огаҳий. Жомиъ ул-воқеоти султоний. Мазкур қўлёзма фонди. Инв. № 9786.

3. Неъматов Т. Хива ва Россия муносабатлари тарихидан. - Тошкент.: 1959.

4. Саидов Ш. Марказий Осиё халқлари тарихи. – Т.: ТДШИ, 2010. – 140 б.

5. Топилдиев Н. Қўқон хонлигининг Россия билан дипломатик алоқалари тарихидан. – Т.: Фан, 2007.

6. Ғуломов Ҳ.Ғ. Ўрта Осиё ва Россия (XVIII аср бошида давлатлараро муносабатларнинг шаклланиши). – Т.: Университет, 2007.

7. Atadjanov Sh., Ilhomov Z., Ishquvvatov V., Allayeva N. O'zbek xonliklari tarixshunosligi. – Toshkent, 2011. –B. 26. (Atadjanov Sh., Ilhomov Z., Ishquvvatov V., Allayeva N. Historiography of Uzbek khanates. –Tashkent, 2011. –P. 26.)

8. Bobobekov H. Qo'qon tarixi. –Toshkent: Fan, 1996. –B. 27. (Bobobekov H. History of Kokand. –Tashkent: Fan, 1996. –B. 27).

TABLE OF CONTENTS

Sr. No. Paper/ Author
1
FIELDS OF APPLICATION OF WIRELESS SENSOR NETWORKS Javlon Tursunov, Gulrukh Memonova **Page No.: 3-6**
2
НИКОТИН МАҲСУЛОТЛАРИНИНГ САЛОМАТЛИК УЧУН НИСБИЙ ХАВФИНИ БАҲОЛАШ АСОСИ Азимова Наргиза Равшановна **Page No.: 7-10**
3
OILADA MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARGA OTA VA ONANING MUNOSABATINI ANIQLASHNING PEDAGOGIK PSIXOLOGIK IMKONIYATLARI Tojiyeva Dilfuza Boymurod qizi **Page No.: 11-13**
4
ABDULLA ORIPOV SHE'RIYATINING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI Bozorboyev Nodirbek **Page No.: 14-19**
5
EVALUATION OF THE YIELD OF POTATO VARIETIES AND SELECTION SAMPLES REPLANTED WITH NEWLY DUG TUBERS IN THE SUMMER Begimkulov Ilkhom Bakhtiyorovich, Ergashev Ibragim Tashkentovich. **Page No.: 20-22**
6
ҚОРАКЎЛЧИЛИК КЛАСТЕРЛАРИ ТАШКИЛ ҚИЛИНИШИНИНГ ҚИШЛОҚ ҲУДУДЛАРИНИ РИВОЖЛАНТИРИШДАГИ ЎРНИ ВА АҲАМИЯТИ Иномов Жафарбек Ғуломжон ўғли **Page No.: 23-26**

7
TA'LIM SIFATINI OSHIRISHDA AKT VOSITALARIDAN FOYDALANISHNING AHAMIYATI Tojiyeva Dinora Muzzaffarovna, Tojiyev Sirojiddin Rustamovich **Page No.: 27-31**
8
THE ROLE OF INTERACTIVE METHODS OF TEACHING IN ENGLISH LESSONS Muhammadieva Shahlo **Page No.: 32-35**
9
FIZIKA FANININI O'QITISHDA SHAXSGA YO'NALTIRILGAN TA'LIM Egamberdiyeva Soxiba Otabekovna **Page No.: 36-38**
10
FONETIKA BO'LIMINI O'QITISHNING AHAMIYATI Muxtarova Muxlisa Zokir qizi, Shamsiyeva Xolisxon Shokirjon qizi **Page No.: 39-42**
11
O'ZGA BIR, SIRLI OLAM G'ulomov Sardorjan, Abdug'aniyeva Farangizbonu **Page No.: 43-46**
12
HUQUQSHBUZARLIK PROFILAKTIKASI-XAVFSIZLIK SARI QADAM Qahhorova Navro'za Ismatilla qizi **Page No.: 47-49**
13
INTEGRATION OF ICT IN THE PROCESS OF TEACHING ESL/EFL Zokhida Solieva Zokir qizi **Page No.: 50-53**
14
IMPACTS OF INVESTMENTS FOR REGIONAL AND LOCAL DEVELOPMENT; THE CASE OF Saudia Arabia Egamberganov Jakhongir Jabbargan ugli **Page No.: 54-59**

15
ФИЗИКА ФАНИДАН МУСТАҚИЛ ИШЛАРНИ БАЖАРИШДА ИНТЕРНЕТНИНГ РОЛИ Махмудова Чарос **Page No.: 60-63**
16
QISHLOQ XO'JALIGI MUTAXASSISLARINI TAYYORLASHDA AKT VA INNOVATSION TA'LIM TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISHNING O'ZIGA XOS JIHATLARI Go'zal Faxriddin qizi Qo'chqorova, Jahona Botir qizi Saidqulova **Page No.: 64-69**
17
O'ZBEK MUMTOZ ADABIYOTI Munojat Buzrukova **Page No.: 70-72**
18
O'Z HUQUQLARINGIZNI BILISH MUHIMLIGI Abdug'afforova Mohinur Abdusamat qizi **Page No.: 73-76**
19
TA'LIM SIFATINI OSHIRISHDA O'QITISH METODIKASINI AHAMIYATI Hafizova Nafisa Xonnazarovna, Mirzaeva Nigora Xamidovna **Page No.: 77-81**
20
INSON HUQUQLARINI XIMOYA QILISH KONSTITUTSIYANING ASOSIY BURCHIDIR Komila Dekanovna Alimova, Rukhsora Qurbonova Xasan qizi **Page No.: 82-86**
21
ДАВЛАТ ХИЗМАТЛАРИДАН ФОЙДАЛАНИШ УЧУН ЖИСМОНИЙ ШАХСНИ ИДЕНТИФИКАЦИЯЛАШНИНГ МОБИЛ-ID ТИЗИМИ 2022 ЙИЛ 1 АВГУСТДАН ЖОРИЙ ЭТИЛДИ Умаров Ҳикматилло Аҳадович, Қосимова Гавҳар Содиқовна **Page No.: 87-90**

22
ИНВЕСТИЦИЯ ВА УЛАРНИ БАХОЛАШ УСУЛЛАРИ. Мухиддинов Бахтиёр Мирмуминович **Page No.: 91-100**
23
БЎЛАЖАК БОШЛАНҒИЧ СИНФ ЎҚИТУВЧИСИНИНГ КАСБИЙ-МЕТОДИК КОМПЕТЕНТЛИГИНИ РИВОЖЛАНТРИШНИНГ ПСИХОЛОГИК-ПЕДАГОГИК АСОСЛАРИ Нуриллаев Самад Сафарович **Page No.: 101-108**
24
БЎЛАЖАК БОШЛАНҒИЧ СИНФ ЎҚИТУВЧИСИНИНГ КАСБИЙ-МЕТОДИК КОМПЕТЕНТЛИГИНИ ШАКЛЛАНТИРИШНИНГ ПЕДАГОГИК АСОСЛАРИ Нуриллаев Самад Сафарович **Page No.: 109-115**
25
ҚИШЛОҚ ХЎЖАЛИГИ МАШИНАСОЗЛИГИНИ ЖАДАЛ РИВОЖЛАНТИРИШ ДАВР ТАЛАБИ Шыныбеков Қаржаўбай Палбекович **Page No.: 116-119**
26
MATEMATIKA FANI RIVOJIDA BUYUK ALLOMALARIMIZNING ASARLARI Ma'mirova Gulchehra G'aybullayevna, Islamova Gulniso Aliqulovna **Page No.: 120-123**
27
XIVA XONLIGINING BUXORO VA QO'QON XONLIGI BILAN OLIB BORGAN O'ZARO SAVDO ALOQALARINING MAHALLIY MANBALARDA YORITILISHI Xalilov Bahodir Shirinboyevich **Page No.: 124-127**